ՀՐԱՄԱՆԱՒ

Տ. Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ Բ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐՈՆ

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ 1700-ԱՄՅԱԿ

Շնորհք արքեպիսկոպոս

ԳԱԼՈՒՍՏՅԱՆ

Մեծ պահքի կիրակիների ոսկե շղթան

Արեւմտահայերենից փոխադրեց Գայանե Անտոնյանը

Armenian Church Library http://hygradaran.weebly.com

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

2001

Շնորհք արքեպիսկոպոս ԳԱԼՈՒՍՏՅԱՆ

Մեծ պահքի կիրակիների ոսկե շղթան

Արևմտահայերենից փոխադրեց
Գայանե Անտոնյանը

Շնորհք արքեպիսկոպոս ԳԱԼՈՒՍՏՅԱՆԸ «Մեծ պահքի կիր ակիների ոսկե շղթան» գրքում անդրադառնում է Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու առանձնահատկություններից մեկին՝ Մեծ պահքի կիրակիներին տրված առանձին անուններին: Հեղինակը բացատրում է յուրաքանչյուր կիրակիի մեջ խտացված իմաստը, ինչպես նաև ներկայացնում բոլոր կիրակիների ամբողջությունը: Գիրքը գրավում է գեղեցիկ, հյութեղ ու պատկերավոր լեզվով և մատչելի է ընթերցողների լայն շրջանակներին:

Երկու խոսք

«Գրված է՝ միայն հացով չի ապրի մարդ,
այլ՝ այն ամեն խոսքով,
որ դուրս է գալիս Աստծո բերանից»
Մատթեոս Դ 4

Հայ Եկեղեցու ծիսակարգում պահոց օրերը շատ են: Այդ օրերին Եկեղեցին թելադրում է հրաժարվել կենդանական ծագում ունեցող կերակուրներից և սնվել բուսական կերակուրներով: Պահքի խորհուրդը, անշուշտ, չի սահմանափակվում միայն կերակուրների ու ըմպելիքների վրա ինչ-որ արգելքներ դնելով. պահոց օրերին Եկեղեցին պատգամում է սնվել նաև կենդանի հացով՝ Աստծո խոսքով: Այս առումով նշանակալի է Մեծ պահքի շրջանը՝ իր յուրահատուկ խորհրդաբանությամբ՝ հրավիրելով հավատացյալներին ինքնաքննության, զղջումի, ապաշխարության:

Մեր Եկեղեցու ծիսակարգում Մեծ պահքի շրջանը «ոսկե շղթա» է կազմում, ուր ամեն օղակ՝ կիրակի, ունի իր խորհուրդը, իսկ բոլորը միասին կարծես ներկայացնում են Եդեմական պարտեզից մինչև Գողգոթա տանող ճանապարհը, այսինքն՝ մարդկության փրկագործության ուղին:

Առաջին կիրակին՝ Բուն բարեկենդանը, խորհրդանշում է Եդեմական պարտեզում Ադամի և Եվայի՝ Աստծո ներկայությամբ ապրած երանության օրերը: Արտաքսման կիրակին խորհրդանշում է անհնազանդության պատճառով Եդեմական պարտեզից արտաքսվելը: Արտաքսված այդ վիճակը, անշուշտ, միայն Ադամին և Եվային չի վերաբերում, այլ նաև բոլոր նրանց, ովքեր հեռացած են Աստծուց, Եկեղեցուց դուրս են, սուրբգրային կենարար պատգամներին անհաղորդ: Հենց այստեղ է ի հայտ գալիս Աստծո փրկարար սերը հեռու-հեռվում գտնվող Իր զավակների հանդեպ: Անառակի կիրակին այդ հետդարձի ճանապարհն է նկարագրում:

Տնտեսի կիրակին պատգամում է մեզ տրված տնտեսության մեջ հավատարմություն ցուցաբերել, քանի որ այս աշխարհում ամեն մի մարդ տնտես է իր ունեցվածքի վրա, այդ թվում նաև իր կյանքի, իրեն տրված շնորհների և անհրաժեշտ է, որ լավագույնս տնօրինի այդ տնտեսությունը՝ գիտակ-

ցելով, որ մի օր հաշիվ է տալու Աստծուն:

Դատավորի կիրակին անձանձրույթ աղոթելու, ձեռնարկած բոլոր գործերը մինչև վերջ հասցնելու պատգամն է խորհրդանշում, որպեսզի Դատաստանի՝ Երկրորդ Գալստյան օրը (Գալստյան կիրակի) մաքուր սրտով ու անկեղծ հավատով դիմավորենք մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսին:

Յարդ, Մեծ պահքի կիրակիներին նվիրված լավագույն գրքերից է համարվում Շնորհք պատրիարքի «Մեծ պահքի կիրակիների ոսկե շղթան» գիրքը, ուր հավուր պատշաճի ներկայացվում են վերը նշված կիրակիները: Մայր Աթոռի ՔԴԿն հայ ընթերցողին սիրով ներկայացնում է անգնահատելի և մեզանում մեծ պահանջարկ ունեցող այդ գիրքը՝ արևելահայերեն փոխադրությամբ, որն իրականացրել է ՔԴԿ աշխատակից Գ. Անտոնյանը: Հուսով ենք, որ ներկա հրատարակությունը օգտակար կլինի կիրակնօրյա դպրոցների ուսուցիչների, աշակերտների, ուսանողների և բոլոր նրանց համար, ովքեր հետաքրքրվում են Հայ Եկեղեցուն նվիրված հարցերով:

ՂԵՎՈՆԴ քահանա ՄԱՅԻԼՅԱՆ
Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն

Մուտք

Հայաստանյայց Եկեղեցին այնպիսի յուրահատկություններ ունի, որոնցով մյուս եկեղեցիներից ոչ թե զարտուղվում, այլ զատորոշվում է ինքնատիպ անհատականությամբ: Այդպիսի համակրելի երևույթները շատ են, որոնցից են Մեծ պահքի կիրակիներին տրված հատուկ անունները: Բոլոր մյուս եկեղեցիները նրանց տալիս են թվական անուններ՝ Մեծ պահքի առաջին, երկրորդ և այլն կիրակիներ: Իսկ մեր Եկեղեցին դրանց հատուկ անուններով է օժտել՝ Բարեկենդանի, Արտաքսման, Անառակի և այլ կիրակիներ: Այդ անուններից յուրաքանչյուրն իր մեջ խտացնում է Մեծ պահքի նպատակի հետ կապված մասնահատուկ մի իմաստ, և կիրակիները, իրար միանալով, հոյակապ ամբողջություն են կազմում:

Տարիներ առաջ, ամերիկահայոց առաջնորդարանի «Հայաստանյայց Եկեղեցի» պաշտոնաթերթի 1952 թ. մարտի համարում մի հոդվածով անդրադարձել էինք հատկանշական այս երևույթին: Գրվածքների ներկա շարքը շատ քիչ առնչություն ունի մեկ հոդվածում խտացած այդ համառոտագրության հետ: Սա բոլորովին նոր մշակում է: 1971 թվականի փետրվարին և մարտին, «Մարմարա» օրաթերթում, «Մեծ պահքի խոկումներ» ընդհանուր խորագրի ներքո հաջորդաբար լույս տեսան ներկա գրքույկում համադրված գրվածքները՝ բացի առաջին գլխից: Փափագեցինք գրվածքների այս շարքը մեկտեղել՝ հօգուտ մյուսների: Վերահրատարակության ընթացքում կատարել ենք կարևոր նշումներ, հավելումներ և հապավումներ՝ գրվածքների պարունակությունն, անշուշտ, իր մեծագույն զանգվածով նույնը պահելով:

Գիտենք, որ ընդհանրապես հայերեն գրքի ընթերցումը և մասնավորաբար կրոնական գրականությունը Սփյուռքում նահանջ են ապրում: Այսուհանդերձ, այս գրքույկի ընթերցումը եթե մինչև իսկ շա՛տ սեղմ ու սահմանափակ շրջանակների մեջ իր նպատակին ծառայի, իզուր անցած չպիտի նկատենք նրա պատրաստությանը հատկացված թանկագին ժամանակը, որն առհասարակ գողացել ենք մեր հանգստի պահերից:

Շնորհք արքեպիսկոպոս
15.10.1971
Ստամբուլ

ԳԼՈՒԽ Ա
Պահքի մասին ընդհանրապես

«Եվ արդ, -ասում է ձեր Տեր Աստվածը, -դարձե՛ք Ինձ ձեր ամբողջ սրտով, ծոմապահությամբ, լալով ու կոծելով»:

Հովել Բ(2) 12

Միաստվածության երեք կրոններն էլ՝ մովսիսականությունը, քրիստոնեությունը և մահմեդականությունը, ունեն և կիրարկում են պահեցողության օրենքը: Սակայն պահքը հատկապես քրիստոնեական կրոնի մեջ է ստացել իր գերագույն կարևորությունը և միջին դարերում իր խստագույն գործադրությա՛ն՝ գագաթին հասել: Այդ դարերի պահեցողությունն օրացույցների մեջ գոյություն ունեցող մի կանոն կամ անհատական խղճի հարց չէր միայն, այլ եկեղեցական և ընկերային (սոցիալական կամ հասարակական-Թարգմ.) ամենախիստ մի օրենք էր, որին, լիներ Արևելքում, թե Արևմուտքում, հավաքաբար ենթարկվում էին բոլոր քրիստոնյաները: Վա՜յ պահքը լուծողին. թե՛ հանրային կարծիքը և թե՛ օրենքը լախտի հարվածի նման կիջնեին նրա գլխին: 350-ական թվականներին Գանգրայում գումարված ժողովի 20-րդ կանոնն ասում է. «Զափահաս և մարմնով առողջ այն մարդը, ով քրիստոնյա անունն է կրում և քառասնօրյա պահքը մինչև վերջ չի պահում, նզովյալ լինի»:

Այսօր, սակայն, թե՛ եկեղեցիների օրենքներում և թե՛ անհատ քրիստոնյաների առօրյա կյանքում պահեցողությունը խորագույն տեղատվություն է կրում: Այս տեղատվությունն սկսվեց միջնադարի վերջերին, Արևմուտքում և շարունակվում է ցայսօր: Նախ Հռոմի քահանայապետերը շինարարական կամ պատերազմական գործողությունների համար նյութական միջոցներ հայթայթելու նպատակով պահեցողության խստություններից ազատ մնալու արտոնություններ շնորհեցին ազնվապետական ընտանիքներին, պայմանով, որ նրանք որոշ գումարներ հատկացնեն Հռոմի աթոռին: Ապա այս տեղատվությունը հզոր թափ ստացավ Վերածնունդով ու մանավանդ բողոքականության ծագումով, իսկ մեր ժամանակներում հրապարակ իջած ազատականության, հեղափոխությունների, անհավատության և կրոնական անտարբերության ծավալումով իր լրումին հանգեց: Այնպես որ, այսօր ընկերային հին կարգերի և մտայնությունների գրեթե իսպառ փլուզումով պահքն էլ իր նախկին փայլը կորցրեց, առանց, սակայն, կիրարկությունից բոլորովին դադարելու:

Պահեցողությունից հրաժարումն այն աստիճան համատարած է, որ Հայաստանյայց Եկեղեցու բարձրագույն իշխանությունը 35 տարիներ առաջ[1] Հայ Եկեղեցու «Բարեկարգության» վերաբերյալ իր զեկույցի մեջ ասում էր. «Կյանքն ինքնին լուծել է պահքի խնդիրը...»:

Սակայն, հակառակ այս իրողության, պահքը չպետք է դադարի իր կրոնական արժեքը և կարևորությունը պահելուց: Երբ կրոնական ինչ-ինչ կարևոր սկզբունքներ և հավատալիքներ, օրինակ՝ աղոթքը, ապաշխարանքը, հաղորդությունը և նմանները, ընկերային լայն խավերի մեջ կորցնում են իրենց գործնական կիրարկումները, ինչպես մեր ներկա ժամանակներում է, երբեք չի նշանակում, որ դրանք ըստ ինքյան նաև իրենց կարևորությունը և արժեքն են կորցնում: Երբ Աստծո Հոգուց այլևս պարպված որոշ աստվածաբաններ հայտարարում են, թե «Աստված մեռած է» կամ միլիոնավոր զանգվածներ չեն իսկ անդրադառնում Նրա գոյությանը, երբեք չի նշանակում, որ Աստված արդարև դադարել է գոյություն ունենալուց և գործելուց: Նույն հանգամանքն է պահեցողության դեպքում:

Ի՞նչ է պահքը

Մեր ժամանակակից սերունդը պահեցողություն ասելով, թերևս, հասկանում է մսեղենից, կաթնեղենից և հավկիթեղենից հրաժարում: Սա, սակայն, պահքի մասին վերջին ժամանակների և քաղքենի դասակարգի ըմբռնումն է. սկզբից այդպես չի եղել: Ըստ Աստվածաշնչի, պահեցողությունը սգի և ցավի մի շրջան է, ինքնազրկանք կամ ինքն իրեն տրված կամավոր պատիժ, որն իրագործվում էր որոշ ժամանակ ուտելուց և խմելուց, ինչպես նաև ՀԱՃՈՒՅՔԻՑ ամբողջովին հրաժարվելով: Կարևորը վերջին հանգամանքն է, այսինքն՝ նաև հաճույքի՛ց հրաժարվելը, քանզի պահքը և հաճույքն իրար հակադիր երևույթներ են, և, հետևաբար, պահեցողություն, որին ընկերանում են նաև խաղը, ուրախությունը և պարը, երևակայել անհնար է: Ուրեմն՝ կրոնական նպատակով ինքն իրեն որևէ զրկանք պարտադրելը պահեցողություն է:

Սկզբնական շրջանում պահքից անբաժան էին լացն ու կոծը և սրանց արտահայտման արտաքին ձևերը՝ հագուստ պատռելը, քուրձ հագնելը, մոխրի վրա նստելը և այլն: Առհասարակ կիրարկվում էին որևէ ընկերության կամ խմբի կողմից՝ վշտառիթ և հոգեպես ցնցող տխուր իրադարձությունների դեպքում: Օրինակ՝ երբ Դավիթը և յուրայիններն իմացան Սավուղի ու Հովնաթանի եղերական մահը և Իսրայելի ժողովրդի չարաչար պարտությունը, **«իրենց հագուստները պատառոտեցին... ողբացին, լաց եղան ու մինչև երեկո ծոմ պահեցին»** (Բ Թագ. Ա(1) 11-12):

Պահքից անբաժան էր ԱՂՈԹՔԸ: Ս. Գրքում որտեղ էլ պահքի մասին հրահանգ է տրվում, միաժամանակ հանձնարարվում է աղոթքը: Երբ մարդիկ պահեցողություն են անում, միաժամանակ կիրարկում են նաև աղոթքը: Ս. Գրքում ասված է. **«Բարի են աղոթքները՝ պահեցողություններով»** (Տոբիթ ԺԲ(12) 8), այլ տեղում. **«Բայց այս տեսակ դևը** (այսինքն՝ արմատացած հոգեկան բարդույթները և կատաղի մոլությունները) **այլ կերպ դուրս չի ելնում, եթե ոչ աղոթքով ու ծոմապահությամբ»** (Մատթ. ԺԷ(17) 20):

Պահեցողություն էին անում նաև որևէ կարևոր նպատակի հաջողության համար: Ըստ այսմ, երբ Եսթեր թագուհին, հակառակ պալատի օրենքներին, որոշեց, կյանքը վտանգի ենթարկելով, ներկայանալ թագավորին՝ իր ժողովրդի փրկությունը հայցելու համար, մարդ ուղարկեց իր ազգական Մուրթքեի մոտ՝ ասելով. **«Դու գնա՛ և հավաքի՛ր Սուսա քաղաքում եղած հրեաներին, ինձ համար ծո՛մ պահեցեք և երեք օր՝ ո՛չ ցերեկը, ո՛չ գիշերը չուտեք ու չխմեք, իսկ ես և իմ նաժիշտները նույնպես ծոմ կպահենք: Ապա ես կմտնեմ արքայի մոտ...»** (Եսթեր Դ(4) 16):

Պահքը, սակայն, հետզհետե ավելի կիրարկելի դարձավ իբրև ապաշխարանքի նշան և արտահայտություն: Սրա ամենաբացահայտ օրինակը գալիս է նինվեացիներից: Երբ նրանք Հովնան մարգարեից իմացան, թե քաղաքն իրենց ամբարշտության պատճառով պիտի կործանվի, **«նինվեացի մարդիկ հավատացին Աստծու պատգամին, պահեցողություն հայտարարեցին և մեծից մինչև փոքրը քուրձ հագան: Լուրը հասավ նինվեացիների թագավորին: Սա ելավ իր գահից, հանեց իր պատմուճանը, քուրձ հագավ և նստեց մոխրի վրա: Թագավորի ու նրա մեծամեծների կողմից Նինվեում հայտարարվեց ու ազդարարվեց, թե մարդ և անասուն, հոտ և արջառ թող ոչինչ**

չուտեն, չճարակեն և ջուր չխմեն: Եվ մարդ ու անասուն քուրձ հագան, ի սրտե աղոթեցին Աստծուն, բոլորը հետկանգնեցին իրենց չար ճանապարհներից և անօրենություններից, որ իրենց ձեռքով էր կատարվում, և ասացին. «Ով գիտե, թերևս Աստված միտքը փոխի և հետ կանգնի իր խիստ բարկությունից, և կորստի չմատնվենք» (Հովնան Գ(3) 5-9):

Պահքի ներկա ձևին, այսինքն՝ համադամ կերակուրներից և մսեղենից հրաժարվելու սովորությանը, առաջին անգամ հանդիպում ենք Դանիելի մարգարեական գրքում, ուր ասված է. **«Այդ օրերին ես՝ Դանիելս, երեք շաբաթ սուգի մեջ էի: Լավ հաց չկերա, միս և գինի չմտավ իմ բերանը, յուղով չօծվեցի, մինչև որ վերջացան երեք շաբաթները»** (Դան. Ժ(10) 2-3):

Մեծ պահեցողներ Ս. Գրքից

Հին Կտակարանի մեծ պահեցողներից առաջինը մեզ ներկայանում է նույն ինքը՝ Հին Ուխտի մեծագույն մարգարեն. Սինա լեռան վրա **«Մովսեսը Տիրոջ հետ էր քառասուն օր և քառասուն գիշեր: Նա հաց չկերավ, ջուր չխմեց»** (Ելք ԼԴ(34) 28): Եղիա մարգարեի մասին էլ է հաստատվում, որ քառասուն օր պահեցողություն է արել (Գ Թագ. ԺԹ(19) 8): Դավիթ թագավորը պահք պահեց՝ իր ապօրեն զավակի կյանքը փրկելու համար, բայց չկարողացավ (Բ Թագ. ԺԲ(12) 16):

Հուդիթը, հրեա ժողովրդի հերոսուհիներից մեկը, իր այրիության բոլոր տարիներին պահեցողության մեջ է եղել (Հուդիթ Ը(8) 5-6): Նեեմին, գերությունից հետո Երուսաղեմի պարիսպները վերաշինողը, երբ տեսնում է գերությունից դարձողների կրած նախատինքները և նեղությունները, Երուսաղեմի այրված ու ավերակ վիճակը, ասում է. **«Նստեցի, լալիս էի, օրեր շարունակ սուգ արեցի ու ծոմ պահեցի, աղոթքի կանգնեցի երկնքի Տեր Աստծու առջև»** (Նեեմի Ա(1) 4): Աննա մարգարեուհին, այն երջանիկներից մեկը, որոնք իրենց կյանքի վերջալույսին տեսան Փրկչի մարմնացումը, **«չէր հեռանում տաճարից, այլ ծոմապահությամբ և աղոթքով գիշեր-ցերեկ ծառայում էր Աստծուն»** (Ղուկ. Բ(2) 37): Երբ մտնում ենք Նոր Կտակարանի ավելի լուսավոր շրջանը, տեսնում ենք, որ պահքի սովորությունը շարունակվում է նաև այստեղ: Նոր Ուխտի առաջին պահեցողը նույն ին-

քը՝ Նրա հիմնադիրը և մեր Փրկիչն է: Իր մկրտությունից հետո Հիսուսը **«Հոգով անապատ առաջնորդվեց ու քառասուն օր փորձվեց սատանայից: Չկերավ և չխմեց այն օրերին»** (Ղուկ. Դ(4) 1-2): Եկեղեցին այս պահեցողությունը մեկնաբանում է նախ իբրև տնօրինություն (այսինքն՝ աստվածային մի արարք, որը կատարվում է հանուն և ի դեմս մարդկության՝ Նրա փրկության համար), որի կարգում են նաև Մկրտությունը, Չարչարանքը, Խաչելությունը, Մահը և այլն: Հիսուսն Իրեն ծոմապահության ենթարկեց ոչ թե որովհետև ապաշխարանքի պետք ուներ, այլ դա կատարեց մարդկային ցեղի փրկության համար. մարդկության փոխարեն Ի՛նքն ապաշխարեց, որպեսզի բոլոր պահեցողություն անողների ապաշխարանքն իմաստ և իրականություն ստանա շնորհիվ Իր ծոմապահության: Այս գաղափարը շեշտում են ապաշխարության մեր շարականները: Օրինակ՝ «Այսօր Երկրորդ Ադամը (Քրիստոսը) պահեցողություն անելով՝ քավեց [արգելված] պտուղն ուտողների պարտքը»: Կամ՝ «Եկեղեցին էլ, Փրկչի քառասնօրյա պահեցողության օրինակով պահք պահելով, արժանի կլինի մասնակցելու Հարության հետ երանական ուրախությանը» (տես՝ Մեծ պահքի Ա և Բ կիրակիների հարցերը)[2]: Բացի այս, Հիսուսը ծոմ պահեց նաև որպես օրինակ Իրեն հետևողների: Ինչպես մկրտվել էր, որպեսզի ոչ միայն քավեր Իրեն հավատացողների մեղքերը, այլ նաև Իր հետևորդներն էլ անպատճառ ենթարկվեն այդ խորհրդին, այնպես էլ պահեցողություն արեց, որպեսզի Իրեն հավատացողները ևս նույնն անեն:

Հիսուսի և առաքյալների ուսուցումը պահքի մասին Կրոնա-բարոյական հարցերի մասին Հիսուսի հիմնական ուսուցումները համադրված են «Լեռան քարոզում», ուր կարևոր տեղ է տրված նաև ՊԱՀՔԻՆ: Այնտեղ Հիսուսն ասում է. **«Երբ ծոմ պահեք, տրտմերես մի՛ լինեք կեղծավորների նման, որոնք իրենց երեսները այլանդակում են, որպեսզի մարդկանց այնպես երևան, թե ծոմ են պահում. ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, ա՛յդ իսկ է նրանց վարձը** (այսինքն՝ մարդկանց երևալը և նրանցից գովվելը): Այլ երբ դու (խոսքն ուղղված է Հիսուսին հավատացողին և հետևողին) **ծոմ պահես, օծի՛ր քո գլուխը և լվա՛ քո երեսը, որպեսզի չերևաս մարդկանց որպես ծոմ պահող, այլ քո Հորը՝ գաղտնաբար, և քո Հայրը, որ տեսնում է, ինչ որ ծածուկ է, կհատուցի քեզ»** (Մատթ. Զ(6) 16-18):

Ուրեմն, Հիսուսը, առանց ընկնելու պահեցողության գործնական մանրամասնությունների մեջ, սովորեցնում է, թե ինչ ոգով պետք է այն կատարել: Ուրիշ առիթով փարիսեցիները Հիսուսին քննադատեցին, թե Նա և Իր աշակերտները պահք չեն պահում, ինչպես իրենք և Հովհաննես Մկրտչի աշակերտները: Դիտողությունն անհիմն չէր. արդարև Հիսուսը և Իր աշակերտները պահեցողություն չէին անում: Սակայն մենք, ի պաշտպանություն նրանց, կարող ենք ասել, որ Հիսուսի և Նրա աշակերտների գրեթե ամբողջ կյանքը պահեցողություն էր: Ուրիշների ողորմությամբ ապրող և քաղաքից քաղաք կամ գյուղից գյուղ թափառող մարդիկ էին. ի՛նչ ունեին կամ ի՛նչ էին ուտում, որ պահեցողություն անեին: Իրենց անոթությունը հագեցնելու համար հաճախ արտերից ցորենի հասկեր էին պոկում և ափերի մեջ տրորելով՝ ուտում (Ղուկ. Զ(6) 1): Սակայն Հիսուսը տարբեր անկյուններից է հարցին նայում և նրանց պատասխանում հետևյալ ձևով. **«Մի՞թե կարող եք հարսանքավորներին հրամայել, որ ծոմ պահեն, որքան ժամանակ որ փեսան նրանց հետ է: Կգան օրեր, երբ փեսան նրանցից կվերցվի, ապա այդ օրերին ծոմ կպահեն»** (Ղուկ. Ե(5) 34-35): Ուրեմն Հիսուսը նախատեսում և անուղղակի թելադրում է, որ արդարև Իր հետևորդները Իր մահից հետո պահեցողություն կանեն: Եվ արդարև, տեսնում ենք, որ Եկեղեցին Քրիստոսի համբարձումից հետո կիրարկում է պահեցողության սկզբունքը, առանց, սակայն, այն հատուկ օրենքի վերածելու կամ որոշ օրերի ու շրջանների հետ կապելու: Պահքը տակավին բնական և ինքնաբուխ մի սովորույթ է, որը որևէ անհատ կամ խումբ կատարում է, երբ դրա պետքը զգում է: Ըստ այսմ, առաջին քրիստոնեական քարոզչական պաշտոնական ձեռնարկն սկսվում է պահքով և աղոթքով: Անտիոքում, որը Երուսաղեմից հետո դարձավ քրիստոնեական երկրորդ մեծ կենտրոնը, կային մարդիկ, ովքեր կոչվում էին «մարգարեներ և վարդապետներ»: Երբ նրանք **«Տիրոջ պաշտամունքի մեջ էին և ծոմ էին պահում, Սուրբ Հոգին ասաց նրանց. «Բառնաբասին և Սողոսին առանձնացրե՛ք Ինձ համար, որ անեն այն գործը, որին Ես դրանց կոչել եմ»: Այն ժամանակ ծոմ պահելով և աղոթելով՝ ձեռք դրեցին նրանց վրա և ուղարկեցին»** (Գործք. ԺԳ(13) 2-3): Գրեթե նույնը Պողոսը և Բառնաբասն արեցին, երբ, իրենց կարգին, նորակազմ քրիստոնյա համայնքների համար **«երեցներ ձեռնադրեցին, պահեցո-**

ղությամբ հանդերձ աղոթք արեցին և նրանց հանձնեցին Տիրոջը, Որին հավատացել էին» (Գործք ԺԴ(14) 22): Պողոս առաքյալը, երբ հարկադրվում է հիշել իր «վաստակները», հաստատում է, որ հաճախ ենթարկվել է նաև **«քաղցի և ծարավի, առանց մի պատառ հացի»** (հմմտ. Բ Կորնթ. Զ(6) 5, Բ Կորնթ. ԺԱ(11) 27):

Աստվածաշնչի թե՛ Հին և թե՛ Նոր Կտակարաններից մեզ ավանդված հրահանգների և տրված օրինակների այս լույսի տակ մեզ համար անհասկանալի է մնացել, թե ինչպե՞ս կարող են պահքի օրենքը անտեսել կամ բացահայտորեն նրա դեմ պայքարել հատկապես այն քրիստոնյաները, ովքեր իրենց հավատքի և գործի ամբողջ շենքը ցանկանում են կառուցել լոկ Աստվածաշնչի տվյալների վրա:

Մասնավորաբար Մեծ պահքի մասին Իբրև պահեցողության քառասնօրյա շրջան, Մեծ պահքը որպես հիմք ունի մեր Փրկչի՝ վերևում հիշված 40 օրերի ծոմապահությունն անապատում: Եվ որովհետև մարդկային սովորական բնությունը գրեթե անկարող է տոկալ 40 օրերի՝ ցերեկ և գիշեր միանվագ ծոմապահությանը, ուստի Եկեղեցին տնօրինել է կատարել 40 օրերի պահեցողություն՝ օրական միայն մեկ անգամ ուտելով: Սա կոչվել է Մեծ պահք, ի հակադրություն մյուս պահքերի, որոնք շաբաթական հինգ կամ երկու օր էին: Մեծ պահքի գլխավոր նպատակը հավատացյալին նախապատրաստելն էր, որ Ավագ շաբաթվա ընթացքում արժանապես մոտենա ս. Հաղորդությանը և ավելի մեծ ուրախությամբ տոնի ս. Զատիկը:

4-րդ դարից առաջ քրիստոնեական հին գրականության մեջ գրեթե ոչ մի հիշատակություն չկա քառասնօրյա պահեցողության որևէ շրջանի մասին՝ ուրբաթ օրերի պահքի մասին բացահայտ հիշատակություն ունենալով հանդերձ: 2-րդ դարի վերջերին և 3-րդ դարի սկզբներին ապրող Տերտուղիանոս մատենագիրը հիշատակում է, որ Մոնտանական կոչվող, խիստ հոգևոր հակումներ ունեցող աղանդը, որին հարում էր նաև ինքը՝ Տերտուղիանոսը, Զատկից առաջ երկու շաբաթ պահեցողություն էր անում, մինչդեռ ուղղափառ քրիստոնյաները Զատկից առաջ մեկ, առավելը երկու օր էին պահք պահում: Ուրիշները նախքան Զատիկը 40 ժամ խիստ պահեցողություն անելու սովորություն են ունեցել: «Քառասնորդաց» բացատրությունն առաջին անգամ հիշվում է Նիկիայի ժողովի (325 թ.) Ե (5-րդ)

կանոնում՝ հավանաբար ակնարկելով Մեծ պահքի 40 օրերի շրջանը, որից առաջ հարկավոր էր անցկացնել եպիսկոպոսական տարեկան երեք ժողովներից մեկը: Ալեքսանդրիայի հայրապետներից ս. Աթանասն է, որ 330-ական թվականներին իր հոտին բացահայտորեն թելադրում է նախքան Ավագ շաբաթը 40 օր պահեցողություն անել: Ըստ արդի բանասերների և կանոնագետների՝ 4-րդ դարի երկրորդ կեսերին խմբագրված «Առաքելական կանոններ» կոչվող կանոնախմբի 8-րդ հոդվածում ասված է. «Առաքյալները տնօրինեցին, որ 40 օր պահք նշանակվի՝ հրաժարվելու համար ամեն չարությունից, մեղքից և կերակրից՝ նախքան Փրկչի չարչարանքների օրը, և ապա կատարեն չարչարանքների օրը՝ Տիրոջ Պասեքը, և Փրկչի Հարության տոնը.... Քանզի Նույն Ինքը՝ Տերը մեր Քրիստոս, տերը տոների և տարեկան հիշատակությունների, 40 օր և 40 գիշեր պահք պահեց» (Կանոնագիրք հայոց, էջ 32)[3]:

Առաջին չորս դարերի պահեցողության բնույթը կամ կերպերն էլ դեռ հստակ չեն: 5-րդ դարի հույն պատմիչներից Սոկրատն ասում է, որ Մեծ պահքի ընթացքում ոմանք հրաժարվում են բոլոր կենդանական մսերից, ուրիշները ձուկ են ուտում, ոմանք ձկանն ընկերակցում են նաև հավերեն, կան, որ հրաժարվում են վերոհիշյալներից և հավկիթեղենից ու կարծր կեղև ունեցող պտուղներից՝ ընկույզ, նուշ և այլն, ոմանք էլ լոկ չոր հացով են գոհանում: Պահեցողության առօրյա տևողության մասին էլ հստակ գրեթե ոչինչ չկա հիշված: Ոմանք պահել են մինչև երեկոյան ժամը երեքը, որից հետո ամեն տեսակ կերակուր թույլատրվել է ուտել, իսկ խստապահներն այն աստիճան են առաջ գնացել, որ շաբաթական մեկ կամ երկու անգամ են ճաշել: Ամենից սովորականը, սակայն, օրական մեկ անգամ ուտելն է եղել՝ լոկ մսից և գինուց հրաժարումով: Կաթնեղենի և հավկիթեղենի օրինական խիստ արգելք, ըստ երևույթին, տակավին չկար: 7-րդ դարի վերջերին և 8-րդ դարի սկզբներին ապրած հայտնի անգլիացի պատմիչ Բիդը հաստատում է, որ սուրբ նկատված մի եպիսկոպոս 7-րդ դարում Մեծ պահքի իր մեկ անգամվա ուտելու ընթացքում կերել է «մի քիչ հաց, մի հավկիթ, և ջրախառը փոքր-ինչ կաթ»: Մինչև իսկ 9-րդ դարում Արևմուտքում Մեծ պահքի ընթացքում հավկիթից, պանրից և ձկից հրաժարվելը նկատվել է բացառիկ առաքինություն:

Առաջին անգամ Հռոմի Գրիգոր Մեծ պապն է, որ 7-րդ դարի սկզբներին, գրելով Անգլիայի առաջին եպիսկոպոսին՝ Օգոստինոսին, ասում է, որ Մեծ պահքի ընթացքում «մենք հրաժարվում ենք մսից և կենդանական բոլոր արտադրություններից, այսինքն՝ կաթից, պանրից, հավկիթից և նմաններից»: Սա էր վաղ միջնադարում համայն քրիստոնեության ընդհանուր օրենքը թե՛ Արևելքում, թե՛ Արևմուտքում: Սակայն աստի ճանաբար Արևմտյան Եկեղեցում թույլտվություններ մտան նախ ձկնեղենի, կաթնեղենի ու հավկիթեղենի վերաբերյալ և ապա օրական գլխավոր ճաշին զուգահեռ առավոտյան ու երեկոյան ևս արտոնվեցին թեթև ուտելիքներ, մինչև Արևմտյան Եկեղեցուց ողջօրյա ծոմապահությունը գրեթե իսպառ վերացավ, և պահեցողության օրենքը լոկ մսի համար մնաց:

Այս օրենքն էլ մի քանի տարի առաջ Վատիկանի 2-րդ ժողովի բարեկարգական կանոններով գործնականապես գրեթե վերացավ Կաթոլիկ եկեղեցուց: Պահեցողությունն ընդհանրապես և մասնավորաբար Մեծ պահքը Արևելքում ավելի խիստ են եղել: Արևելյան եկեղեցիներում երկար դարեր պահվեց սկզբնական սովորությունը, այսինքն՝ օրական մեկ անգամ միայն ուտելու և բոլոր մսեղեններից ու կենդանական արտադրություններից հրաժարվելու կանոնը: Ի վերջո, սակայն, աստիճանաբար, Արևմուտքին հետևելով, թույլտվություններն Արևելք էլ մուտք գործեցին. նախ արտոնվեցին օրական մեկ անգամից ավելի ճաշերը և ապա՝ Մեծ պահքի շաբաթ ու կիրակի օրերին բացի մսեղենից ամեն տեսակ կերակուրներ ուտելը: Սակայն գեղջկական շրջանակները շարունակեցին, և որոշ տեղեր մինչ և օրս շարունակում են հնագույն կանոնը՝ օրական մեկ անգամ ուտել՝ միանգամայն հրաժարվելով կենդանական ամեն տեսակ արտադրություններից:

Հայաստանյայց Եկեղեցու օրացույցում տարվա մեջ ունենք պահքի 158 օրեր, որոնցից 40-ը զուտ Մեծ պահքինն են[4], մնացածի ճիշտ կեսը՝ 59 օր, կազմում է տասնմեկ շաբաթապահքերը, և մյուս կեսը չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերի պահքերն են, որոնք վերոհիշյալներից դուրս են մնում:

Պահքի նպատակը

Ինչո՞ւ ենք պահք պահում. կարևոր մի հարց, որին տրված պատասխանից կախում ունեն մեր պահեցողության կրոնական արժեքը և իմաստ ունենալ կամ չունենալը: Հարցին պատասխանելը դյուրացնելու համար ցանկանում ենք հաստ ատել, որ շատ սերտ զուգահեռ կա հիվանդության համար սահմանված ռեժիմի (սնուցակարգ) կամ դիետայի և կրոնական պահեցողության միջև՝ թե՛ նպատակի և թե՛ մեթոդի տեսակետից: Երկուսի վրա գցված բաղդատական մի ակնարկն ավելի կհստակեցնի պահքի դերը և նպատակը: Ինչ հիվանդությունն է մարմնի համար, նույնը մեղքն է հոգու համար: Կարող ենք մինչև իսկ ասել՝ մեղքը հոգու հիվանդությունն է, և հիվանդությունը մարմնի մեղքն է:

Հիվանդությունը մարմնի ֆիզիկական ներդաշնակ գործունեությանը խանգարող գործոն է, իսկ մեղքը՝ հոգեկան կյանքի մեխանիզմին: Հայտնի է, որ բժիշկները հիվանդին կա՛մ դեղը, կա՛մ պահեցողությունը, կա՛մ երկուսը միանգամից են հանձնարարում: Որոշ հիվանդություններ առանց պահեցողության չեն բուժվում, օրինակ՝ խոցը, շաքարախտը և նմանները: Նույնն է հանգամանքը մեղքերի դեպքում: Մեղքերի կարևոր տոկոսը ցանկությունների սանձարձակ գործունեության արդյունք է: Իրենց բնական չափի և սահմանի մեջ ցանկություններն աստվածադիր ուժեր են՝ մարմնի կենսական գործունեությունը դյուրացնելու համար: Ուտելու կենսական գործողության հետ կապված՝ ախորժակը մարդուն պարտադրում է ուտել՝ մարմինն առողջ և կենսունակ պահելու համար: Սերնդագործելու կենսական գործողության հետ առնչված ցանկությունը մարդուն պարտադրում է կյանքը տևականացնել երկրի վրա: Սակայն միանգամայն հայտնի է, որ ցանկություններն առհասարակ իրենց չափի և սահմանի մեջ չեն մնում, դառնում են իսկական բռնակալներ, և մարմինը, փոխանակ մեր կամքի և բանականության կողմից կառավարվելու, դառնում է ցանկությունների խաղալիք:

Որկրամոլությունը, որն ուտելու ախորժակի սանձարձակությունն է, ոչ միայն ֆիզիկական ու բարոյական բազում ախտերի մայրն է, այլ նաև պատճառ՝ կյանքի այլասերման: Հեշտախտը և այլ սեռային ստահակություններ, որոնք սերնդագործման աստվածադիր օրենքի անսանձ գործունեություններն են, մեզ

ծանոթ է, թե ինչ ավերներ են գործում անհատի և ընկերության ներսում: Զգացական այս ուժերն առանց պահեցողության դժվար է իրենց բնական չափի և սահմանի մեջ պահել: Ուստի պահքը կարևոր դեր ունի ցանկությունների բռնակալության առաջն առնելու տեսակետից: Սա է իմաստը Պողոս առաքյալի՝ գաղատացիներին ուղղած այս խոսքի. ***«Բայց ասում եմ ձեզ. Հոգո՛վ ընթացեք և մարմնի ցանկությունը մի՛ կատարեք, քանի որ մարմինը Հոգու հակառակն է ցանկանում, իսկ Հոգին՝ մարմնի հակառակը»*** *(Գաղ. Ե(5) 17):*

Պահքի նպատակը, ուրեմն, հոգու կյանքը զորացնելն է՝ տկարացնելով զգացական հաճույքների քաշող ուժը: Ինչպես ակնարկեցինք, պահեցողության գերագույն նպատակն ապաշխարանքն է, այսինքն՝ մեղքից և հոգեկան ծուլությունից ազատագրվելու ճիգ է, այդ իսկ պատճառով ունի ինքն իրեն տրված պատժի հանգամանք: Ապաշխարանքի էությունը մեղքի պատճառով զգացած ցավը, զղջումը և մտահոգությունն են այն պարզ պատճառով, որ մեղքն անհատի և ընկերության մեծագույն չարիքն է և մեզ Աստծուց բաժանող միակ պատճառը, աստվածային ու մարդկային մի շարք թանկագին շնորհներից ու ուժերից մեզ պարպող միակ ազդակը: Արդ, մեղքի հետևանքով զգացած ներքին ցավի արտաքին արտահայտություններից գլխավորը պահեցողությունն է, որը մեղավորին պատժի ենթարկելու և մեղքի ավերների առաջն առնելու արարք է:

Որոշ հիվանդություններ մահացու են, այսինքն՝ եթե իրենց սկզբնական շրջանում չդարմանվեն, վաղահաս մահվան պատճառ կլինեն. օրինակ՝ քաղցկեղը, թոքախտը, սրտի և այլ կենսական օրգանների հետ կապված տկարությունները: «Մահացու» կոչված մեղքեր էլ կան. օրինակ՝ ամբարտավանությունը, չար նախանձը, ջղագար բարկությունը, անսահման ագահությունը և սրանց տարատեսակները:

Սրանք մահացու են, որովհետև մարդու մեջ մեռցնում են բարոյական գիտակցությունը, մարդկային արժանապատվությունը և, ի վերջո, այլասերում մարդու նկարագիրն ու բնությունը: Երբ մարդը զրկվում է բարոյական արժեքներից, դադարում է բառի իսկական իմաստով մարդ լինելուց: Արդարև, այս երկոտանի, ուղղաբերձ «մերկ կապիկը» մարդ դարձնողը, այսինքն՝ կենդանական աշխարհի մյուս տեսակներից զանազանողը, ոչ այնքան նրա ֆիզիկական տարբերություններն են, որքան բարոյական գիտակ-

ցությունը, խիղճը, Աստծուն ճանաչելու և Նրան դիմելու կարողությունը:

Այս և մարդկային ուրիշ ազնիվ հատկություններ էլ վերոհիշյալ մահացու մեղքերից կտուժեն, կայլասերվեն, մինչև իսկ իսպառ կփչանան, եթե դրանց առաջը չառնվի: Եվ պահքը մեծապես նպաստում է այլասերիչ այս հակումների առաջն առնելուն, ինչպես նաև մարդուն հատուկ վերոհիշյալ կարողությունները պահպանելուն:

Պետք է անդրադառնալ նաև, որ ֆիզիկական հիվանդությունն երի պարագայում սնուցակարգը կամ դիետան չէ, որ ախտը բուժում են: Բուժողը մարմնի բնական ուժերն են, արյունը, ավիշը և նրանցում պարունակվող կենսական տարրերը: Բժշկի հանձնարարած պահեցողությունը կամ դեղը միայն դյուրացնում են մարմնի բուժիչ ուժերի գործը՝ արգելք հանդիսանալով, որ հիվանդությունն ավելի չխորանա: Նույնը կրոնական պահեցողության պարագայում է: Պահեցողությունը չէ, որ մեղքը քավում է: Աստված է քավիչը:

Սակայն պահեցողությունը կարևոր մի օժանդակություն է քավչարար այս սրբագործության մեջ: Զղջումը, աղոթքը, ապաշխարանքը, որոնք պահեցողությունից անբաժան պետք է լինեն, այն հիմնական պայմաններն են ստեղծում, որտեղ Աստծո բուժիչ և քավիչ զորությունն է գործում: Ս. Օգոստինոս Աֆրիկեցին[5] *ասել է. «Պահեցողությունը մաքրում է հոգին, բարձրացնում միտքը, չափի և հակակշռի ներքևում պահում կրքերը, ցրում է ցանկության ամպերը, մարում սեռական կրակը, արծարծում է ժուժկալությունը և վառում ճշմարտության լույսը»:*

Արդարև, անկեղծ և առողջ պահեցողության մեջ քրիստոնյան կարող է գտնել ազդու միջոցներից մեկը՝ վերատիրանալու այն բարոյական կորուստներին, որոնց ենթարկվել է չափազանց արձակ ապրելակերպով: Վերաշահում է այն շնորհները, որոնցից զրկված էր իր մեղքերի պատճառով: Գրվածքիս իբրև բնաբան ծառայող խոսքը, որն ասվել է մեզնից գրեթե 2500 տարիներ առաջ, Հովել մարգարեի բերանով, իր մեջ խտացնում է պահքի էությունը: Մշտնջենական մի թելադրանք է, որն ուղղված է բոլոր դարերի բոլոր սերունդներին, որոնք Աստծուց հեռացած լինելու դժբախտությանն են ենթարկված: Ժամանակակից մարդկությունը գերազանցել է նախորդ սերունդներին ոչ միայն իր թվով ու տեխնիկական առաջադիմությամբ, այլ նաև ամբարշտությամբ և Աստծուց հեռացած լինելու անչափելի ծավալով: Դեպի ստույգ և

անխուսափելի կորուստ առաջնորդող այս ճանապարհից ազատվելու միակ միջոցը «պահքով և լալով», այսինքն՝ ապաշխարանքով ու աղոթքով, «ամբողջ սրտով» ետ՝ առ Աստված դառնալն է: Կրոնական պահեցողությունն ունի նաև անուղղակի բարիքներ, որոնք ոմանք տգիտաբար նկատում են որպես պահքի նպատակ: Ցորենի հետ անպատճառ նաև հարդ է արտադրվում, որը բոլորովին էլ դեն նետվելիք բան չէ, անասուններին իբրև կեր է ծառայում: Բայց ոչ ոք ցորեն չի մշակում հարդ ստանալու համար: Ծիրանի հետ կա նաև նրա կորիզը, որը նույնպես անպետք բան չէ, սակայն ոչ ոք ծիրանի ծառ չի տնկում կորիզի համար: Պահքի անուղղակի բարիքներից են, օրինակ, ֆիզիկական օգտակարությունը՝ հատկապես մեր ժամանակներում, երբ մարդիկ պետք եղածից ավելի են ուտում, և մարմինն իրեն անհրաժեշտ եղածից ավելի է նյութեր ստանում, որոնք ճարպի ձևով զետեղում է իր զանազան մասերում՝ իզուր ծանրացնելով իրեն և դժվարացնելով սրտի աշխատանքը: Ջևականին հակադրված իսկական պահեցողությունը նպաստում է մարմնի ճարպերը հալեցնելուն և սրտի աշխատանքը թեթևացնելուն: Սակայն երբ պահեցողությունը նիհարելու և առողջությունը վերագտնելու նպատակով է արվում, որքան էլ օգտակար լինի, դադարում է կրոնական արժեք ունենալուց: Պահքի անուղղակի ուրիշ բարիքներից մեկն է ԿԱՄՔԻ ԶՈՐԱՑՈՒՄԸ: Մեր հոգևոր և բարոյական կենցաղում կամքը կենսական դեր ունի: Երբ օրենքի պարտադրանքով կամ մեր ցանկությամբ պահեցողություն ենք անում, մեր կամքն աստիճանաբար զորանում է, որովհետև պահեցողությունը հաճելի չէ մեր ֆիզիկական դյուրակեցությանը, որով մարմնական հակումների վրա դրված պարտադրանքը նպաստում է, որ բարոյական կամեցողությունը զորանա՝ ի վերջո դառնալու համար ուժի շտեմարան, որի օգնությանն ենք դիմելու ամեն անգամ, երբ բարոյական օրենքներին կամ մեր խղճմտանքին հակառակ արարքների փորձությանը ենթարկվենք: Կամեցողության զորացմամբ մենք մեր ունեցած խելքը և ժամանակն ավելի արդյունավոր կերպով կարող ենք գործածել: Թե կամքի պակասի հետևանքով ինչ ահավոր չափերի հասնող վատնումներ ենք ունենում՝ քչերին է հայտնի: Սակայն այստեղ ևս կրկնում ենք. միայն կամքի զորացման համար կատարված պահեցողությունը կամ նման այլ վարժանքներն ու մարզանքները զուրկ են մնում զուտ կրոնական արժեքից՝ ինքնըստինքյան օգտակար ու հանձնարարելի լինելով հանդերձ:

Մեր ներկա պահեցողությունը

Ներկայիս մեր սովորական պահեցողությունը մսից և կենդանական արտադրություններից պարզապես հրաժարվելն է:

Ընդունելի է, որ սա էլ ոմանց համար կարևոր մի զրկանք և, հետևաբար, ապաշխարանք է, սակայն մյուս կողմից՝ քանի որ մարդն արտոնված է որևէ ժամանակ և ցանկացած քանակությամբ, բացի վերոհիշյալներից, գրեթե ամեն բան ուտելու, պահքը կորցնում է իր ազդեցությունը: Երբ գինին էլ է արտոնվում՝ կենդանական արտադրություն չլինելու պատճառով, պահեցողությունը գրեթե շեղվում է իր նպատակից: Այսօր հազարավոր մարդիկ կան, ովքեր բուսակեր են, այսինքն՝ նրանց առօրյա սովորական ուտելիքները մեր «պահոց» կոչված կերակուրներից տարբեր չեն, սակայն նրանք երբեք չեն հավակնում հայտարարելու, որ բանջարեղեն, ընդեղեն և պտղեղեն ուտելով՝ բառի կրոնական իմաստով պահեցողություն են անում. սա նրանց սնվելու սովորական կերպն է: Արդ, պահքի սկզբունքին, ոգուն և տառին հակառակ է ցանկացած ժամանակ և ցանկացած քանակությամբ ուտելը՝ ճոխացրած «պահոց» կոչվող անուշեղեններով ու համադամներով: Պահեցողությունը կերակրի տեսակի հարց չէ. պահք պահելը «թայինով ապուր» կամ ոսպով «չորբա», կամ «յահնիներ» ու «յալանջի դոլմաներ»[6] ուտելու մեջ չէ:

Բացի սրանից, կյանքն այսօր այնպես է դասավորվել, որ միշտ չէ, երբ հնարավոր է «պահոց» կոչվող կերակուրներ գտնել, օրինակ, հասարակաց ճաշարաններում: Եվ ամեն մարդ չէ, որ միջոց ունի ինքը պատրաստելու իր պահոց կերակուրները: Կաթոլիկ պահեցողությունը, որ ավելի կերակրի տեսակի հարց էր, քան քանակի, այս իսկ պատճառով այսօր գործնականում գրեթե բոլորովին վերացվել է, և պահվում է միայն Ավագ ուրբաթի պահքը: Այնպես որ, այսօր անգամ ցանկ ացողները դժվարությունների են հանդիպում մեր սովորական կիրարկությամբ պահքը պահելու մեջ: Ուրեմն ի՞նչ պետք է անել: Պահեցողությունից իսպառ հրաժարվե՞լ, ինչպես բողոքականներն արեցին: Չենք կարծում: Այս մասին մեր Տիրոջ օրինակը և ուսուցումը բացահայտ են: Հիսուսն ասաց, որ աշխարհից Իր հեռանալուց հետո Իր հետևորդներն էլ պահեցողություն կանեն (Մատթ. Թ(9) 15, Մարկ. Բ(2) 20, Ղուկ. Ե(5) 35): Նրանք, ովքեր կարող են պահքի ներկա սովորա-

կան ձևը կիրարկել ու նրա մեջ հոգեկան ազնիվ գոհացում գտնել և ոչ թե ինքնախաբեություն, թող այն շարունակեն: Աստված ընդունելի անի նրանց այդ կերպ պահեցողությունը: Իսկ նրանք, ովքեր գործնականում չեն կարող այն կիրարկել կամ դրանից հոգևոր շինություն և օգուտ չեն կարող քաղել, բայց մյուս կողմից անպատճառ ցանկանում են մի կերպ պահեցողություն անել, այդպիսիններին հետևյալ թելադրանքներն են տրվում՝ ընտրելու համար դրանցից մեկը կամ մյուսը:

1. Օրական մեկ անգամ միայն ուտելով՝ վերակենդանացնել հնագույն սովորությունը, առանց նկատի առնելու կերակրի տեսակը և առանց ճաշը համադամներով չափազանցնելու: Այս կերպը զորավոր մի զրկանք է շատերի համար, ովքեր վարժված են օրական երեք անգամից բացի ուտելու նաև ցանկացած ժամանակ:

2. Նրանք, ովքեր ֆիզիկական լուրջ պատճառներով և իրենց գործի բերումով չեն կարող գործադրության դնել 24 ժամվա մեջ մեկ անգամ միայն ուտելու հնագույն կանոնը, կարող են երկու կամ առավելը երեք անգամ ուտել՝ հրաժարվելով հատկապես այնպիսի ուտելիքներից, որոնք չափազանց սիրում են: Հրաժարվել մասնավորաբար շաքարեղեններից, շոկոլադից և քիմքը գրգռող անուշեղեններից:

3. Պահքի շրջանում խսպառ հրաժարվել ոգելից ըմպելիքների և անուշեղենի գործածությունից՝ մյուս կերակուրներից ցանկացած ժամանակ չափավոր ուտելով հանդերձ:

Որևէ ձևով պահեցողություն անելու ժամանակ անհրաժեշտ է հրաժարվել կինո և թատրոն հաճախելուց: Հրաժարվել պարահանդեսներից: Հրաժարվել ամեն տեսակ հաճույքի վայրերից: Հրաժարվել հեռուստացույցով ժամանցի համար պատրաստված հաղորդումներ կամ ֆիլմեր դիտելուց՝ մյուս բոլոր բաներով հանդերձ: Նրանք, ովքեր ի վիճակի չեն կերակրի պահեցողություն անելու կամ հոգեկան որևէ շահ չեն գտնում դրանց մեջ, նրանց համար հանձնարարվում են հետևյալ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՀԵՑՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ:

1. Հրաժարվել մոլեկան սովորություններից: Անշուշտ, մոլությունն երից հրաժարվելու համար պետք չէ սպասել Մեծ պահքին, քանզի նրանցից ազատվելու ճիգ անելը յուրաքանչյուր մարդու բոլոր ժամանակների

պարտքն է: Մոլությունները, բացի մեր քսակին վնասելուց, խանգարում են նաև մեր հոգու և մտքի հավասարակշռությանը: Ծնողների մոլությունները խորտակում են անմեղ և խոստումնալից զավակների ապագան: Կործանում են անթիվ ընտանիքներ: Ծանր մոլություններով վարակվածները՝ թմրեցուցիչներին և անբնական սեռական ախորժակներին գերի դարձածները, դժբախտաբար, արդեն իսկ պահեցողության մասին մտածելու ի վիճակի չեն: Բայց նրանք, ովքեր պահեցողությանն արժեք ընծայելու չափ տեր են մնացել իրենց բանականությանը և հավատքին, բայց մյուս կողմից մոլի են թղթախաղի, ոգելից ըմպելիքի, ծխարշավի և այլ տեսակ «ղումարների», սրանց համար, Նոր տարվա որոշումներից ավելի (որոնք առհասարակ չեն պահվում), Մեծ պահքի քառասնօրյա շրջանը սքանչելի առիթ է այս մոլությունների դեմ Աստծո օրհնությամբ և Եկեղեցու օժանդակությամբ լրջորեն պայքարելու: Ծխելուց կամ մյուս մոլություններից հրաժարվելու հետ կապված տանջանքն արդարև ինքնազրկանքի մի սքանչելի կերպ է: Այս տեսակ ապաշխարանքն ու պահեցողությունն ավելի ընդունելի են Աստծուն և օգտակար՝ մարդուն: Մեծ պահքի շրջանում խաղաթղթի սեղանի մոտ չնստելը կրոնական տեսակետից ավելի արժեք ունի, քան խնջույքի՝ մսեղենով սեղաններից հրաժարվելը: Եվ երբ այսպես 40 օրեր շարունակվի, մոլության ենթական հավանաբար ամբողջ տարվա համար կբուժվի խաղաթղթի մոլությունից, և բարոյական պահեցողությունը, իսկական ապաշխարանք լինելուց բացի, գոնե այս կերպ գործնական նպատակի էլ ծառայած կլինի:

2. Հրաժարվել լեզվի հիվանդություններից՝ շատախոսությունից, ստախոսությունից, հայհոյանքից և ամեն տեսակ լեզվագարություններից, որոնք դեմ են մարդկային արժանապատվությանը և խոր խոցում են մեզ նմանների սիրտը: Հրաժարվել գանգատներից, տրտունջներից, դառն ու հուսահատ արտահայտություններից, որոնք մեռցնում են մեր հոգեկան կենսունակությունը և վնասակար մանրէի նման վարակում նաև ուրիշներին: Հրաժարվել գոռում-գոչյուններից, վիճաբանություններից, կռվազանություններից, որոնք խանգարում են մեր և մեր շուրջ եղողների խաղաղությունը:

Զենք անդրադառնում ավելի ծանր և վտանգավոր հոգեվիճակներին՝ դառն ատելությանը, սև նախանձին, նենգություններին, դավադրություններին և նման լուրջ ախտերին, որոնցից ազատվելու համար ենթական հա-

րատև ու ավելի հետևողական ճիգերի և աստվածային մասնավոր օժանդակության է կարոտ:

3. Սրանք, սակայն, ժխտական թելադրանքներ են ժխտական հոգեվիճակներից ազատագրվելու համար: Ինչո՞ւ ճիգ չանել արծարծելու նաև դրական հոգեվիճակներ՝ կատարելով դրական գործեր, այսինքն՝ պահքի նպատակն իրագործել ավելի կարճ ու գործնական ճանապարհներով: Հետևաբար, բարոյական ապաշխարանքների կարգում կարող ենք հանձնարարել հատկապես բարիք գործելը: Ստույգ է, որ բարիք գործելը բոլոր ժամանակներում սիրո մեր պարտականությունն է և ոչ՝ ապաշխարանք, բայց նրանք, ովքեր տարվա մյուս օրերին թերացել են մարդկային այս հիմնական առաքինության մեջ, մասնավոր ճիգ պետք է անեն և գեթ Մեծ պահքի ընթացքում իրենց մասնավոր նյութական զոհողության ենթարկեն: Օգնել համայնքային հաստատություններին, կրթական, կրոնական ու բարեսիրական նպատակների, օգնել նույնիսկ երբ մեզնից չեն խնդրում, օգնել պարզապես Մեծ պահքի ոգուն հավատարիմ լինելու համար: Օժանդակել աղքատ ու հաշմանդամ մարդկանց՝ նրանց դրամական պարտքերը թեթևացնելով, օգտակար լինել մեզ նմանների հազարումի կարիքներին: Ինքն իրեն հարկադրելով՝ օրական որոշ գումար մի կողմ դնել, զրկելով քիմքը և քմահաճույքները՝ դրամը բարի նպատակների հատկացնելու համար:

4. Նյութական օժանդակություններին զուգահեռ կամ եթե ի վիճակի չենք նյութական օգնություն ցույց տալու, կարող ենք ժամանակ տրամադրել ազնիվ նպատակներին՝ ծառայության մեր բաժինը բերելով՝ ուր դրա պահանջը կա: Այցելել հիվանդներին և բանտարկյալներին: Այցելել որբանոցներ և ծերանոցներ: Այցելել տանը մենակ մնացած հոգիներին: Մոտենալ սուգ ու ցավ ունեցողներին և նրանց տրամադրությունը բարձրացնել՝ համեստ, անկեղծ ու մարդկային զրույցով բաժանելով նրանց սուգը և ցավը:

Մանավանդ Մեծ պահքի ընթացքում բոլոր մարդկանց հանդեպ լցված լինել բարյացակամությամբ, փողոցում՝ փափկանկատությամբ, փոխադրական միջոցների մեջ՝ մյուսներին տեղ զիջելով, և դեռ բազմաթիվ այլ կերպերով արտահայտել մեր բարյացակամությունը յուրաքանչյուր մարդու հանդեպ՝ հաճախ մեր փոքր առավելություններից ու իրավունքներից մեզ

զրկելով և միշտ մեր եսասեր տրամադրությունները մասնավոր ճիգով զոհելով: Երբ սրանք առանց հավակնության կատարվեն, մենք այն համոզումն ունենք, թե ավելի՛ կծառայեն պահեցողության ոգուն և նպատակին, միաժամանակ զուգահեռ կընթանան մեր ժամանակների գործնական մտածողությանը, ինչպես և առողջ ու դրական այնպիսի կրոնի, որպիսին քրիստոնեությունն է, հիմնական սկզբունքներին ու պահանջներին:

Պահքի մասին մեր այս ընդհանուր խորհրդածությունները ցանկանում ենք իրենց եզրակացությանը բերել ու կնքել Եսայի մարգարեի գրքից սքանչելի մի հատվածով, ուր Աստված մարգարեի բերանով հայտնում է, թե ինչպիսին է Իր ցանկացած պահքը: Այս հատվածում նախ Աստծո ժողովուրդն է, որը գանգատի ձևով հարց է տալիս Աստծուն.

- Այդ ինչպե՞ս է, որ մենք ծոմ պահեցինք, և Դու չտեսար, զրկանքների ենթարկեցինք մեզ, և Դու չիմացար:

Աստված պատասխանում է.

- Որովհետև ձեր պահքի օրերին ձեր ցանկություններն եք կատարում և կսկիծ պատճառում բոլոր նրանց, ովքեր ենթակա են ձեզ:

Հակառակության և կռիվների մեջ եք պահում և բռնցքահարում տկարին: Իսկ Իմ ինչի՞ն է պետք այդպիսի պահքի օրը. դուք պիտի գաք բողոքեք Ինձ, և Ես չպիտի լսեմ ձեզ: Այդպիսի՛ պահքը չէ, որ Ես ընտրեցի, և ոչ էլ այնպիսի օրը, երբ մարդն իր անձն է տանջում: Եթե պարանոցդ կորացնես օղակի նման ու տակդ քուրձ ու մոխիր տարածես, այդ էլ, սակայն, չեմ համարի պահք և ընդունելի օր. այդպիսի՛ պահքը չէ, որ Ես ընտրեցի, -ասում է Տերը:

Քանդի՛ր անիրավության հանգույցը,
խորտակի՛ ր քո վաճառականական խարդախությունն ու բռնությունը,
ների՛ ր ու արձակի՛ ր նեղյալներին
և պատռի՛ր բոլոր անիրավ մուրհակները:
Քաղցածների՛ն բաժանիր քո հացը
և անօթևան աղքատների՛ն տար քո տունը.
եթե մերկ մարդ տեսնես՝ հագցրո՛ւ նրան,
բայց քո ընտանիքի զավակին մի՛ անտեսիր:
Այն ժամանակ այգաբացի պես պիտի ծավալվի քո լույսը,

և արագորեն պիտի հասնի քո ապաքինումը,
քո առջևից պիտի ընթանա քո արդարությունը,
և Աստծու փառքը պիտի պահպանի քեզ:
Այն ժամանակ պիտի կանչես, և Աստված պիտի լսի քեզ.
մինչև դու խոսես, Նա պիտի ասի, թե՝ «Ահա հասել եմ»:
Եթե դու քո միջից հեռացնես խարդախությունը,
ձեռնձգությունն ու տրտունջի խոսքերը,
քո հացը հոժար սրտով քաղցածներին տաս
և չքավոր մարդկանց կշտացնես,
այն ժամանակ խավարի մեջ կծագի քո լույսը,
քո խավարը կվերածվի միջօրեի:
Քո Աստվածը ամեն ժամ քեզ հետ կլինի,
քո անձն ըստ ցանկության հագեցում կստանա,
և քո ոսկորները կլիանան ու կլինեն ինչպես ջրարբի պարտեզ,
ինչպես աղբյուր, որից ջուրը չի պակասի:

(Համմտ. Եսայի ԾԸ(58) 3-11)

Ա. Բարեկենդանի կիրակի

[Ծննդ. Բ(2)]

ԳԼՈՒԽ Բ
Երջանկություն
Մարդկային կորած, բայց անկողոպտելի ժառանգությունը

«Ցորում ցնծայր զուարճացեալ Անտխրական խնդութեամբ»
Շարական

Հատկանշական է, որ Մեծ պահքը, ապաշխարանքի և ինքն ազրկանքի այդ շրջանը, սկսվում է երջանկության գաղափարին ընծայված մի հիշատակությամբ: Եվ սա՝ պարզապես հիշեցնելու համար, որ մարդը երջանիկ է ծնվել և, ի վերջո, սահմանված է երջանիկ ճակատագրի համար: Մեծ պահքը հիշեցնում է, թե մարդն ինչո՞ւ և ինչպե՞ս է կորցրել այդ հոգեվիճակը և ապա մի առ մի մատնանշում նրան վերատիրանալու կերպերն ու միջոցները:

Ըստ Հայաստանյայց Եկեղեցու, պահքի բոլոր շաբաթների կամ շրջանների նախընթաց օրը, միակ բացառությամբ Ծննդյան պահքի, միշտ կիրակի է լինում և կոչվում բարեկենդան: Ըստ այսմ, Մեծ պահքի նախընթաց օրն էլ կոչվում է Մեծ կամ Բուն բարեկենդան: Բարեկենդան, ավելի ճիշտ՝ բարեկենդանություն, նշանակում է բարի կյանք, այսինքն՝ ուրախ, զվարթ և շեն ապրել, բո լորիս ծանոթ սովորական բացատրությամբ՝ երջանիկ լինել: Երբ միմյանց հետ երջանկության բաժակ ենք պարպում, ասում ենք՝ «բարեկենդանություն»: Այս իմաստով Բարեկենդանը հակադիրը, ավելի ճիշտ՝ նպատակն է Մեծ պահքի:

Բուն Բարեկենդանը թեև Մեծ պահքի հաշվեհամարում չկա, բայց, ըստ օրացույցի, կազմում է նրա վեց կիրակիներից առաջինը՝ իբրև «Ա քառասնորդաց», այսինքն՝ քառասուն օրերի շրջանի առաջին կիրակի:

Բարեկենդանը միաժամանակ հիշատակն է մարդկային առաջին երջանկության, որը մեզ պատկերանում է Աստվածաշնչի առաջին էջերում՝ Ադամի և Եվայի «դրախտային» կյանքով: Այս իրողությունը թեև չի նշված օրացույցում, բայց հաստատվում է օրվա շարականներում:

Պետք է գիտենալ, որ հաճախ շարականներն օրվա տոնի իմաստի նկարագրի ավելի ճիշտ ցուցանիշներ են, քան տոնի օրացուցային անունը: Ահավասիկ Բարեկենդանի օրվա «Օրհնություն» կոչվող հատուկ շարականի առաջին երկու տները.

Բանն որ ընդ Հօր յէութեան,
Եւ համագոյ Սուրբ Հոգւոյն,
Զպատկերն իւրական խառնեալ
Ընդ հողանիւթ բնութեանս,
Զոր զարդարեալ փառօք
Եդ ի դրախտին փափկութեան:
Յորում ցնծայր զուարճացեալ
Անտխրական խնդութեամբ,
Քանզի զԱստուած տեսանէր
Միշտ խոնարհեալ ի դրախտին,
Յորմէ զլուսոյն ճառագայթ
Տպաւորէր ի յինքեան:

Թարգմանություն.

Բանը*, որ Հոր հետ նույնն է էությամբ,
Եվ Սուրբ Հոգու հետ՝ գոյությամբ,
Իր պատկերը խառնեց մեր հողանյութ բնությանը
Եվ այն, փառքով զարդարած,
Եդեմական դրախտի մեջ դրեց:
Այնտեղ հրճվալից ցնծում էր
Տխրություն չճանաչող ուրախությամբ,
Քանզի միշտ տեսնում էր Աստծուն,
Ով Իր վեհ բարձունքից իջնում էր դրախտ,
Ումից ճառագայթող լույսը Թափանցում էր նրա Անձը:

** Բանը, բանականություն բառի արմատը, Ավետարանի և աստվածաբանության մեջ գործածվում է Քրիստոսի համար՝ իբրև «Բանն Աստուած» կամ «Բանն Աստուծոյ»: Բոլորիս ծանոթ է Հովհաննեսի Ավետարանի աստվածաբանական նախերգանքը. «Ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած. և Աստուած էր Բանն» (հեղ.):*

*Իսկ Աստվածաշնչում մեր նախածնողների «դրախտային» կյանքը նկարագրված է հետևյալ պարզագույն բառերով. **«Աստված դրախտ տնկեց Եդեմում՝ արևելյան կողմը, և այնտեղ դրեց իր ստեղծած մարդուն: Տեր Աստված երկրից բուսցրեց նաև ամեն տեսակի գեղեցկատեսիլ ու համեղ մրգեր տվող ծառեր, դրախտի կենտրոնում՝ կենաց ծառը և տնկեց նաև բարու ու չարի գիտության ծառը: Գետ էր բխում Եդեմից, որպեսզի ոռոգեր դրախտը… Տեր Աստված Իր ստեղծած մարդուն տեղավորեց բերկրության դրախտում, որպեսզի սա մշակի ու պահպանի այն… Ադամն ու իր կինը մերկ էին ու չէին ամաչում»** (հմմտ. Ծննդ. Բ(2) գլուխ):*

Ինչպես երևում է, թե՛ Աստվածաշնչի և թե՛ վերոհիշյալ շարականի հատվածներում «երջանկություն» և «երջանիկ» բառերը չեն գործածված, բայց առկա է գոհունակ և գվարթ այն հոգեվիճակը, որը սովոր ենք արտահայտել այդ բառերով:

Ի՞նչ է երջանկությունը

Եթե այս հարցը տանք, կստանանք այնքան այլազան պատասխաններ, որքան մարդկանց այդ հարցը տվել ենք: Այս պատասխաններն էլ երբեմն իրարից հակասական են լինում: Ինչը երջանկություն է նկատվում մեկի համար, մյուսի համար դժբախտություն է: Մեկն իր երջանկությունը որոնում է խաղամոլության, հաշիշամոլության և սպառող ու այլասերող այլ հաճույքների մեջ, ուրիշ մեկի համար նման կյանքն անդարմանելի դժբախտություն է: Մեկի համար երջանկությունն աշխատանքի մեջ է, և չի կարող ըմբռնել, թե ուրիշներն ինչպես կարող են երջանկություն գտնել ծուլության ու անգործության մեջ: Ըստ մեր կարծիքի՝ երջանկության լավագույն սահմանումը տալիս են մանուկները՝ եթե ոչ խոսքով, գեթ գործերով: Մանուկը բնականից երջանիկ է, եթե կուշտ է և գբաղմունք, այսինքն՝ խաղալիք, ունի ու որևէ ցավ չունի:

Սրանում բոլոր մանուկները գրեթե միաձայն են (անշուշտ, խոսքը հոգեպես առողջ, նորմալ մանուկների մասին է)*: Եվ նկատելի ու մատնանշելի հանգամանք է, որ չշփացած մանուկը չի մտահոգվում իր ուտելիքի ու խաղալիքի որակով, քանակով և տեսակով: Որքան ժամանակ նրա քիմքը հան-*

դուրժում է՝ գոհ է կերածով: Խաղալիքի լավին ու վատին էլ չի նայում. ավելի պոչը կամ ավազի դեզը բավական են նրան ինքնամոռացության ոլորտները փոխադրելու համար, որը նրա համար երջանկության նախապայման է:

Դժբախտաբար, սակայն, երջանկության այս տարրական պայմանները մանկան համար նույնը չեն մնում, այլ նրա հետ մեծանում և փոխվում են: Ֆիզիկական այս նախնական պահանջների կողքին ծնվում և աճում են իմացական, ընկերային ու ընտանեկան նոր պահանջներ, որոնք եթե չգոհացվեն, ապերջանկությունը կսողոսկի մարդու կյանքից ներս: Իսկ երբ տարիքն իր զենիթին է հասնում և սկսվում վայրէջքը, մեջտեղ են գալիս ֆիզիկական ու հոգեկան անկարողություններ, որոնք պատճառ են դառնում, որ երջանկության կապույտ թռչունը չկարողանա թառել մարդու կյանքի ծառին: Քչով գոհանալու և իր բնական ու պարզ պահանջների որակով և տեսքով չմտահոգվելու մանկական այս հոգեվիճակը եթե մանկան հետ նորմալ աճեր, և մեջտեղ չմտնեին արհեստական կարիքներ ու այլասերված ախորժակներ, մարդ արարածը մինչև իր կյանքի վերջը գրեթե չպիտի կորցներ երջանիկ լինելու տրամադրությունը և հնարավորությունը: Այսօր, սակայն, մեր պահանջները ոչ միայն բազմապատկված են, այլ նաև դրանց մեծագույն մասը կա՛մ այլասերված և կա՛մ արհեստական է: Մի պահ թողնենք «մոլություն» կոչվողները, որոնց մարդն այնքան մոլեգին կերպով է ցանկանում, և որոնք այնքան խենթ ձևով է «վայելում», ամենասովորական ու անմեղ նկատվող մեր հաճույքների մեծ մասը, հանապազօրյա սիգարետից և սուրճից մինչև կինոթատրոններն ու առտնին խաղաթղթի սեղանները, այլասերված սովորություններ են: Հագուստի պուստի գրեթե բոլոր բծախնդրությունները, «մոդա» կոչվող բռնակալ հրեշը, ժամերով ուտելխմելը արհեստական պահանջներ են: Ստույգ է, սրանք վաղաառողջ ինչ-որ հաճույք մարդուն մի պահ պատճառում են, բայց տևական երջանկություն երբեք չեն կարող պարգևել: Ընդհակառակը, կարող են ծնունդ տալ դրամական տագնապների և ֆիզիկական անհանգստությունների, և մինչև իսկ մարդուն իր բանականությունից ու արժանապատվությունից մերկացնելով՝ կարող են վերածել եսակենտրոն կենդանի «ռոբոտի»: Անտարակուսելի է, որ սակավապետ մարդիկ և բնության հետ հաշտ ու ներդաշնակ ապրող ընկերություններն (հասարակություններ-թարգմ.) ավելի հավանականություն

ունեն գոհունակ և երջանիկ ապրելու, քան բազմապահանջ զանգվածները: Ըստ այսմ, հնօրյա հովիվ ժողովուրդները քանի դեռ կռիվ չունեին արոտավայրի կամ ջրհորի համար, երջանիկ լինելու բոլոր բնական պայմաններն ունեին՝ բացօթյա առողջ կենցաղ, սննդարար ուտելիք, բրդից կամ մորթուց հագնելիք և այլն, և այլն: Նույնպես և հողագործ հավաքականությունները. քանի դեռ միմյանց հետ սահմանային վեճեր կամ հասարակաց առվից իրենց արտերը ոռոգելու խնդիրներ չկային, ապերջանիկ լինելու զորավոր պատճառներ էլ չունեին: Այսքան պարզ կամ նախնական կացությունը, սակայն, երկար ժամանակի համար չէր սահմանված: Մարդիկ աճեցին, բազմացան ու լցրեցին երկիրը՝ ըստ սուրբգրային աստվածային պատգամի[7]: Պետություններ ծնվեցին ու կայսրություններ կազմվեցին, որոնք կաշկանդեցին մարդկային բնատուր կամ աստվածատուր ազատությունը, որը բնական երջանկության նախապայմանն է: Մարդկային բնազդական առողջ կրոնական ըմբռնումը, թե տեսանելի տիեզերքի ետևում կա բանական, արարչագործ և նախախնամող մի էություն, այլասերվեց կռապաշտական, բնապաշտական ու հեթանոսական այլ կրոններով, և վերջապես վրա հասավ «քաղաքակրթություն» ասված հրեշը՝ իր անհագուրդ ու անվերջանալի պահանջներով: Կյանքը գրեթե խաթարվեց, այսինքն՝ քաղաքները, ուր սկսեցին հավաքվել մարդկանց մեծ զանգվածներ, և որոնց ծնունդը եղավ վերոհիշյալ չակերտված բառը, իրենց կապը գրեթե խզեցին բնության հետ, որի անբաժան և ամբողջացնող մասն է մարդ արարածը: Այս խզումը պատճառ եղավ, որ մարդը զրկվի բնատուր երջանկությունից և հարկադրվի ստեղծել արհեստական միջոցներ՝ փոխարինելու համար այդ կորուստը: Այսպես ծնվեցին թատրոնները և կրկեսները, որոնցից մեկը կամ մյուսը այս կամ այն շրջանում եթե ազնվական վայելքի նպատակներին իսկ հատկացված եղան, խորքում և նպատակով նույնը մնացին՝ իրական և բնական երջանկությունից զրկված մարդուն ժամանակավոր ու զգացահույզ հաճույք պարգևել:

Սրանց հաջորդեցին ավելի ցածրերը և վնասակարները, գինետներ և հանրատներ՝ մնացած բոլորով հանդերձ, նույն նպատակով:

Ներկայում մարդկությունը հասել է այնպիսի մի վիճակի, ուր այլևս գրեթե անհնար է վերադառնալ սակավապետ կյանքին և բնության հետ հաշտ ապրելու պայմանին, ինչը համազոր է ասելու, որ մարդն անվերա-

դարձ կորցրել է իր բնատուր երջանկությունը... Բայց չի կորցրել այն վերստին ունենալու կամ նրան վերադառնալու իր բնատուր ձգտումը:

Հաջորդ կիրակին մեզ կբացատրի, թե մարդն ինչո՞ւ և ինչպե՞ս է կորցրել իր երջանկությունը:

Շարական Բարեկենդանի (Բ պատկեր)

Այսօր յօրինակ նախաստեղծին Ադամայ,
Որ դրախտին փափկութեան ուրախանայր ընդ հրեշտակս,
Ցնծասցուք և մեք ի յօրհնութիւնս հոգևորս:
Այսօր ի խորհուրդ աստուածաստեղծ նախահօրն,
Որ ի պտղոյն ադենայ ճաշակելով զուարճանայր,
Ճաշակեսցուք և մեք զպատուիրանս Աստուծոյ:
Այսօր ի տիպ պատմուճանին առաջնոյ,
Որով պճնեալ զարդարիւր ի փառս մարդն առաջին,
Զարդարեսցուք և մեք աստուածային օրինօք:
Ցնծա՛ , Մարիամ, արեգական արդարութեան արևելք.
Եւ աղաչեա զառ ի քէն զծնեալն Աստուած վասն մեր,
Զի դարձուսցէ վերստին զմեզ ի դրախտին ժառանգութիւն:

Թարգմանություն.

Այսօր նախաստեղծ Ադամի նման,
Որ դրախտում ուրախանում էր հրեշտակների հետ,
Մենք էլ հրճվենք հոգևոր օրհներգությամբ:
Այսօր աստվածաստեղծ մեր նախահոր հետ,
Որ Եդեմի պտուղներից ճաշակելով ուրախանում էր,
Մենք էլ ճաշակենք ԱՍՏԾՈ ՊԱՏՎԵՐՆԵՐԸ:
Այսօր անմեղության առաջին պատմուճանով,
Որով պճնված՝ փառավորապես զարդարված էր առաջին մարդը,
Նաև մենք զարդարվենք Աստվածային օրենքով:
Ցնծա՛, Մարիամ, արդար արեգակի արևելք.
Եվ քեզնից ծնված Աստծուն աղաչիր մեզ համար,
Որ դրախտի ժառանգությանը վերստին արժանի անի մեզ:

Բ. Արտաքսման կիրակի

[Ծննդ. Գ(3)]

ԳԼՈՒԽ Գ
Դրախտի կորուստը
Մեղքը՝ բոլոր չարիքների պատճառը
և մեր ապերջանկության արմատը

«Ճաշակմամբ պտղոյն Ճաշակեցին զդառնութիւն Մեղաց և մահու»

Շարական

Մեծ պահքի երկրորդ կիրակին իր անունը և իմաստը ստանում է առաջին կիրակիով հիշատակված մարդկային երջանիկ վիճակի ողբերգական վախճանից, այսինքն՝ մեզ հիշեցնում է մարդու՝ դրախտից արտաքսվելը: Օրվա շարականն այդ դժբախտ դրվագի պաղատախառը եղերերգությունն է:

Որ զօրէնս սրբութեան պահոց
Նախ ի դրախտին աւանդեցեր,
Զոր ոչ պահելով նախաստեղծիցն՝
Ճաշակմամբ պտղոյն ճաշակեցին
Զդառնութիւն մեղաց և մահու:
Վասն որոյ շնորհեա՛ մեզ, Տէր, ճաշակել
Զքաղցրութիւն Քոց պատուիրանաց:
Որ զանազան վիրօք մեղաց
Հարաք յոգիս ի թշնամւոյն
Եւ ի բազմապատիկ հիւանդութեանս
Կարօտացաք Մարդասիրիդ
Բառնալոյ զցաւս մեր:
Վասն որոյ բժշկեա՛ զմեզ, Քրիստո՛ս,
Որպէս մարդասէր:

Թարգմանություն.

Դու, ով Տեր, նախ դրախտում հաստատեցիր
Պահքի սուրբ օրենքը,

Որը մեր նախածնողները չպահեցին
Եվ արգելված պտուղն ուտելով՝
Ճաշակեցին մեղքի և մահվան դառնությունը:
Ուստի շնորհի՛ր մեզ, Տեր, որ ճաշակենք
Քո պատվիրանների քաղցրությունը:
Թշնամին զանազան մեղքի վերքեր
Բացեց մեր հոգիների մեջ.
Բազմաթիվ հիվանդությունների մեջ ընկանք.
Եվ կարոտ մնացինք Մարդասերիդ,
Որ մեր ցավերը վերցնես:
Ուստի բժշկի՛ր մեզ, Քրիստո՛ս,
Իբրև մարդասեր:

Գալով շարականի ակնարկած աստվածաշնչյան դեպքին, հակառակ այն իրողության, որ գրեթե ամեն ոք ծանոթ պիտի լինի այդ հեքիաթանման պատմությանը, մենք ավելորդ չպիտի նկատենք հատկապես Մեծ պահքի այս օրերին մեկ անգամ ևս այն կարդալ՝ աստվածաշնչյան բնագրի պարզության մեջ: Արարիչն Աստված երբ Իր ստեղծած մարդուն դրեց դրախտում, նրան հետևյալ պատվերը տվեց. ***«Դրախտում գտնվող բոլոր ծառերի պտուղներից կուտես, բայց բարու և չարի գիտության ծառից չպետք է ուտես, որովհետև այն օրը, երբ նրանից ուտես, անկասկած կմեռնես...»*** *Եվ օձն Աստծո ստեղծած կենդանիներից ամենախորամանկն էր: Օձը մոտեցավ կնոջը և ասաց.*

-Իրա՞վ է, որ Աստված ասաց, թե դրախտում գտնվող բոլոր ծառերի պտուղներից չպետք է ուտեք:

-Դրախտի բոլոր ծառերի պտուղներից կարող ենք ուտել, - պատասխանեց կինը, -բայց Աստված ասաց, որ դրախտի մեջտեղում գտնվող ծառի պտուղից չուտենք և նրան չմոտենանք, որպեսզի չմեռնենք:

- Վստահ եղեք, որ չեք մեռնի, -ասաց օձը կնոջը, -Աստված այդ պատվերը ձեզ տվեց, որովհետև գիտեր, որ այն օրը, երբ նրանից ուտեք, ձեր աչքերը կբացվեն, և աստվածների նման կլինեք՝ ճանաչելով բարին ու չարը:

Եվ կինը տեսավ, որ ծառի պտուղն ախորժաբեր ու աչքին շատ հաճելի է և ցանկալի՝ մարդուն իմաստուն դարձնելու համար, առավ նրա պտուղից

և կերավ, տվեց նաև իր ամուսնուն, և նա էլ կերավ: Այն ժամանակ երկուսի աչքերն էլ բացվեցին, և հասկացան, որ մերկ են: Ուստի թզենու տերևները միմյանց կապեցին և իրենց համար ծածկույթ սարքեցին:

Եվ Տեր Աստծո ձայնը լսեցին, որ երեկոյան դեմ դրախտում քայլում էր, և Ադամն ու Եվան Աստծո ներկայությունից պահվեցին դրախտի ծառերի մեջ: Տեր Աստված Ադամին կանչեց.

- Ո՞ւր ես:

Եվ նա ասաց.

- Քո ձայնը դրախտում լսեցի և վախեցա, քանզի մերկ էի և ծածկվեցի:

- Ո՞վ ասաց քեզ, որ մերկ ես, -հարցրեց Աստված:

- Արդյոք այն ծառի՞ց կերար, որից պատվիրեցի, որ չուտես:

- Կինը, ում ինձ տվեցիր, կերավ այդ պտուղից, -ասաց Ադամը:

- Այս ի՞նչ արեցիր, -կնոջն ասաց Աստված:

- Օձն ինձ խաբեց, և կերա, -ասաց կինը:

Եվ Աստված անիծեց օձին, անիծեց կնոջն ու անիծեց տղամարդուն: Նրանց համար նախապես բնական սովորույթները՝ սողալ, ծնել, աշխատել, հանկարծ վերածվ եցին պատժի, և խանգարվեց նաև այն ներդաշնակ հարաբերությունը, որ կար Աստծո և մարդու միջև և ապա՝ բնության ու մարդու միջև: Բանական և անբան կենդանական աշխարհների միջև թշնամություն մտավ. մարդը՝ գազաններին և գազանները մարդուն թշնամի դարձան: Բնության ամենից հրաշալի երևույթը, այսինքն՝ կնոջ որդեծնության աստվածադիր օրենքը, վերածվեց ցավագին երկունքի, մարդու ամենից բնական և ամենից հաճելի զբաղմունքը՝ աշխատանքը, վերածվեց տանջանքի: Եվ բոլոր այս դժբախտություններն իրենց լրումին հասան, երբ ***«Տեր Աստված եդեմական դրախտից դուրս հանեց ու արտաքսեց մարդուն՝ մշակելու հողը, որից նա ստեղծված էր...»***[8]*:*

Ադամ-Եվայի պատմությունը յուրաքանչյուրիս պատմությունն է, դժբախտաբար, հավերժորեն կրկնվող և մշտնջենապես ներկա: Մարդկանցից ո՞վ չի ունեցել իր փորձության ժամերը՝ ճիշտ Ադամի և Եվայի նման: Ո՞վ չի հրապուրվել «արգելված պտուղի» տեսքով, ո՞վ իր նմանների կամ իր ներաշխարհի ձայնը չի լսել. «Մի վախեցիր, կեր, կհասունանաս, կիմաստնանաս, աչքերդ կբացվեն, կմեծանաս, փորձառություն ձեռք կբերես» և

տակավին սրանց նման հազար ու մի փսփսուքներ: Ո՞վ իր ձեռքն «արգելված պտուղին» չի երկարել, և, վերջապես, ո՞վ այն նաև ուրիշներին չի տվել... Ո՞ր մեղքն իր կամավոր կամ ակամա մեղսակիցները չի ունեցել:

Եվ այս բոլորից հետո ո՞վ արդարև չի զգացել իր «աչքերի բացվելը» և թե «մերկացած է» իր անմեղությունից, որն ունենալուն անդրադարձել է միայն այն ժամանակ, երբ արդեն կորցրել է այն: Եվ ինքն իրեն «մերկացած» զգալուց հետո ո՞վ չի խուսափել շրջապատի աչքերից, ծնողներից, անկեղծ ու հարազատ բարեկամներից՝ հակառակ նրա, որ նման զգացումներ չուներ իր մեղսակից «բարեկամների» առաջ: Ո՞վ չի հեռացել իր կրոնից, իր եկեղեցուց, որոնց մեջ մարդն զգում է Աստծո ներկայությունը: Ո՞վ չի թաքնվել սև ակնոցների կամ զանազան դիմակների ետևում: Ո՞վ չի պնդացրել իր երեսը կամ չի խուսափել դիմացինի աչքերի մեջ նայելուց՝ վախենալով, որ միգուցե կարդացվի իր աչքերի մեջ գրված պատմությունը:

*Վերջապես, ո՞վ չի զգացել կամ ուրիշի դեմքին չի կարդացել իր կամ նրա՝ «դրախտից արտաքսված» լինելը... Սրանք այլևս Աստվածաշնչի էջերից վերցված պատմություններ չեն՝ մարդու նախածնողների մասին, գրված երեք հազար տարիներ առաջ: Սրանք այժմեական և ամենօրյա երևույթներ են, որոնց դերակատարներն ամեն օր և ամենուրեք ապրող, շրջող ու շնչող մարդիկ են. ե՛ս եմ, դո՛ւ ես, նա՛ է, ամենքս ենք: Ամենքս էլ Շնորհալու հետ կարող ենք առանց ստելու ասել. «Գող եղէ մեղաց, գտող կորստեան, գուբ ինձ փորեցի»[9]: Կամ հաստատել սաղմոսի խոսքը. **«Ամենեքեան խոտորեցան ի միասին և անպիտանացան...»**[10]:*

Ցանկանո՞ւմ եք, որ շարունակենք նախամարդու և մեր պատմությունների մյուս նմանությունները: Քանի՞ հոգի ենք տեսել, մենք էլ նրանց մեջ, որ կարող են քաջություն ունենալ իրենց անկումի մեջ պատասխանատվության իրենց բաժինը տեսնելու. չէ՞ որ մարդու սովորությունն է իր վրիպումներին իբրև պատասխանատու միշտ ուրիշին մատնանշելը, այս խոսքերն ամենքս էլ չե՞նք ասել. «Սատանան ինձ խաբեց, կանայք անկումիս պատճառը եղան կամ՝ տղամարդիկ ինձ այս վատ ճանապարհով առաջնորդեցին» և նման հազարումի պատճառներ՝ ինքներս մեզ արդարացնելու համար:

Ուրեմն, Ադամի պատմությունը բառի թուրքերեն իմաստով, արդարև, «ադամի»[11] պատմությունն է, յուրաքանչյուր ադամորդու պատմությունը, բոլորիս ողբերգությունը: «Դրախտում» սկսված պատմությունը նրանից դուրս բոլոր ժամանակներում շարունակվել է, շարունակվում է մեր ժամանակներում, պետք է կրկնվի մինչև այն օրը, երբ վերջին մարդը դառնա հող, որից վերցվել էր:

Ի՞նչ է արգելված պտուղը

Եթե դրախտից արտաքսման պատմության մեջ Ադամն ու Եվան ներկայացնում են ընդհանրապես մարդուն, ի՞նչ են խորհրդանշում մյուսները՝ արգելված պտուղը և օձը:

*Պետք է իմանալ կամ վերհիշել, որ դրախտում, բացի տարբեր տեսակի սովորական ծառերից, կան գերբնական հատկություն ունեցող երկու ծառեր, որոնք են **«կյանքի ծառը» «բարու ու չարի գիտության ծառը»** (Ծննդ. Բ(2) 9): Նախածնողներն արտոնված էին ուտելու ինչպես բոլոր ծառերից, նաև՝ «կյանքի ծառից»: Արգելվածը բարու ու չարի գիտության ծառի՛ պտուղից ուտելն էր: Այս ծառերը խորհրդանշում են Աստծո պատվիրանները, որոնք հավաքաբար կազմում են երկու խումբ. դրական պատվիրաններ և ժխտական պատվիրաններ[12]: Դրական պատվերներ են, օրինակ, **«Պիտի սիրես քո Տեր Աստծուն քո ամբողջ սրտով, քո ամբողջ հոգով և քո ամբողջ մտքով», «Պիտի սիրես քո ընկերոջը, ինչպես քո անձը»**[13]: Եվ տակավին բազմաթիվ ուրիշներ, որոնք մեզ ասում են՝ բարի՛ եղիր, արի՛ եղիր, գթա՛ծ ու ողորմա՛ծ եղիր, սիրի՛ր խաղաղությունը և տարածի՛ր, **«Արա ուրիշներին այն, ինչ ուզում ես, որ քեզ անեն»**[14] և այլն, և այլն: Այս տեսակ պատվերն եր պահելն արդարև «կյանքի ծառից ուտել» է նշանակում, այսինքն՝ տիրանալ անմահությանը, հավերժական կյանքին:*

*Այս պատվիրանները մեզ ներքնապես առողջ են պահում, մտքի և հոգու խաղաղությամբ օժտում, մինչև իսկ երկարացնում երկրի վրա մեր կյանքը. **«Պատվի՛ր քո հորն ու մորը, որպեսզի բարիք գտնես, երկար ապրես բարեբեր այն երկրի վրա, որ Տեր Աստված տալու է քեզ»**[15],-ասում է մեկ ուրիշ դրական պատվեր:*

*Իսկ գերբնական բնություն ունեցող մյուս՝ **«բարու ու չարի գիտության ծառը»**, խորհրդանշում է Աստծո ժխտական պատվիր անները, որոնք միշտ*

«մի՛» արգելական մասնիկն ունեն, օրինակ՝ **«Մի՛ գողացիր», «Մի՛ շնացիր», «Մի՛ սպանիր», «Սուտ մի՛ խոսիր», «Ինձնից բացի ուրիշ աստված մի՛ ունեցիր»**[16], **«Մի՛ արա ուրիշներին այն, ինչ չես ուզում, որ ուրիշները քեզ անեն»** և այլն, և այլն։ Սրանց պտուղից չպետք է ուտենք. եթե ուտենք, անկասկած բարոյապես կմեռնենք, երբեմն՝ նաև ֆիզիկապես։ Արդարև բազմաթիվ օրենքներ կան, որոնք մարդասպանի համար մահ են վճռում։ Շնացողը պետք է քարկոծվի[17], ասում է Հին Կտակարանի օրենքներից մեկը, կռապաշտին մի՛ ապրեցրեք[18], հրահանգում է մեկ ուրիշ օրենք։

Արդ, «մեղք» ասվածն այս պատվերներին կամ օրենքներին դեմ գործելն է։ Երբ Աստված մարդուն որևէ արարք արգելում է, դա անում է ոչ թե քմայքի համար, այլ որովհետև այդ արարքն, ի վերջո, վնասակար է մարդուն, դեմ է նրա բնությանը։ Աստված, իբրև տիեզերքի ճարտարապետ և կյանքի ստեղծող, գիտի, թե ո՛ր արարքներն են մարդու համար վնասակար, ճիշտ հոր նման, ով գիտի, թե ինչն է վնասակար իր զավակի համար և ինչը՝ օգտակար, և ըստ այնմ ասում է՝ այս բանն արա և այն բանը մի արա։ «Արգելված պտուղն», ուրեմն, այն բոլոր բաներն են, որոնք վնասակար են մարդկային բնությանը։

Իրերի այս լույսի տակ յուրաքանչյուր մեղք իր բնական պատիժը նախ իր մեջ է պարունակում. հաշիշամոլը, խաղամոլը, գինեմոլը, կնամոլը ի վերջո նյութապես և ֆիզիկապես անպատճառ պետք է պատժվեն, այսինքն՝ դրամը վատնելով և առողջությունը կորցնելով։ Իսկ բարոյական կորուստն անկասկած է և ամբողջական, հաճախ՝ անդարմանելի ու հավիտենական...

Բացի այս, յուրաքանչյուր մեղանչական արարք արհամարհանք է Աստծո իմաստության հանդեպ, անհնազանդություն՝ Աստծո կամքին, առնվազն անտարբերություն՝ Աստծո սիրուն։

Երբ Աստված **«ասում»** է, Նրա «ասածն» այլևս տարակույսի տակ չէ։ Այդ «ասվածը» բացարձակ և ամբողջական ճշմարտություն է։ Եվ Աստծո «ասածը» տիեզերքի մեջ անմիջապես «լինում» է. **«Եվ Աստված ասաց. «Թող լույս լինի»։ Եվ լույս եղավ»**[19]։ Արդ, տիեզերական այս երևույթը պետք է կրկնվի նաև մարդկանց կյանքում, այն տարբերությամբ, որ այն պետք է լինի նաև մարդու համագործակցությամբ։ Աստված երբեք Իր կամքը չի պարտադրում մարդուն, ում ազատ կամքով է ստեղծել. սա է մարդու և կենդանիների միջև

հիմնական տարբերությունը։ Աստծո կամքը տիեզերքի այլ մարզերում տիրական և վերջնական է, ներառյալ կենդանիները, իսկ երբ հերթը մարդուն է հասնում, Աստված պարզապես ասում է՝ «արա՛» կամ «մի՛ արա»։ Նախաձեռնությունը մարդուն է թողնում։ Աստծո «ասածի» հանդեպ անտարբեր գտնվել կամ (ինչը հոռեգույն է) գիտակցաբար անտեսել Նրա պատվերը, նշանակում է իրեն, իր խելքն ու կամքը գերադասել Աստծուն և Նրա իմաստությանը։ Սա ամենաաններելի հավակնությունն է մարդու համար։ Եվ սրա մեջ է պատժի խստության ու լրջության գաղտնիքը, պատժի, որը տրվեց նախածնողներին և տրվում ու տրվելու է բոլոր դարերի բոլոր անուղղելի մարդկանց, հատկապես հանդերձյալ կյանքում։ Կարող է հարց ծագել, թե ինչպե՞ս իմանանք, որ այդ պատվերները մեզ Աստծուց են գալիս, ինչի՞ց իմանանք, որ մարդիկ իրենց մտածումները, իրենց կամքը և իրենց իմաստությունը չեն վերագրել Աստծուն։ Մի պահ իրավունք տանք նման տարակույսի։ Սակայն մի՞թե նաև մեր բարձրագույն կարողությունները, մեր բանականությունը և մեր խղճմտանքը չեն հաստատում այդ պատվերների ճշմարիտ լինելը։ Բոլոր մարդիկս էլ համաձայն չե՞նք ասելու, որ իզուր տեղը մարդ սպանելը սխալ է։ Մի պահ երևակայենք, որ ուրիշները մեզ կամ մեր հարազատներին այն անեն, ինչ մենք ենք ցանկանում անել ուրիշներին։ Եթե գոհ մնացինք, ուրեմն ճիշտ է. շարունակենք այդ անել, իսկ եթե դժգոհ մնացինք, ուրեմն այդ արարքը սխալ էր։ Բոլորս էլ համաձայն չե՞նք, որ ստախոսությունը, շնությունը, զրպարտությունն ու նմանները սխալ և ընկերության ու անհատի համար վնասակար են։ Արդարացուցիչ պարագաներ մատնանշելը կնշանակի կամ սոփեստության բավիղները մտնել, որտեղից դուրս գալը գրեթե անհնար է և կամ՝ պաշտպանվող հանգամանքները չեն մտնում վերոհիշյալ բառերի սահմանները։

Մեղքի հանդեպ ժառանգական հակում Արդ, եթե մարդը գիտի ջոկել չարը բարուց, սխալը ճշմարտությունից և համոզված է բարու՝ լավ ու չարի՝ վատ լինելու մեջ, ինչո՞ւ են չարիքներն այնքան համատարած և բարիքներն՝ այնքան սահմանափակ, ինչո՞ւ քաղաքակրթության զարգացման հետ չարիքները շատանում և բարիքները նվազում են։ Յուրաքանչյուր «ինչու»-ին խելահաս լինելը մի ուրիշ հավակնություն է, որից պետք է աշխատենք հեռու մնալ։ Սակայն այս հարցը մեզ առաջնորդում է դեպի մի

գաղափար, որն աստվածաբանության մեջ ծանոթ է որպես «ադամական մեղք» բացատրությամբ, իսկ գիտության և ընկերաբանության (սոցիոլոգիա-թարգմ.) *մեջ՝ «ժառանգականություն»:*

Գիտականորեն հաստատված իրողություն է, որ մանկան ծնողները, մինչև իսկ մի քանի սերունդներ առաջվա նախածնողները ոչ միայն իրենց արյունն են փոխանցում զավակներին, այլ նաև առողջությունը կամ վատառողջությունը: Ժառանգական են որոշ հիվանդություններ, ինչպես նաև մասնավոր հակումներ ու հատկություններ, գեղարվեստի, առևտրի, արհեստների և այլ ձիրքեր ու տաղանդներ: Ժառանգական այս օրենքով փոխանցվում են նաև բարի կամ հոռի բարոյական հակումներ, առաքինություններ և մոլություններ: Արդ, քրիստոնեական աստվածաբանությունն ասում է, որ մարդու բարոյական հակումներն իրենց ակունքից իսկ պղտորված են:

Աստվածաշունչը բացեիբաց ասում է. ***«Մարդկանց միտքը մանկուց չարի ծառայության մեջ է»*** *(Ծննդ. Ը(8) 21): Այսինքն՝ մարդկանց միտքը մանկությունից իսկ հաստատված է չարիք «խնամելու»: Սա ահավոր հավաստում է, բայց, դժբախտաբար, ճշմարիտ է նաև կյանքի փորձառությամբ: Ներշնչված մի ուրիշ հոգի ասում է.* ***«Մայրս ինձ անօրենությեամբ հղացավ և մեղքով ծնեց»*** («մայր» բառն այստեղ ծնողների փոխարեն է, ովքեր միշտ երկուսն են)*: Հիսուսն իր ժամանակակից սերունդը կոչում է «չար և շնացող»: Սա կարելի է կրկնել գրեթե բոլոր սերունդների համար:*

Ուրեմն մարդկության «ջուրն» իր ակունքից իսկ պղտորված է: Աստվածաշնչական և փորձառական այս իրողությունները փրկագործական իր վարդապետության հիմքը դարձրեց Պողոս առաքյալը, և որոնք ավելի մշակեցին ու իրենց լրումին կամ ծայրահեղության հասցրին օգոստինոսները և կալվինները: Պողոս առաքյալն ասում է. ***«Մեկ մարդով մեղքը աշխարհ մտավ, և մեղքով էլ՝ մահը»*** *(Հռոմ. Ե(5) 12): Նույն հատվածի շարունակության մեջ աստվածաբան առաքյալն ավելացնում է.* ***«Մեկ մարդու հանցանքով բոլոր մարդիկ դատապարտության մատնվեցին... մեկ մարդու անհնազանդությամբ շատ մեղավորներ եղան»:***

Ուրեմն Աստվածաշունչը և մարդկային փորձառությունը համաձայն են, որ բոլոր մարդիկ այս կամ այն ձևով «չարիք խնամելու», չարիք նյութելու են հետամուտ: Զարիքի այս գաղափարը որտեղի՞ց աշխարհ մտավ, որտեղի՞ց սողոսկեց մարդու միտք և երևակայություն, երբ Աստծո ստեղծած բոլոր արարածները, ըստ Աստվածաշնչի հավաստման, ***«բարի»***[20] *էին: Այս հարցումը այնքան բնականորեն ծագում է բոլոր դարերի սերունդների մտքում և, անշուշտ, ծագել է նաև Ծննդոց գրքի հեղինակի կամ հեղինակների մտքում, և նրանք մեզ ծանոթ պատասխանն են տվել՝ մատնանշելով «ՕՁԻՆ»:*

Այս պատմությունները բանավոր փոխանցված և գրի առնված ժամանակ մարդկությունը դեռ մանուկ էր: Իսկ մանուկները բարոյական կամ վերացական ճշմարտությունն երբ կարող են հասկանալ լոկ պատմություններով, հեքիաթներով, առակներով և օրինակներով: Բարձրագույն կրոնական ճշմարտությունները եթե մանուկ մարդկությանը հայտնվեին իրենց վերացական ձևով, ոչ միայն չպետք է հասկացվեին, այլև մոռացման պիտի դատապարտվեին՝ արմատավորված չլինելով մտքերում կամ սրտերում: Բայց երբ աստվածային նախախնամությամբ դրանք դրվեցին պատմության հետաքրքրաշարժ ափսեի մեջ, հրապույր հագան ու հասկանալի դարձան և դրոշմված մնացին հիշողություններում:

Զարը կամ չարիքը, որը կյանքում հաշվի առնվելիք շատ կարևոր իրականություն է, իր ծագման լուծումը պետք է գտներ մարդկային մտքում: Եվ մանուկ մարդկության համար այն իր լուծումը գտել է աստվածաշնչային ներշնչմամբ այս պատմությունն երի մեջ՝ այնքան պարզ, հասկանալի և թելադրական եղանակով, որքան չպետք է կարողանար տալ և ոչ մի իմաստասեր, ոչ մի աստվածաբան, ոչ մի գիտնական: Ծննդոց գրքի արվեստագետ ու ներշնչված հեղինակն այդ դժվար լուծումը գտել է օձի կերպարում:

Մարդը ոչինչ այնքան զզվանքով և սարսափով չի դիմավորում, որքան օձին. կարծես տարօրինակ ժխտական մագնիսականություն ունի այս կենդանին: Մարդկային այս խորշանքը կարելի է բացատրել նաև այն իրողությամբ, որ նախապատմական մարդը թերևս ոչ մի բանից այնքան չի նեղվել և տառապել, որքան օձերից ու բազմատեսակ այլ սողուններից, որոնք, հավանաբար, վխտացել են այդ դարերում, և որոնց հետ մարդը շարունակաբար պետք է պայքարեր թե՛ նրանցով բնակված քարայրներին տիրելու և թե՛ գրեթե ամեն քայլափոխի նրանցից պաշտպանվելու համար, երբ որևէ սողուն անակնկալ փաթաթվում էր ոտքերին: Եվ զգացած հանկարծական

սարսափը մարդու մեջ այլևս վերածվել է նախնական բնազդի, որը շարունակվում է մինչ օրս:

Նախամարդու համար բնության մեջ օձից ավելի չար և օձից ավելի գարշելիորեն խորամանկ ոչինչ չկար: Խանգարում էր քարայրում նրա հանգստին և արգելք ու խոչընդոտ էր բնության մեջ նրա շրջագայությանը: Ուստի երբ աստվածային հայտնությունը անհրաժեշտ համարեց մարդկանց սովորեցնել, թե բնության մեջ գործող չար մի ուժ կա, որին հետո «սատանա» անունը պիտի տրվեր և որը մարդկանց ապերջանկության պատճառն ու աշխարհում տիրող չարիքի աղբյուրն է, նրան դրախտում օձի կերպարանքով մարմնավորված ներկայացրեց:

Աշխարհում վխտացող բոլոր չարիքների արմատը մարդու մեղանչական բնության մեջ է: Այն աղետները, որոնք առաջ են գալիս բնական երևույթներից՝ երկրաշարժից, հեղեղից, հրդեհից և այլն, մարդու գլխին եկած չարիքներից ամենափոքր տոկոսն են և չեն բաղդատվում պատերազմներից, հալածանքներից, հափշտակություններից, չարաշահություններից, անիրավություններից ու սրանց նման ընկերային բազմաթիվ արարքներից առաջ եկած չարիքների հետ, որոնք գործնականում կազմում են մեղք ասված վերացական իմացության ամբողջությունը:

Ուրեմն, Մեծ պահքի Բ կիրակին նախածնողների ողբերգության միջից մեզ հիշեցնում է, թե մեղք ասվածը Աստծո կամքի և օրենքի անտեսումն է, որը մեզ բաժանում է մեր երջանկության աղբյուրից՝ մեր Արարչից:

Դրախտային այս դրվագը մեզ հիշեցնում է նաև, թե յուրաքանչյուր մեղք ի՛ր պատիժն ի՛ր մեջ ունի: Ինչպես յուրաքանչյուր վնասակար մանրէ իր մեջ իր թույնն ունի, որը կամ հիվանդացնում, կամ մեռցնում է մարմինը, այնպես էլ յուրաքանչյուր մեղք հոգին, այսինքն՝ մարդու մտածումների և ներքին ապրումների իմանալի աշխարհը, խանգարելու, այլասերելու, մեռցնելու կարողությունն իր մեջ ունի: Մարդիկ վնասակար մանրէների ավերիչ ազդեցությունը դարմանելու կամ նրանց գործունեությունը չեզոքացնելու համար դեղեր են հնարել: Նման կարելիություններ չկա՞ն, արդյոք, որոնցով նաև մեղքը չեզոքացվի կամ նրա ավերիչ արդյունքների առաջն առնվի: Աստծո նախախնամությունը մարդու համար այդ դարմաններն էլ է հայթայթել: Աստված նախամարդուն նախ հույսն էր տվել, որ մի

օր նրա «զավակը» պիտի ջախջախի «օձի» գլուխը[21]: Եվ աստվածային այդ խոստումն իրականացավ Աստծո Որդու մարմնացումով, Ով միաժամանակ «Մարդու Որդի» եղավ և հնարավորություն ստեղծեց, որ ադամորդին կարողանա իրեն ազատագրել մեղքի ճիրաններից՝ վերագտնելու համար իր կորուսյալ դրախտը: Սրա մասին մեզ հետ կխոսի Մեծ պահքի 3-րդ կիրակին:

Շարական Արտաքսման կիրակիի (Բ պատկեր)

Որ դառնութեան պտղոյն ճաշակն,
Որով մեռաք արդարութեան,
Պահելով Քո քառասնօրեայ փոխեցեր
Ի քաղցրագոյն օրինաց քոց ճաշակումն:
Աղաչեմք՝ արբո՛ մեզ, Տէ՛ր, զուրախարար սիրոյ
Քո զբաժակն:
Որ անապական ծննդեամբդ Քո լուծեր
Զերկունս նախամօրն, Մարիա՛մ, Մա՛յր Աստուծոյ.
Բարեխօսեա առ միածին Որդին լուծանել զկապանս մեղաց մերոց.
Եւ աղաչեա փրկել զանձինս մեր ի փորձութենէ:

Թարգմանություն.

Դառը պտուղի մեր ճաշակումը,
Որով կորցրինք արդարությունը,
Քո քառասնօրյա պահքով փոխեցիր
Քո օրենքի ավելի քաղցր ճաշակումին:
Խմեցրու մեզ, Տե՛ր, Քո սիրո ուրախարար բաժակը:
Մարիա՛մ, Մա՛յր Աստծո, որ անապական ծնունդովդ
Նախամոր երկունքը մեղմեցիր, բարեխոսի՛ր Միածին Որդուդ,
Որ քանդի մեր մեղքի կապանքները,
Եվ աղաչի՛ր, որ փրկի մեզ փորձությունից:

Գ. Անառակի կիրակի

[Ղուկաս ԺԵ(15) 11-32]

ԳԼՈՒԽ Դ

Դարձը

Ապաշխարանքը կորած դրախտը վերագտնելու նախապայման է

«Եթե չապաշխարեք, ամենքդ էլ նույնպես կկորչեք»:

Ղուկ. ԺԳ(13) 3

Մեծ պահքի 3-րդ կիրակիից սկսած՝ դուրս ենք գալիս Հին Կտակարանի շրջանակից ու մտնում Նոր Կտակարանի մթնոլորտ: Այս կիրակին և հաջորդող երկուսը իրենց անունները վերցնում են օրվա ավետարանական ընթերցվածի գլխավոր առակից: Ուրեմն հետևում է, որ Գ կիրակի կարդացվող գլխավոր հատվածը Անառակ որդու առակն է:

Նոր Կտակարանի ամենաթանկագին գոհարներից է այս առակը: Եթե ասենք, որ այն իր մեջ խտացնում է Ավետարանի հիմնական ուսուցումները, չափազանցություն արած չենք լինի: Հիսուսի ուսուցման հիմնական կորիզը Աստծո հայրությունը և Նրա անսահման սերն են, որոնք այնքան սրտագրավ եղանակով են պատկերված այս առակում:

Սրանից զատ, ոչ միայն Հովհաննես Մկրտիչը, այլ նաև Հիսուսն Իր քարոզությունն սկսեց մարդկանց ապաշխարանքի կանչելով: Գաղափար, որն այս առակի կորիզն է: **«Ես չեմ եկել արդարներին կանչելու, այլ մեղավորներին՝ ապաշխարության»**[22], -Իր քարոզության սկզբում ասել է Հիսուսը:

Մեծ պահքի կենտրոնական նպատակը, մինչև իսկ գոյության պատճառը այս կիրակիի իմաստի և նրանից եկող թելադրանքի մեջ է: Նկատելի է, որ նախորդ երկու կիրակիներով հիշատակված երկու վիճակները՝ երջանկությունը և նրա կորուստը, կրկնվում են նաև այս առակում: Այս կիրակիի գաղափարը անկումից վերելքը, ընկած վիճակից վերականգնումը, կորստի գյուտն է:

Անկումը

Առակի հերոսը երջանիկ ընտանիքի երջանիկ կրտսեր որդին է: Երջանկության բոլոր պայմանները նրա տրամադրության տակ են: Հարուստ ու պատվավոր հոր զավակ է, գեղեցիկ, համակրելի մի երիտասարդ՝ ուրախ, զվարթ, առողջ ու բարեսիրտ: Գյուղում ծանոթ է ամենքին և բարեկամ՝ գրեթե բոլորին: Գյուղի տոնական բոլոր առիթներից անպակաս է: Հատկապես հարսանիքներում փնտրվող երիտասարդ է, ով առողջ զվարթություն է ստեղծում իր շուրջ և ամենուրեք: Հայրը հպարտ և երջանիկ է նրանով: Ասում են՝ առանց փուշի վարդ չի լինում, բայց ամեն վարդի փուշն էլ անպատճառ խոցող չի լինում, կան նաև անվնաս ու փափուկ փշերով վարդեր: Այս տղան էլ մի տկարություն ուներ, որը, սակայն, մեծահարուստ այս տանը զգալի չէր՝ աշխատելու ախորժակ և հակում չուներ: Իր մեծ եղբոր մշտակա և գործոն հսկողության ներքո ծառաները տան ներսում և տնից դուրս բոլոր գործերն անում էին: Սրանից զատ, նաև փոքր-ինչ շփացած էր:

Այս տղայի «դրախտային» կյանքն էլ երկար չտևեց: «Փորձիչը», դարավոր «օձը», նրա ականջին էլ մի օր փսփսաց. «Քո կյանքը կյա՞նք է՝ այս գեղջկական սեղմ շրջանակում: Ի՞նչ է քեզ պակասում կյանքը լիովին վայելելու համար: Ազատագրվիր քեզ հոր, եղբոր և տգետ գյուղի կաշկանդումներից, գնա մի հեռավոր քաղաք, կյանքն ապրիր իր բոլոր հաճույքների մեջ, երկրորդ անգամ աշխարհ չես գալու...»: Որքան քաղցր էին հնչում այս խոսքերը նրա ականջին, կաշկանդումներից ազատագրվելու հեռանկարն անգամ նրան հաճույք էր պատճառում: Բայց ինչպե՞ս ասեր հորը, ում հանդեպ անկեղծ սեր ուներ, գիտեր, որ նման գաղափարը խորապես կխոցի ծերունի հոր սիրտը:

Այն օրից, երբ տնից հեռանալու միտքը տեղ գտավ նրա ուղեղում, տղան կորցրեց իր հանգիստը, քունը և զվարթությունը: Հայրը նկատել էր տղայի մեջ առաջ եկած փոփոխությունը, նրա մտախոհ և ցրված վիճակը: Եվ մի օր էլ հարցրեց նրան. «Տղաս, ի՞նչ է եղել, ինչո՞ւ է մարել դեմքիդ պայծառությունը, արդյոք հիվա՞նդ ես»: «Այո, հայր, ներաշխարհս է հիվանդ, ու եթե ավելի երկար մնամ սահմանափակ այս շրջանակում, բոլորովին կխամրեմ ու կխեղդվեմ. արդ, տուր քո հարստությունից ինձ հասանելիք բաժինը, ես ուզում եմ հեռանալ այստեղից»: Հայրը հասկացավ, որ հակաճառելն ավելորդ

կլինի: Առանձնացավ՝ ծածկելու համար իր արցունքները: Ի վերջո, զգացմունքների վրա քար դրած, ունեցվածքը բաժանեց երկու զավակների միջև: Եվ կրտսերն իր բաժինն ամբողջությամբ դրամի վերածեց ու մի առավոտ էլ գյուղից անհայտացավ՝ առանց ոչ մեկին, նույնիսկ հորը, «մնաք բարով» ասելու:

Հաստատվեց մի մեծ քաղաքի «լյուքս» պանդոկներից մեկում և սկսեց կյանքը «վայելել»: Նրա դրամը, երիտասարդությունը և ուրախ ու առատաձեռն բնավորությունը «բարեկամների» ու «բարեկամուհիների» մի հսկա փաղանգ հավաքեցին շուրջը: Գիշերները մինչև լուսաբաց զվարճանում, իսկ ցերեկները մինչև երեկո քնում էր: Եվ նրա օրերն անցնում էին հազարումեկ գիշերների էջերից պոկված հեքիաթների պես:

Հարստությունը, սակայն, լեռ էլ լինի, սահմանված է սպառվելու, եթե պակասածի տեղը նորը չդրվի: Եվ երիտասարդը մի օր էլ ուշքի եկավ, որ գրպանում դրամի կտոր իսկ չի մնացել: Անմիջապես անհայտացան «բարեկամներն» ու «բարեկամուհիները»: Պանդոկապետը մի քանի օրից դուրս նետեց նրան՝ նրա հագուստները և մնացորդ ինչքը պարտքերի փոխարեն գրավելով: Նրա չար բախտից այդ օրերին սով էլ էր սկսվել երկրում: Ընկավ հետին չքավորության մեջ: Ոչ ոք երեսին չէր նայում, նախկին «բարեկամները» ձևացնում էին, որ չեն ճանաչում նրան: Ոչ իսկ գիշերելու տեղ ուներ:

Մոտակա ագարակից մի մարդ քաղաք էր եկել խոզարած փնտրելու: Հակառակ սովին ու գործազրկությանը, ոչ ոք այդ ստորին և զարշահոտ գործը կատարել չհամաձայնեց: Երբ ագարակապանը դա առաջարկեց այս դատարկապորտ ու հյուծված երիտասարդին, վերջինը սիրահոժար պատրաստակամություն հայտնեց, և գյուղացին հրամայեց նրան հետևել իր իշուկին:

Թշվառ տղան խորհում էր, որ առնվազն գլուխը դնելու տեղ կունենա և աղիքների գալարումն ու բողոքը լռեցնելու չափ ուտելիք: Պոռնիկների ընկերակցությունը երբեմնի այս բախտավոր ու հարուստ երիտասարդին առաջնորդել էր դեպի խոզերի ընկերակցություն: Մենակ էր մնացել ամբողջ աշխարհում, նա, ով ժամանակին ամեն ինչ ուներ:

Օրերի շղթան դժվար էր քանդվում, միշտ տխուր և կիսասոված էր, տրվող հացը բավարար չէր, խոզերի առջև նետվող եղջերենու փայտացած ու վատորակ պտուղներից երբեմն փորձում էր ուտել, ստամոքսը կարծես բզկտվում էր, և վա՛յ, որ տերը տեսներ. ապտակն էլ հետն էր ուտում: Նրա

պառկելու տեղը խոզանոցում գետնից փոքր-ինչ բարձր մի տախտակամած էր, որի վրա չոր խոտ էր նետված: Գիշերները քունը մշտապես ընդհատվում էր խոզերի խռնչյուններով, որոնք նրան հրեշների ցնորական երազներով էին գալիս: Իսկ զարշահոտությունը... դրան արդեն վարժվել էր:

Վերականգնումը

Երբեմն անձնասպանության կամ տունդարձի մտածումներն ակամա խուժում էին նրա հիվանդ ուղեղը:

Դրանք վանում էր իբրև անկարելի մտքեր: Տունդարձի միտքը, սակայն, կամաց-կամաց, համառ և հարատևորեն ռմբակոծում էր ուղեղը: Նրա անոթությունը սնունդ էր հայթայթում այդ մտածումի համար: Հիշում էր իր մանկությունը, գյուղը, երջանկությունը և մանավանդ իր տան ծառաներին ու նա խանձում նրանց, ում վիճակն արքայական էր իր հետ համեմատած: Այս բոլոր երևակայությունների մեջ, սակայն, կար մի պատկեր, որը տառացիորեն հալածում էր նրան: Վերջին անգամ տեսած հոր պատկերն էր՝ իր վրա լայնլայն բացված տամուկ աչքերով: Դա հայրական խանդաղատանքով օծուն և որդուն կորցնելու երկյուղով լեցուն դեմք էր, որ հայրն ընդունել էր այն օրը, երբ որդին նրան հայտնել էր իր աղետաբեր որոշումը: Այս պատկերը ցնորական այցելությամբ շփոթմունքի էր մատնում նրան, խռովում ամբողջ էությունը և արցունքով ողողում հյուծված ու աղտոտված դեմքը: Այդ պատկերը թեև ծանր տառապանք էր պատճառում նրան, բայց միաժամանակ նրա միակ լույսն էր, միակ փրկագոտին, որը նրան արգելում էր ալեկոծ ծովում ընկղմվել և իսպառ կորչել, ուր ընկել էր իր կյանքի նավաբեկությունից հետո:

Վերադառնա՜լ տուն, հոր մոտ: Մտածումն անգամ նրան երջանկություն էր պատճառում: Բայց ինչպե՞ս, ի՞նչ երեսով նայեր իր գյուղացիներին, ինչպե՞ս հանդուրժեր եղբոր հեգնանքը... Վանում էր աներես ճանճերի նմանվող այս մտածումները, որոնք, սակայն, վերստին թառում էին նրա գլխին:

Կյանքը, սակայն, գլորվում էր թշվառությունից թշվառություն: Ի վերջո, մտքում հաստատ ձև ստացան երկու մտածումներ, որոնք ստվեր գցեցին մյուս բոլոր նկատառումների վրա: Նախ ներաշխարհում զգում էր, որ հայրը դեռևս սիրում է իրեն և սպասում իր դարձին: Մյուս կողմից սրտի խոր-

քում զգում և ընդունում էր, որ իր հերթին անկեղծորեն սիրում է հորը: Նրա կյանքում ամեն բան թառամել էր, բացի հոր հանդեպ ունեցած իր սիրուց, և այդ սերն այժմ վերածվել էր աղեկեզ մի կարոտի: Նրա համար ամեն ինչ աղարտված էր՝ աշխարհը, իր կյանքը, հոգին և մարմինը: Բայց հոր կերպարն անաղարտ էր մնացել: Արդ, այս երկու սերերը՝ իրենը և հորը, նրա ներաշխարհի առագաստում միացան իրար և ահավոր երկունքով ծնեցին զղջումը: Ամբողջ գիշեր լաց եղավ մի անդիմադրելի լացով, լաց եղավ կորցրած անմեղության, վատնած երիտասարդության, մանավանդ իր գերագույն ոճրի՝ հոր սերը կոխոտած լինելու սրբապղծության համար: Այս սպառող լացից խոնջացած և թեթևացած՝ առաջին անգամ քնել էր խոր ու հանգիստ քնով: Լուսաբացին արդեն արձակել էր իր երկրորդ և այս անգամ՝ փրկարար ու նույնքան անդառնալի վճիռը. **«Պետք է գնամ հորս մոտ և ասեմ նրան. «Հայր, մեղանչեցի երկնքի դեմ և քո առջև, այլևս արժանի չեմ որդիդ կոչվելու, ընդունիր ինձ՝ իբրև քո ծառաներից մեկը»:** Իջավ մոտակա գետակը, հագուստներն ու իրեն նետեց ջուրը՝ խոզերի գարշահոտությունից գեթ մասամբ մաքրվելու համար:

Արևի տակ չորացրեց իրեն և հագուստները: Ապա, ցուպը ձեռքին, ճակատն ուղղեց դեպի տուն: Արյան և սիրո կապերով զոդված հոգիներն իրար հետ հաղորդակցության մեջ մտնելու անտեսանելի և անբացատրելի կերպեր ունեն, որոնք այսօրվա գիտությունը համադրում է «հեռակրություն» բառում, և որը հաճախ ավելի ծանոթ է «տելեպատիա» միջազգային բառով: Հայրը զգաց, որ այսօր իրեն մի բարի լուր է սպասում իր կորած զավակից: Իր ապարանքի վերնատան պատուհանի առջև նստած՝ աչքը գամել էր այն ճանապարհին, որտեղից մեկնել էր կրտսեր որդին: Քիչ հետո հորիզոնի վրա մարդկային մի ուրվագիծ ձև առավ: Քանի ճամփորդը մոտենում էր, այնքան հոր սիրտն ուժգին էր տրոփում: Վատ տեսնող աչքերին օգնության հասած հայրական բնազդը նրան ասում էր, որ եկողն իր տղան է: Դողդոջ քայլերով ցած իջավ: Ճամփորդը դեպի նրա տունն էր ուղղվել:

Հազիվ բակից դուրս էր եկել, երբ եկվորն արդեն ընկել էր նրա ոտքերը և մեկիկ-մեկիկ լալահառաչ բառերն էր հեգում. **«Հայր, մեղանչեցի երկնքի դեմ և քո առջև, այլևս արժանի չեմ որդիդ կոչվելու, ընդունիր ինձ՝ իբրև քո ծառաներից մեկը»:**

Հակառակ արևից և աղտից սևացած նրա դեմքին, հակառակ մուրացիկի կերպարանքին, հայրը գտել էր իր հարազատ որդուն: Բարձրացրեց նրան, գրկեց, ընկավ պարանոցը, և երկուսն էլ լաց եղան իրենց կյանքի ամենաանուշ արցունքն երով: Հայրը, հազիվ կարոտն առած, հրաման արձակեց ծառաներին. **«Որդուս տարեք տան իշխանական բաղնիքը, լողացրեք նրան ամենաթանկագին օճառով, հագցրեք նրա նախկին թանկարժեք զգեստները, որոնք պահել եմ սնդուկներումս, նրա ուսերին իշխանական պատմուճանը գցեք, մատին ադամանդով մատանին անցկացրեք: Մյուսները թող մորթեն պարարտ եզը, կանչեք գյուղի երգիչներին և նվագահարներին, ճաշկերույթի հրավիրեք ամբողջ գյուղը, ուտենք, խմենք և ուրախանանք, քանզի իմ այս որդին կորած էր՝ գտնվեց, մեռած էր՝ հարություն առավ»: «Անառակի»** դարձի լուրը պայթեց գյուղում. հավաքվեցին գյուղի նահապետի տանը, բոլորի երեսներին ծաղկել էր հին օրերի մտերմական ժպիտը, բոլորն էլ համբուրեցին վերստին որդիական պատվին բարձրացած իրենց երբեմնի բարեկամին, շատերը լաց եղան, բոլորն ուրախացան:

Եվ Ավետարանն իբրև եզրակացություն ավելացնում է. **«Այսպես ուրախություն կլինի երկնքում, Աստծո հրեշտակների առաջ, երբ որևէ մեղավոր ապաշխարի»**[23]: Ի՜նչ լավ կլիներ, եթե առակն այստեղ ավարտվեր, այս երջանիկ վախճանն ունենար՝ «հեփի էնդինգը»: Բայց այդ դեպքում այս առակը մի վեպ, հեքիաթ կլիներ և ոչ կյանք:

Դժբախտաբար, կյանքում որքան էլ մարդիկ երբեմն-երբեմն երջանիկ պահեր ունենան, դրանց հանկարծ հաջորդում են եղերական երևույթներ, որոնք ստվեր են ձգում ուրախ տրամադրությունների վրա: Եվ կյանքն այսպես շարունակում է իր՝ ժպիտի և լացի քաղցր ու դառը հաջորդականություններով ևևէջվող ընթացքը: Այսպես է նաև Անառակի առակում, որն իրակա՛ն կյանքի հետ կապ ունի և ոչ երևակայական:

Մենք, սակայն, ցանկանում ենք այստեղ մի պահ կանգառնել՝ նախքան առակի երկրորդ մասին անցնելը, որն ինքնին մի ուրիշ առակ է: Մենք ցանկանում ենք կանգ առնել՝ պարզապես անդրադառնալու, ընդլայնելու, արձանագրելու համար այն հիմնական մեղքը, որն Անառակին կործանման ու այլասերման առաջնորդեց. ո՞րն էր Անառակի գլխավոր և մահացու մեղքը: Մեր հաջորդ խորհրդածությունն այս հարցին պատասխանելու ճիգ կլինի:

Անառակի կերակի

ԳԼՈՒԽ Ե

Վատնում

Վատնումը մեծագույն չարիք է անհատի եւ ընկերության համար

«Եվ վատնեց իր ունեցվածքը, որովհետև անառակ կյանքով էր ապրում»:

Ղուկաս ԺԵ(15) 13

Ո՞րն էր անառակ որդու հիմնական մեղքը: Ավետարանում դա հիշված է բացորոշ: Զարմանալին, սակայն, այն է, որ Ավետարանի մատնանշած այդ մեղքը չի անցել մեղքերի այն ցանկ, որը մեր Ժամագրքի առաջին էջերում է[24]: Մեղքերի այդ ցուցակում են, օրինակ, անզգամությունը, հանդգնությունը, չռայլությունը, գեխությունը և նմաններ, որոնք ուրիշ մեղքերի կարգում գործել էր Անառակը, և որոնք, սակայն, Ավետարանում իրենց անուններով չեն հիշվում: Իր անունով հիշվում է լոկ ՎԱՏՆՈՒՄԸ. ***«Եվ վատնեց իր ունեցվածքը»:***

Բայի արմատը վատն է, որը հայերենում ամենատգեղ իմաստ ունեցող բառերից մեկն է: Որևէ մեկի մասին ասել «վատ մարդ է», նշանակում է գործածել ամենաստորացնող իմաստ ունեցող բացատրությունը: Արդարև, «վատ մարդուց» ավելի անպետք մարդ աշխարհում չկա: Եթե արմատի իմաստը սա է, տարբեր չպետք է լինի նաև բայի նշանակությունը:

Վատնել բայն ունի իմաստի զանազան երանգներ՝ գույնով մեկը մյուսից մութ: Նախ նշանակում է իր կամ ուրիշի ունեցածը անհոգությամբ կամ դիտավորյալ անօգուտ և իզուր սպառել ու փչացնել, օրինակ, ծորակը բաց թողնելը, որ ջուրն իզուր գնա, գազը բաց թողնելը, որ ցնդի, թույլ տալը, որ զինվորական կամ հանրային մթերքը փտի և անգործածելի դառնա՝ վատնումներ են բառի մեղմագույն իմաստով: Նաև նշանակում է սահմանվածից տարբեր և ավելի ստորին նպատակների համար գործածել, օրինակ, եկեղեցական կարգը սին փառքի համար գործածել, կառավարական դիրքը շահի համար կիրարկել: Սակայն բայի սովորական իմաստը ունեցվածքը

կամ կարողությունը վատ բանի համար և վատ միջոցն երով գործածելն է. թանկագին հարստությունը չվայտության սեղանների վրա մսխել, առողջությունը՝ գինարբուքի պանդոկներում, կենսական ուժը՝ շնացողների և պոռնիկների ընկերակցությամբ:

Վատնումը մեծ մեղք է Արդարև նյութական հարստությունը փչացնելը մեծ մեղք է, որի ետևում առկա է մեր կամ մեր նմանների ֆիզիկական սպառիչ աշխատանքը: Տանջանքով մեջտեղ եկած արդյունքը նվիրական մի բան ունի իր մեջ, որի հանդեպ հարգանք և հոգածություն է պետք ցույց տալ և ոչ թե վատնել: Արդարև, ինչ մեր ձեռքում ունենք, սկսած տներից մինչև թևերին անցկացրած ապարանջանները, ինչ գործածում ենք մեր մերկությունը ծածկելու համար՝ գլխարկից մինչև կոշիկներ, և, վերջապես, ինչ սպառում ենք մեր կյանքը պահելու համար՝ հանապազօրյա հացից մինչև տանտիկինների քրտնաջան աշխատանքով պատրաստված համադամ կերակուրները, մինչև մեր սպառած ածուխը, գազը, էլեկտրականությունը և ջուրը, ամենի ետևում առկա է սրբազան աշխատանքի տանջանքը:

Մեզ նման հազարավորներ իրենց ֆիզիկական և իմացական ուժերը սպառել են դրանք մեր վայելքին մատչելի դարձնելու համար: Իրողության այս լույսի ներքո պետք չէ արհամարհելի նախապաշարում նկատել բնազդական այն հարգանքը, որ մեր մեծերն ունեին հացի հանդեպ: Նրանից մինչև իսկ փշրանք վատնել հարկավոր չէր: Մեր Տերն էլ երբ հազարավոր մարդկանց հացով ու ձկով կերակրեց, Իր աշակերտներին հրահանգեց հավաքել ***«մնացած կտորները, որպեսզի ոչ մի բան չկորչի»***[25]*:*

Երբ հացի փշրանք էր գետնին ընկած, պետք էր վերցնել, համբուրել և այնպիսի տեղ դնել, ուր մարդկային աղտոտ ոտքը չի հասնում: Հացը մարմնավորում է կյանքի բոլոր այն բարիքները, որոնք ճակատի քրտինքով են ձեռք բերվում:

Հացը բոլոր բարիքների խորհրդանշանն է նախ՝ իր կենսական անհրաժեշտությամբ և երկրորդ՝ իր ետևում հավաքական աշխատանքների ամենաերկար շարքն ունենալու պատճառով: Այսինքն՝ դաշտի տաժանագին հերկից ու ցանքից մինչև հունձքի և կալի քրտնաթոր տքնություններ, աղացքից մինչև փռի առջև հացի հետ միասին եփվելը: Հացը նետելը կամ վատնելը նշանակում է նաև արհամարհել այս բոլոր աշխատավորներին:

Այդ վատնումը ոճրի է վերածվում, երբ հիշում ենք, որ մեր երկրագնդի վրա մեզ նման միլիոնավորներ կան, ովքեր հացի պակասից տառացիորեն տվայտում են սովի ճիրաններում:

Չենք ուզում ասել, որ ավելացած կամ չորացած հացի փշրանքները նետես չունեցողի առջև: Ոչ: Այլ ուզում ենք ասել, որ ավելացած հացդ պետք է բաժանես չունեցողի հետ, երբ այդ հացը զամբյուղում տակավին թարմ է: Կրոնական և սրբազան իմաստ հագած մի բառով՝ պետք է հացդ բեկանես[26] *նմանիդ հետ, ով այս կամ այն պատճառով զուրկ է մնացել նրանից: Եվ եթե շուրջդ չունես մարդիկ, ում հետ պետք է հացդ բեկանեիր, գնիր գոնե քեզ պետք եղող կես հացը միայն, և վատնվելիք մնացյալ կեսի դրամն ուղարկիր այնտեղ, ուր հացը պակասում է: Հացը, արդեն ասացինք, Աստծո բոլոր բարիքների պարզագույն խորհրդանշական պատկերն է... Ոչ ոք իրավունք չունի իրեն պետք եղածից ավելին ունենալու, դիզելու կամ վատնելու:* ***«Տիրոջն է երկիրն իր ամբողջությամբ, աշխարհն իր բոլոր բնակիչներով»***[27]*: Աշխարհի բոլոր բարիքները, հոգ չէ՝ իմ ձեռքում են գտնվում, թե քո կամ մայր երկրի ընդերքում, ամբողջ մարդկության սեփականությունն են՝ Աստծուց տրված. «Ահա ձեզ տվեցի երկրի արտադրած բոլոր բերքերը»*[28]*,-նախամարդուն ասում է Աստված:* ***«Ամեն բարի շնորհ և ամեն կատարյալ պարգև վերևից է»***[29]*,-ասվում է Նոր Կտակարանում: Աշխատանքը մեր սրբազան պարտքն է, բայց դիզելը մեր իրավունքը չէ, երբ բյուրավորներ կան, ովքեր այս կամ այն պատճառով մեր սեղանի պետքն ունեն: Եթե դիզելը ծանր մեղք է* (Ավետարանն այս մասին զանազան առակներով ու բացահայտ հավաստումներով տարակույսի նշույլ անգամ չի թողնում մեր մտքերում)*, հապա ի՞նչ պիտի լինի վատնելը, մեր կամ այլոց ձեռքի սրբազան պտուղները վատ նպատակների համար գործածելը:*

Ստույգ է՝ դրամի վերածած այն հարստությունը, որն Անառակն իր հետ «հեռու աշխարհ» էր տանում, մարդկային ժառանգական օրենքով իրեն էր պատկանում: Բայց Աստծո և բնության օրենքով իրեն չէր պատկանում: Ինքը չէր շահել այն, դրանում ինքը քրտինքի ոչ մի կաթիլ չուներ: Ուրիշների ճակատի քրտինքով ստեղծված հարստությունը վերցնելը և պոռնիկների ու դատարկապորտների հետ մսխելը, մոխրի վերածելը համազոր է գողության, ավազակության և հափշտակության, քրեական ոճրի, քանի որ

ստոր և վնասակար կերպերով փչանում էր մի հարստություն, որն, աշխատանքի հետ միանալով, կարող էր շահաբեր լինել և շատերի կյանքը փրկել: Այնպես որ, Անառակն ավելի քան արժանի էր այն վիճակին, որին մատնվեց իր ունեցվածքը վատնելուց հետո:

Միայն ունեցվածքը չէր, որ նա վատնեց. նաև իր ֆիզիկական ու հոգեկան հարստությունները: Ինչպես ոչ ոք իրավունք չունի իր ունեցվածքը վատնելու, այնպես էլ ոչ ոք, ոչ ոք արտոնություն չունի վատնելու (գիտությամբ, թե անգիտությամբ) *իր կարողություններն ու կարելիությունները: Թե՛ մեր նյութական ունեցվածքը, թե՛ մեր բարոյական կարողությունները «տաղանդներ» են, որոնք կյանքի և ամեն բանի Տիրոջից տրված են, Ավետարանի այնքան իմաստալից բառով՝ «շահարկվելու» համար: Դրանք տրված են մեծացնելու, շահ բերելու մեզ և ընկերությանը: Այլապես ամեն բարիք պարգևող Տիրոջ սաստին ու պատժին կենթարկվենք:*

Տերը ***«չար ծառա»*** *է կոչում նրան, ով չէր շահարկել իրեն տրված տաղանդը, և հրահանգում է.* ***«Նրանից վերցրեք նաև իրեն տրվածը*** (որը պահել էր թաշկինակի մեջ կամ թաղել հողում)*,* ***և նրան նետեք արտաքին խավարը, ուր նրան ափսոս անք ու լաց է սպասում»***[30]*: Անառակը վատնեց նաև իր երիտասարդությունը՝ պարգևներից ամենացանկալին, իր անմեղությունը՝ հատկություններից ամենահամակրելին, և, վերջապես, իր ընտանեկան երջանկությունը՝ փափագելի բարիքներից գերագույնը:*

Անառակին, սակայն, թողնենք իր լուռ, բայց միշտ խոսուն հավերժական պատվանդանի վրա, Ավետարանի էջերում, իսկ մենք դառնանք մեր ժամանակների անառակներին և նրանց վատնումներին:

Վատնումը մեր ժամանակներում

Ոչ մի դարում այնքան հսկայական դրամագլուխ չի կուտակվել, որքան 20-րդ դարում: Եվ սա՝ բոլոր մարզերում՝ նյութական և իմացական, գիտական ու տեխնիկական, ինժեներական ու ճարտարապետական: Սակայն, միաժամանակ, քիչ դարեր են այնքան անխնա մսխել իրենց կտակված և իրենց ստեղծած «ունեցվածքները», որքան մեր դարը: Երկու համաշխարհային և բազմաթիվ տեղային հիմար պատերազմների ընթացքում կատարված վատնումները հիշելը միայն բավական կլիներ մեր հավաստումն արդարացնելու

համար: Միլիոնավոր կյանքերի մսխումը՝ ամենապիտանիների և ամենաաշխատունակների, այսինքն՝ մեծամասամբ երիտասարդության: Անհաշիվ հարստության, տների և մթերքի վատնումը, որոնք բավական էին պատսպարելու միլիոնավոր անտունների և կերակրելու բյուրավոր սովահարների:

Այսօր աշխարհի պետությունների բյուջեներին, պատերազմի աստծուն պարարտացնելու համար, տառացիորեն աստղաբաշխական գումարներ են հատկացվում՝ ոտքի հանելով հսկայական բանակներ, որոնք երկիրը միանգամայն զրկում են աշխատունակ բազուկներից և ընտանիքները՝ դրանք պահող նեցուկներից: Ընդունենք, թե ոչ, սրանք վերջին հաշվով վատնումներ են, առնվազն արգելքն եր՝ ավելի կենսական ու շինարար պահանջներին գոհացում տալու համար: Ավելի անհետաձգելի պահանջներ կան նոր վարժարանների, հիվանդանոցների, և, վերջապես, մեր երկրագունդը մշակման արդիական գործիքներով օժտելու:

Եվ տակավին ատոմական փորձերի և լուսնից քար բերելու սարսափելի վատնումները, երբ միլիոնավորները հաց են աղաղակում: Չէ՞ր կարելի մսխված այդ գումարները գործածել տառացիորեն երկրի քարերը հացի վերածելու հրաշքի համար: Թող ուրիշները շարունակեն վերհիշել ու լրացնել անհատնում այն վատնումները, որոնք մեր օրերի «անառակներն» են անում՝ հավաքաբար ու անհատաբար և ի վնաս համայն մարդկության, իսկ մենք մեր ակնարկը կկենտրոնացնենք հայ իրականության վրա՝ այնտեղ էլ վատնումի մեղքերը մատնանշելու:

Վատնումը հայ իրականության մեջ Մեծ Աղետից հետո, երբ տառացիորեն արյունաքամ էինք եղել, գրեթե ամեն բան կորցրած՝ պետք ունեինք ծայրահեղ բծախնդրությամբ գուրգուրելու մեր բարոյական ու նյութական ունեցվածքների վերջին փշրանքը և վերջին կաթիլը: Փառք հասարակ ժողովրդին. իր հրաշագործ ջանասիրությամբ և մրջնային խնայողությամբ ու ի գին անասելի զրկանքների, գեթ նյութապես վերաշահեց այն (և ավելին)*, ինչ կորցրել էր: Սակայն այս ժողովրդին առաջնորդող տարրը՝ հոգևորականը, մտավորականն ու հասարակական գործիչ-վարիչը, վատնեցին մեր մնացած կարողությունները և օր օրի հասունացող կարելիությունները: Կուսակցական և կղերական ամուլ պայքարները* (միշտ գլուխներում հորինված) *վատնեցին այս ժողովրդի ժամանակը, նյութական ու բարոյա-*

կան կարելիությունները, մամուլը, միտքը: Նույն վատնումն է շարունակվում այսօր: Վերականգնումի ու ինքնապահպանության սրբազան սկզբունքների շուրջ տարտղնված և ճակատների ենք բաժանված, որոնց նպատակը, կարծես, ավելի դիմացինի գործունեությունը չեզոքացնելն է, քան գրական ու կառուցողական աշխատանք կատարելը:

Երբ գրեթե բոլոր կողմերից հոգևորականների այնքան աղաղակող պահանջը կա, Մարսելի պես սահմանափակ շրջանում երկու եպիսկոպոս ենք պահում, պարզապես որպեսզի գոհացում գտնեն մեկ ժողովրդին հոգեպես երկուսի բաժանող համայնքային վարիչները, որպեսզի մանր մի կաթողիկոսի շուքը հասնի նրա իրավասության սահմաններից դուրս ընկնող այս թեմ: Նույն վատնումն է նաև Ամերիկայում, ուր ունենք մեկ թեմ և նույն թեմի համար՝ երկու առաջնորդ[31], դիվանական երկու կազմ, երկու պաշտոնաթերթ, երբ մեկով կարող էին այդ բոլորը լիովին բավարարել, և տակավին բազում այլ երկվություններ:

Սփյուռքում, կարելի է ասել, մեկ միլիոն հայ չունենք, բայց բաժանված ենք չորս կրոնական անջատ խմբակների՝ էջմիածնական, անթիլիասական, բողոքական, հռոմեական՝ յուրաքանչյուրն իր եկեղեցական ուրույն կազմակերպությամբ, վարչությամբ, մամուլով և կրթական ու կրոնական հաստատություններով: Փառք Աստծո, ներկայումս թեև կրոնական մարզում այնքան էլ ոխերիմ հակառակորդներ չենք իրար, որքան էինք թերևս տասնյակ տարիներ առաջ, բայց, դժբախտաբար, չենք կարողանում գործակցել՝ առաջն առնելու համար այն վատնումների, որոնք կատարվում են կրթական ու նյութական մարզերում, մանավանդ՝ մարդկային ուժի դրամագլխի տեսակետից: Եթե մեկ միացյալ հավաքականություն լինեինք, արժեքավոր որևէ անձ, լինի հոգևորական, մտավորական կամ հասարակական գործիչ, օրինակ, կարող էր նույն ծախսով ավելի լայն շրջանակի ծառայել: Քիչ ջրերով փոքր ջրաղացքարեր են պտտվում՝ փոքր արդյունքներով:

Չենք ուզում կուսակցական վատնումների մանրամասնությունների մեջ մտնել, որոնք այնքան բացահայտ են:

Երեք-չորս խմբակներ, որոնք քաղաքական վարդապետությունների խողովակով իրենց ազգին ծառայելու բարի առաջադրանքով են ծնունդ առել, այսօր դարձել են արտաքին քաղաքական ուժերի կամ իրենց վարչական շա-

համետ խմբակների ծառաները և ծառայում են լոկ իրենց ճղճիմ գոյությունն ու մի շարք «գործիչների» պահպանելու անփառունակ նպատակին:

Պատկերը համեմատաբար մխիթարական է, երբ մեր ակնարկը կենտրոնացնում ենք լոկ ստամբուլահայության վրա:

Այս մեծ ու կենտրոնական օջախում, որը ժամանակին ինքն էլ համայնքային ուժերի վատնումի հանդիսավայր էր (սահմանադրական ու հակասահմանադրական բյուզանդական վեճերով և պայքարներով, պատրիարքների հրաժարումով և հրաժարեցումներով, հեղափոխական ամուլ գործունեությամբ), այսօր բարոյական ու նյութական մսխումը իջել է նվազագույնի: Երկու մարզերում, սակայն, վատնումի այդ մեղքն ինքն իրեն զգալ է տալիս նաև ստամբուլահայ կյանքում:

Առաջինը պարահանդեսներն են: Հաստատված իրողություն է, որ մեր գրեթե բոլոր պարահանդեսներից դուրս ենք գալիս նյութական, բարոյական և համայնքային վնասով:

Ստույգ է, մեր համայնքային որոշ հաստատություններ նպաստավորվում են դրանցից, բայց նույնքան ստույգ է, որ ամեն պարահանդեսից ամբողջ համայնքով փոքր-ինչ ավելի աղքատացած ենք դուրս գալիս: Բարեսիրական, կրթասիրական ու այլ նվիրատվությունների ժամանակ միշտ հարստանում են թե՛ տվողը և թե՛ ընդունողը:

Պարահանդեսները, որոնք ևս տալիս ենք ի նպաստ որևէ բարենպատակ հաստատության, բացառություն են. այստեղ տալով՝ աղքատանում ենք: Նախ, որովհետև խնդրո առարկա համայնքային հաստատության համար ապահոված գումարից ավելի ծախսում ենք հանդեսի կազմակերպման, ուտել-խմելու և, մանավանդ, հագուստ-կապուստի վրա: Նմանվում ենք մի վաճառականի, ով հինգ ոսկի շահելու համար տասը ոսկի է ծախսում՝ թափված աշխատանքն ու թանկագին ժամանակն էլ վրադիր: Կարող են ասել, որ մեզ ընկերային հաճույքն է շահ մնում: Ի՞նչն է, սակայն, այդ «ընկերային հաճույքի» նկարագիրը: Խճողված ու ապականված մթնոլորտում շնչե՞լը, ականջ պատռող «մյուզիք» ունկնդրե՞լը կամ աչք պատռող և այլասերող արևելյան մենապարեր դիտե՞լը...

Մեր առողջ ու տոհմիկ մշակույթից (պար կամ երգ) ի՞նչ է այնտեղ տրվում: Քաղքենի, հաճոյապաշտ «մշակույթն» է, որ մատուցվում է իբրև

վայելք, և որն, ի վերջո, մարդուն դարձնում է ավելի քիչ մարդ և հային՝ ավելի քիչ հայ: Էլ չենք հիշում եռանդի, աշխատանքի, վազվզուքի, ժողովների, կազմակերպությունների և թանկագին ժամանակի վատնումները, որոնց, եթե ոչ ամբողջ, գեթ մի կարևոր մասը եթե ի սպաս դրվեր պարզ նվիրահավաքության, արդյունքը համայնքային հաստատության համար ավելի քիչ չէր լինի պարահանդեսի արդյունքից՝ խնայելով նաև համայնքի նյութական ու բարոյական կորուստները:

Մյուս վատնումն ընտանեկան ու անհատական մարզում է և կատարվում է տներում, խաղաթղթի սեղանների շուրջ: Օրվա ծանր տաղտուկներից ու հոգնությունից հետո, համեղ ու հանգիստ ճաշի վերջում ժամանցի զվարթ խոսակցությունները կամ անմեղ խաղերը յուրաքանչյուր մարդու արդար իրավունքն են, հատկապես նրանց, ովքեր հանգստի են գնացել ամառանոց: Սակայն մարդը պետք է առողջ դաստիարակության որոշ մակարդակի հասած լինի՝ որոնելու և գտնելու համար խաղեր ու խոսքեր, որոնք որքան զվարճացնող, գեթ նույնքան էլ անվնաս լինեն: Զխաթարված փոքրիկներն ու պատանիները, երբեմն էլ որոշ երիտասարդներ (եթե այդպիսիք կան) այս կետում ավելի իմաստուն են: Իսկ ավագները՝ այլևս հասուն մարդիկ, նստած խաղ են պահանջում: Եվ այս մարզում ամենից դյուրինը, ամենից հրապուրիչը և, հետևաբար, ամենից սատանայականը խաղաթուղթն է՝ իր անհատնում այլազանություններով և անսահման անակնկալներով, ու խաղաթղթի մյուս ընկերը՝ «նարդին»: Սրանք էլ եթե լոկ ժամանցի, «նյարդերը թուլացնելու» կամ առօրյա տաղտուկները վանելու համար լինեն, կարող են անմեղ նկատվել: Սակայն այս երկուսն էլ, մոլություն կազմող բոլոր տարրերն իրենց մեջ ունենալով (սիգարետի, գինու նման), գրեթե անկարելի է, որ երկար ժամանակ իրենց անմեղությունը պահեն՝ ինչպես Ադամը: Աննշմարելի այս խաղերն օրեցօր ավելի պահանջկոտ են դառնում դրանք գործածողների հանդեպ, և փոխարեն հլուհպատակ գործիք՝ հաճելի ժամանց դառնալու, մի օր էլ վերածվում են գործածողների բռնակալ տերերի: Անվնաս հաղթանակ տանելու հաճույքը այլասերվում և վերածվում է շահելու մոլուցքի, հանրածանոթ ժողովրդական բառով՝ «ղումարի», դրամով խաղալու սովորության: Ապա մարդիկ ձեռք են բերում երկար ժամերով, երբեմն ամբողջ գիշեր, սեղանների շուրջ նստելու վատ սովորությունը: Այդ ժամա-

նակ խաղը վերածվում է հարյուր տոկոսով վատնումի ու վնասի: Նախ՝ ժամանակի վատնում, որը կարող էին առնվազն հանգստի հատկացնել, դրամի վատնում, որը կարող էին առնվազն իրենց գրպաններում պահել, առողջության վատնում, որը կարող էին առնվազն նույնությամբ պահել, և, վերջապես, մարդկային արժանապատվության վատնում, քանզի այդ թղթի կտորներին կամ մանրիկ ոսկորների վեցերես բեկորներին գերի լինել ու չկարողանալ ժամանակին խաղասեղանի մոտից վեր կենալ, նշանակում է իրեն զրկել կամքի զորությունից, որը մարդկային արժանապատվության ջիղն է:

Վատնելը վատ բան է, վատնելն անառակ և անկարգ մարդկանց գործն է: Դա մեծագույն չարիք է անհատի և ընկերության համար: Եվ եթե Ավետարանի Անառակը, սեփական դառը փորձառությունից ելնելով, մեզ ուղղելիք բարեկամական թելադրանք ունենար, ենթադրում ենք, որ դա հետևյալ բառերով պիտի լիներ. «Հնարավոր է, որ դուք իմ չափ չեք ապականված. երանի ձեզ: Հնարավոր է, որ մեղքերի մեջ իմ չափ չեք մխրճված. վա՜յ նրանց, ովքեր ընկղմված են այդ տիղմի մեջ: Շատ դժվար կլինի նրանց վերականգնումը, մանավանդ ձեր դարում, նրանց մեծագույն մասը անդառնալիորեն կկորչի: Խոստովանում եմ, որ մեծագույն ցավս, որ մինչև կյանքիս վերջ ինձ նեղեց, հորս հարստության վատնումն էր, որը թափված կաթի նման այլևս անկարելի էր ձեռք բերել, և ժամանակս, որն այլևս անվերադարձ կորած էր:

Հորս սերն ու ընտանեկան երջանկությունս ինձ պարգևեցին բարոյական, կրոնական և ընտանեկան արժեքների վերագյուտը և իմ երկրորդ կյանքը՝ տառացիորեն կորած, բայց վերագտնված, մեռած, բայց վերստին հարություն առած կյանքը: Իմ երկրորդ կյանքում ամբողջ սրտով ու կամքով ջանացի օգտակար լինել նախ տանս, որի ամենաանարժեք նկատված ունեցվածքի և իրի վրա գուրգուրացի, որ չլինի թե որևէ ձևով վատնվեն: Եվ ապա՝ գյուղիս, որին ի սպաս դրեցի իմ պարապ ժամերը՝ մասնակցելով նրա համայնքային բոլոր ձեռնարկումներին, ճիշտ այն ոգով և զվարթությամբ, ինչպես ժամանակին նրա հարսանեկան ու տոնական ուրախություններին էի մասնակցում: Եվ սա կրկնապատկեց ու ամրապնդեց իմ ընտանեկան երջանկությունը, որը դարձիցս հետո այլևս դրված էր ավելի իմաստուն ու ավելի հաստատ հիմքերի վրա»:

ԳԼՈՒԽ Զ

Ավագ անառակը

Զկամությունը և նախանձը մարդուն զրկում են կյանքի կոչումից

«Բարկացավ և չէր կամենում մտնել»

Ղուկաս ԺԵ(15) 28

Անառակի առակը զույգ անառակների մասին է: Այն երկու անառակ եղբայրների պատմությունն է: Կրտսերի ևևէջող կյանքի դրվագի գրավչությունը, սակայն, ստվերի տակ է թողել ավագի վարքը, որը կրտսերի վարքի չափ եղերական, սակայն առանց նրա երջանիկ վախճանի է: Մեր ակնարկն այժմ կենտրոնացնենք երկրորդ անառակի վրա:

Ավագ եղբայրը կրտսերի հակապատկերն է: Նա լուրջ մարդ է՝ հորը հլուհնազանդ և աշխատանքին կապված: Նրա կյանքը մշտական մաքոք է տան և ագարակի միջև:

Առավոտյան՝ արտ, երեկոյան՝ տուն: Ուրիշ ճանապարհով չի շեղվել, որովհետև ուրիշ ճանապարհ չի ճանաչում: Ոչ ոք չի տեսել նրա ժպտալը կամ ծիծաղելը, սակավախոս է, գրեթե լռակյաց: Բերանը բացում է լոկ անցորդներին «շալոմ» (բարև) ասելու համար: Բարեկամներ քիչ ունի, թշնամիներ՝ բնավ: Ամեն ոք առանց սիրո հարգանք ունի այս հասուն երիտասարդի հանդեպ, իսկ ծառաները՝ վախ, քանզի խիստ և կծու է նրանց հանդեպ: Ոչ ոք նրան չէր տեսել հարսանիքներին կամ տոնական ուրախություններին, բայց անպակաս էր հուղարկ ավորություններից: Այս վերջին առիթներին էր, որ նրա մարդկայնությունը փոքր-ինչ հայտնվում էր, երբ իր հերթին անսեր հարգանքով իր ցավն էր հայտնում ննջեցյալի տիրոջը:

Բծախնդրորեն օրինապահ էր: Շաբաթ օրերին անխափան սինագոգ էր գնում, այդ օրը ձեռքը ոչ մի գործի չէր գցում: Աստծո պաշտոնյաների հանդեպ հարգալից էր: Չէր թերանում իր կրոնական պարտականությունների մեջ, տասանորդը սինագոգին լրիվ վճարում էր: Խղճմտորեն պահում էր բոլոր պատվիրանները, որոնք «մի՛»-ով էին սկսվում՝ մի՛ գողացիր, մի՛ սպանիր, մի՛ շնացիր և այլն: Լուրջ մարդիկ նրան գյուղի մանուկներին իբրև օրինակ էին մատնանշում, ովքեր, սակայն, միայն իրենց հասկանալի պատճառ-

ներով, շատ էլ խանդավառված չէին նրանով: Ինչ-որ անսիրելիություն և արհամարհանք ուներ կրտսեր եղբոր հանդեպ՝ պարզապես նրա ծուլության ու զվարթ թեթևամտության համար. գոնե ինքն այդպես էր կարծում: Զարմանում և հաճախ զայրանում էր, թե հայրն ինչո՞ւ էր չփացնում անպետք տղային՝ նրա վրա շռայլելով իր խանդաղատանքը:

Ավագ որդու անկումը

Անառակի վերադարձի օրը ավագ որդին, ըստ սովորության, ագարակում էր: Երեկոյան, գործից հետո երբ մոտեցավ իրենց տանը, թմբուկի և երգերի ձայներ լսեց: Ատում էր աղմուկը, երգից հաճույք չէր ստանում: Կանչեց ծառաներից մեկին և հարցրեց, թե ի՛նչ էր պատահել: ***«Եղբայրդ եկավ, հայրդ պարարտ եզը մորթել տվեց և հրամայեց ուրախություն սարքել, քանի որ նրան ողջ-առողջ վերադարձած տեսավ»:***

Ավետարանը մի քանի ժուժկալ բառերով պատկերացնում է տալիս այդ պահին ավագի հոգեվիճակի մասին. ***«Բարկացավ և չուզեց ներս մտնել»:***

Եղբոր վերադարձի լուրը սահմռկեցրեց նրան, խանգարեց նրա եսասեր հանգիստը, որ գտել էր եղբոր հեռացումով, իրեն բոլորովին ազատված էր կարծում նրա ներկայության տաղտուկից, նա իր համար անդարձ կորած ու մեռած էր... Մի անդիմադրելի խռովք պատեց նրա էությունը: Գլուխը ձեռքերի մեջ՝ անխոս նստեց դռան առջևի քարին: Ծառան տեսավ նրա այս վիճակը, վախեցավ փոթորկից, որ կարող էր իր գլխին պայթել, ներս սպրդեց և տիրոջ ականջին ինչ-որ բաներ փսփսաց: Եվ հայրը, առանց խրախճանքը դադարեցնելու, դուրս եկավ ու ***«նրան աղաչում էր»****, որ ներս մտնի: Կյանքում առաջին անգամ ավագ որդին հոր ներկայությամբ ոտքի չկանգնեց ու գրեթե անպատկառորեն գոռաց նրա երեսին.* ***«Այսքան տարի է՝ ծառայում եմ քեզ և երբեք խոսքիցդ դուրս չեմ եկել: Մի օր ինձ չասացիր՝ տղաս, գնա՛, մի ուլիկ մորթիր ու քեֆ արա բարեկամներիդ հետ: Իսկ երբ քո այդ որդին վերադարձավ, որ ունեցվածքդ պոռնիկների հետ կերավ-փչացրեց, նրա համար պարարտ եզը մորթեցիր»:***

«Օձն» այս անգամ նախանձի լեզվով է խոսում ավագ որդու հետ: Նույն պահին ավագն իր հորից այնքան էր հեռացել, որչափ կրտսերը չէր հեռա-

ցել իր «հեռու աշխարհ» գնացած ժամանակ: Դիմակը հանեց նաև ավագ որդին: Հոր երեսին խփեց իր հավատարիմ ծառայությունը, «քո այդ որդին» կոչեց վերադարձողին՝ ասելու համար, որ ինքը նրան իբրև եղբայր չի ընդունում: «Եղբայրական սեր» ասվածը քիչ անգամներ է այնքան չորացել, որքան ավագ եղբոր մեջ: Նախանձը հազվադեպորեն այնքան տեսանելիորեն էր մարմնավորված, որքան այդ պահին ավագ որդու մեջ էր, ու չկամությունը քիչ անգամներ է այնքան բիրտ կերպով հեռու մղել սրբությունները, ինչպիսիք հոր սերը և եղբորը ներելու մարդկայնությունն են: Եթե ավագի արարքն անառակություն չէր, ապա գոնե չարություն էր, որն ավելի կարճ ճանապարհով է առաջնորդում (եթե ոչ ֆիզիկապես, գոնե հոգեպես) *այնտեղ, ուր կրտսերն իր անկումից հետո էր հասել: Երկուսի մեղքի պտուղն էլ երջանկության կորուստն էր: Երկուսն էլ հեռացան իրենց հոր տնից: Երկուսն էլ իրենց զրկեցին հոր սիրուց ու սեղանից: Երկուսի կյանքն էլ վատնում արձանագրեց. առաջինը՝ կրտսերը, վատնել էր հոր ունեցվածքն ու իր անմեղությունը, երկրորդը՝ ավագը, վատնեց պատվիրանապահությամբ և հնազանդությամբ շահած արժանիքները:*

Հայրը, սակայն, ինչպես ներել էր կրտսերի անառակությունը, ներեց նաև ավագի անպատկառությունը. ***«Որդյակ, դու շարունակ ինձ հետ էիր»****, ամենօրյա հացի նման վայելում էիր իմ սերը, բացի այդ,* ***«ինչ, որ ունեմ, քոնն է»****, ո՞վ քեզ կարգելեր մորթել քո ուզած ոչխարը,* ***«բայց ուրախ լինել և հրճվել պետք էր, որովհետև քո այս եղբայրը մեռած էր, վերստին կյանք վերադարձավ, կորած էր և գտնվեց»:***

Առակն այստեղ վերջանում է: Չգիտենք, թե ավագ անառակն էլ մտա՞վ խրախճանքի սրահ, թե՞ ոչ:

Ո՛վ է կրտսեր, ո՛վ է ավագ անառակը

Հիսուսի առակների մեծ մասը երկու մեկնաբանություն ունի: Մեկը ժամանակակից կամ «ավետարանական» կոչվածն է, իսկ մյուսը՝ հավերժական: Որևէ առակի «ավետարանական» իմաստը կապ ունի մի կողմից «Աստծո ընտրյալ ժողովուրդ» կոչված հրեա հավաքականության հետ, որի ծոցում ծնվեց Հիսուսը, որտեղ գործեց ու քարոզեց և ում կողմից, ի վերջո, սպան-

վեց ու մերժվեց, և մյուս կողմից՝ «հեթանոս» կոչված հավաքականության հետ, որտեղ, ի վերջո, Ավետարանը քարոզվեց, և որտեղ արմատավորվեց ու հաստատվեց քրիստոնեական Եկեղեցին: Իսկ առակի «հավերժական» կոչված իմաստը պատշաճում է բոլոր դարերին, բոլոր ժողովուրդներին և բոլոր մարդկանց՝ անհատաբար կամ հավաքաբար:

«Ավետարանական» իմաստով Անառակի առակի ավագ որդին հրեա ժողովուրդն է՝ դարերով Աստծուն «ծառայող» և Նրա պատվիրաններն իբրև օրենք ընդունող: Սակայն ինչպես առակում ավագ որդուն տեսնում ենք կյանքը գրեթե բրածոյի վերածած, սիրուց և մարդկայնությունից զրկված, այնպես էլ հին Իսրայելը քարացած էր օրինապահության և ծիսապաշտության մեջ, իրեն զրկել էր օրենքի ոգուց և կառչել Նրա տառից: Նրա Աստվածը վրեժխնդիր էր, Նրա օրենքը՝ ***«ակն ընդ ական»***[32]*, Նրա ընկերային բարոյականը՝ գողություն կամ շնություն չանելը, իր կրոնակցին սիրելը և իր թշնամուն ու բոլոր հեթանոսներին ատելը: Իսկ կրտսեր որդին ներկայացնում էր հեթանոսությունը, որն իրեն Աստծո «տնից» ու օրենքից դուրս էր նետել և վատնվում էր հեթանոսական խորդուբորդ կյանքի ճանապարհներին: Ավետարանը, սակայն, մի նոր կոչ էր, մի նոր բարի լուր՝ ուղղված ողջ մարդկությանը՝ թե՛ հրեաներին, թե՛ հեթանոսներին: Հիսուսի հասկացողությամբ երկուսն էլ՝ թե՛ հրեաները և թե՛ հեթանոսները, կորստի էին դատապարտված, եթե չարունակեին իրենց բռնած ճանապարհները: Երկուսն էլ Նրա բերած փրկարար պատգամի պետքն ունեին, հետևաբար, Ավետարանը երկուսին էլ հավասարապես քարոզվեց:*

Առավելաբար հեթանոսներն ունկն դրեցին այդ կոչին, ապաշխարեցին և «իրենց հոր տունը» վերադարձան: Իսկ միշտ Աստծո տանը գտնվող «պատվիրանապահ» հրեա ժողովուրդն ի վերջո «չցանկացավ» հեթանոսների հետ միասին աբար Աստծո տունը մտնել և քրիստոնեական եկեղեցուց դուրս մնաց: ***«Բայց ասում եմ ձեզ,-մի օր արդարև ասաց Հիսուսը՝ խոսքն ուղղելով հրեա ժողովրդին,-որ արևելքից ու արևմուտքից շատերը պիտի գան ու երկնքի արքայության մեջ*** [ուրախության] ***սեղան պիտի նստեն Աբրահամի, Իսահակի ու Հակոբի հետ, իսկ արքայության որդիները*** [հրեաները] ***պիտի ելնեն արտաքին խավարը. այնտեղ պիտի լինի լաց և ատամների կրճտում»***[33]*:*

Սակայն մեզ շահագրգռողն առակի բարոյական և հավերժ ական իմաստն է: Երկու որդիները ներկայացնում են ողջ մարդկությունը՝ իր երկու հիմնական բարոյական տեսակների մեջ: Մեկը սանձարձակ է, բայց իսպառ պարպված չէ սիրելու կարելիությունից, իսկ մյուսը մաքրակրոն է, բայց՝ աններող: Մեկն անիշխանական է, բայց զգաստանալու ընդունակ, մյուսն օրինապահ է, բայց՝ փարիսեցի: Մեկը հեղափոխական է, ամեն ինչ քանդող, բայց օժտված նորը և ավելի լավը շինելու բարեմտությամբ, մյուսը ցանկանում է պահել հին կարգերը, որովհետև դա շահավետ է իրեն: Հնարավոր է, որ մեր ժամանակների նոր սերունդը կրտսեր անառակի մարմնացումը լինի, իսկ ավագ սերունդը՝ ավագ որդու: Արդյոք նոր սերնդի ներկա վատնումը և գալիք սովը՝ բարոյական ու ֆիզիկական, կզգաստացնի՞ նրան: Արդյոք ավագ սերունդը կկարողանա՞ հրաժարվել իր փարիսեցիությունից, իր նախանձից և իր չարաշահություններից, երբ տեսնի, որ ամբողջ նոր աճող մարդկությունը՝ նոր սերունդը, հարգանք չունի նրա, այսպես ասած, «բարոյական» չափանիշների հանդեպ, քանի որ ավագ սերնդի խոսքը և կյանքը հակասում ու հերքում են միմյանց:

Նոր սերնդին լավ-լավ խրատներ են տալիս, բայց իրենք դրանք չեն գործադրում: Հներից քանի՞ մարդ է ինքն իրեն ներքնապես հարգում՝ արիություն ու առաքինություն մշակելով, որպեսզի նորերն էլ հարգանք ունենան իրենց հանդեպ: Քանիսի՞ այոն է այո և ոչը՝ ոչ: Քանի՞ մարդ է, որ իմացական, բարոյական ու ֆիզիկական շնություն, գողություն և սպանություն չի անում: Տարակույս չկա, որ նոր սերնդի մեծ մասն անառակ է, բայց հին սերնդից քանի՞ մարդ է զերծ նախանձից, ատելությունից, բամբասանքից, գրպարտությունից ու ստախոսությունից, որոնք ավելի ծանր և այլասերիչ մեղքեր են թե՛ ենթակայի և թե՛, մանավանդ, ընկերության համար:

Եկեղեցականությանը երբեմն չի՞ կարելի նույնացնել ավագ որդու հետ: Ո՞ր եկեղեցականը կարող է ասել, որ իր քարոզածը և ժողովրդի համար կարդացածը ինքը գործադրում է: Ինչո՞ւ գանգատվել եկեղեցիների դատարկությունից (եթե օրը հանդիսավոր կամ տոնական չէ)*, երբ եկեղեցականն ինքն է խուսափում ամենօրյա ժամերգություն կատարելու իր տարրական պարտականությունից, երբ եկեղեցում գտնված միջոցին անգամ «հոգով և ճշմարտությամբ» այնտեղ չէ, ինչը փաստվում է Նրա անիմաստ ու խանգարիչ*

չարժուձևերով, անպատկառ խոսակցությամբ և անհոգի աղոթքով: Իր եկեղեցին սիրելու և հարգելու հավակնություն սնուցող քանի՞ ծնողներ կցանկանան իրենց զավակներին եկեղեցուն տալ, որպեսզի զարգացած հոգևորական դառնա: Ոչ միայն իրենք չեն ցանկանում տալ, այլ հաճախ փափագ ու կոչում ունեցող իրենց զավակներին արգելք են հանդիսանում:

Կյանքում նման անհատնում երևույթներ կան, ուր բացորոշ երևան են գալիս տարբերությունը և հակասականությունը, որոնք առկա են մեր գործնական կյանքում ու ձևական հավատքում, և այս հակասականությունը ավագ որդու հիմնական հատկանիշն է: Կրտսերը, հակառակ իր գրեթե ամբողջական քայքայման, ուշքի եկավ և զղջումով ու ապաշխարանքով, փյունիկի նման, մոխիրներից վերստին կյանքին տիրեց ու որդիական իր պատվին բարձրացավ: Ավագ որդու առակում հակառակ ընթացքն ենք նշմարում:

Առակի երկրորդ մասի եզրակացությունը խորհրդավոր ու ահավոր կերպով բաց է թողնված, և սրանում են Ավետարանի գերագույն իմաստությունն ու իրապաշտությունը: Հաջորդ քայլը թողնված է մարդու կամեցողությանը. եթե ցանկանա, կմտնի ու կմասնակցի խրախճանքին, և եթե չցանկանա, իրեն կզրկի այդ ուրախությունից: Արտաքին արգելող պատճառներ չկան, ընդհակառակը՝ կա Հոր հրավերը և «աղաչանքը»:

Արգելող պատճառները ներքին, ենթակայական ու, մանավանդ, եսասիրական են: Ավագին նեղություն տվող ու զայրացնող պատճառը նախ այն մտահոգությունն էր, որ կրտսերն իրեն բաժին ընկած ժառանգությունը փչացնելուց հետո տուն էր եկել մասնակցելու նրա՝ ավագին մնացած բաժնին: Ենթադրում ենք, որ շատ-շատերը կարդարացնեն ավագին:

Ուրիշ խոսքով՝ եթե շատ-շատերն ավագ որդու տեղում լինեին, ամենայն հավանականությամբ, նրանից տարբեր ձևով չէին շարժվի: Բայց այստեղ է, որ երևան է գալիս Ավետարանի և մարդկանց չափանիշների տարբերությունը. **«Պիտի սիրես քո եղբորը կամ ընկերոջը ինչպես քո անձը»**: Ո՞վ ունեցածը կխնայի իր անձի համար. եթե եղբորդ պիտի սիրես **«ինչպես քո անձը»**, ինչպե՞ս կարող ես ունեցածդ խնայել նաև եղբորդ համար: Ավագն ափսոսում է մինչև իսկ պարարտ եզը, որը մորթվել էր կրտսեր եղբոր վերադարձը տոնելու համար: Ավագի սրտում արմատ էր բռնել բարոյական

ահավոր մի ախտ, որից, ինչպես քաղցկեղից, դժվար է բուժել:

Այդ ախտը եսասիրությունն է, որից անբաժան և միասին են աճում հպարտությունն ու սրա տարատեսակները, նախանձը, բարկությունը, ագահությունը և սրանց տարատեսակները՝ բոլորն էլ մահացու մեղքեր: Վա՜յ նրանց, ովքեր սրանց ճանկը կընկնեն, ու ավագը, դժբախտաբար, բռնվել էր սրանց թակարդում, և դա է պատճառը, որ առակը չի կարողանում ասել՝ ի վերջո, նա տեսավ Հոր խոսքերի ողջամտությունն ու մարդկայնությունը, համբույրով հաշտվեց եղբոր հետ և մասնակից դարձավ խրախճանքին:

Սակայն մոռանանք ավագին՝ առակի ժխտական կողմը, ու մեր մտքում, հատկապես ապաշխարության այս օրերին, կրտսերին պահենք: Նա վերադարձել էր հոր տուն՝ վերագտած իր նախկին երջանկությունը, ավելի հասունացած և իմաստուն ացած: Ինչպե՞ս պետք էր պահել ու մշտնջենավորել այդ վիճակը: Հաջորդ երկու կիրակիները կպատասխանեն այս հարցին:

Շարական անառակի (Բ պատկեր)

Լոյս ի Լուսոյ, Ծնունդ և Ծագում,
Որ եկիր ի խնդիր մոլորեալ ոչխարի բնութեանս,
Զոր ընդ խաչին բարձեր ի վերայ ուսոյդ,
Մաքրեա զմեզ ի մեղաց մերոց:
Սուրբդ սրբոց էից մաքրութիւն,
Որ ածեր տան Քո աւել՝ ի մեղաց զաշխարհս մաքրելով,
Ի նմա գտեալ զպատկեր Քո նորոգեցեր,
Նորոգեա՛ զմեզ ի հնութենէ մեղաց:
Ընդ անառակին որդւոյ գոչեմք առ Հայրդ գթած.
Մեղաք յերկինս և առաջի Քո, քաւի՛չ յանցանաց.
Ե՛լ ընդ առաջ սիրով, գրկեա՛ համբուրիւ՝
Մաքրել զմեզ ի մեղաց մերոց:
Աղբիւր կենաց՝ բղխեալ յեդեմայ, սուրբ Աստուածածին,
Որով արբեցաւ երկիր ծարաւուտ Հոգւոյն իմաստիւք.
Տալ մեզ մաղթեա աղբիւրս արտասուաց՝
Մաքրել զմեզ ի մեղաց մերոց:

Թարգմանություն.

Լույսից Լույս, Ծնունդ և Ծագում [Հիսուս Քրիստոս],
Որ եկար փնտրելու ոչխարի նման մոլորված մարդկությանը.
Որ խաչիդ հետ ուսիդ առար,
Մաքրի՛ր մեզ մեր մեղքերից:
Սրբերի Սուրբ և Էակներին սրբացնող,
Որ տունդ ավլեցիր՝ աշխարհը մեղքից մաքրելով,
Նրանում Քո պատկերը գտար և նորոգեցիր,
Մե՛զ էլ նորոգիր հնացած մեղքերից:
Անառակ որդու հետ Քեզ ենք կանչում, Հա՛յր գթած,
Մեղք գործեցինք երկնքի դեմ և Քո առաջ, քավիչ հանցանքների,
Ընդառա՛ջ արի սիրով, գրկի՛ր, համբուրի՛ր՝
Մեզ մեր մեղքերից մաքրելու համար:
Եդեմից բխող կյանքի աղբյուր, սո՛ւրբ Աստվածածին,
Որից, հոգևոր իմաստով, կուշտ խմեց ծարաված երկիրը,
Մաղթի՛ր, որ մեզ արցունքի աղբյուրներ տրվեն՝
Մեզ մեր մեղքերից մաքրելու համար:

Դ. Տնտեսի կիրակի
[Ղուկաս ԺԶ(16) 1-8]

ԳԼՈՒԽ Է

Նյութական հարստության տնօրինումը

Նյութական հարստությունը կարևոր դեր ունի մեր հավիտենական փրկության կամ կորստի մեջ

«Անիրավ մամոնայից ձեզ համար բարեկամ արեք»
Ղուկաս ԺԶ(16) 9

Մեծ պահքի 4 -րդ կիրակին նույնպես իր անունը ստացել է այդ օրը կարդացվող ավետարանական գլխավոր՝ Անիրավ տնտեսի առակից: Այս առակը դուռ է բացել թեր ու դեմ վիճաբանությունների համար: Շատերը տարակույս են հայտնել, թե Հիսուսը կարո՞ղ էր այսպիսի առակ ասել: Կարելի՞ է անհավատարիմ ու «անիրավ» կոչված ստահակի խարդախարարքը գործածել բարոյական դաս թելադրելու համար: Հուլիանոս կայսրը (+363), ով թեև քրիստոնեական դաստիարակություն էր ստացել, բայց հետագայում հեթանոսություն որդեգրեց և ջանաց վերահաստատել այն, որի պատճառով պատմության մեջ «Ուրացող» մականունը ժառանգեց, այս առակն ընդդեմ քրիստոնեության գործածեց՝ Հիսուսին և Նրա հետևորդներին ամբաստանելով իբրև խարդախություն և անարդարություն քաջալերողների: Տարակույսները և վերագրումները, բնականաբար, արդյունք են սխալ հասկանալու, որից դժվար է զերծ մնալ առակի առաջին և մակերեսային ընթերցումից հետո:

Տնտեսի առակը չի նմանվում, օրինակ, Բարի սամարացու կամ Անառակի առակներին, որոնցով թելադրվում է բարի գործ կատարել կամ զգուշացվում չար արարքից: Տնտեսի, ինչպես նաև հաջորդ կիրակիի Դատավորի առակը, տարբեր դասավորումների ներքո են: Այս առակների հերոսները չինարար կամ հանձնարարելի ոչինչ չունեն: Ավետարանում երկուսն էլ ծանոթ են «անիրավ» մակդիրով: Տնտեսի առակով Հիսուսը մի դրվագ է պատմում բոլորովին աշխարհիկ և բարոյական սկզբունքներից զուրկ ինչ-որ անձնավորության կյանքից՝ Իր աշակերտներին հանձնարարելու համար,

որպեսզի նրանք էլ կյանքում նման եւանդ, հնարք և ուշիմություն ցույց տան՝ ապահովելու համար իրենց բարոյական ու հավիտենական ճակատագիրը, ինչպես «Անիրավ տնտեսն» էր արել իր երկրավոր ու ֆիզիկական կյանքն ապահովելու համար:

Ըստ այսմ, առակի բանալին հետևյալ խոսքի մեջ է. ***«Այս աշխարհի որդիներն ավելի հնարամիտ են իրենց շրջանակում իրենց գործերը և հետապնդած նպատակները հաջողեցնելու համար, քան լույսի որդիները իրենց սերնդի մեջ»*** *(Ղուկ. ԺԶ(16) 8): Իսկ առակի խորհուրդը վերոհիշյալ խոսքին հաջորդող Հիսուսի այս պատգամն է.* ***«Անիրավ մամոնայից ձեզ համար բարեկամներ արեք»:*** *Հիսուսը ցանկանում է ասել՝ ինչպես աշխարհիկ մարդիկ, օրինակ, անիրավ տնտեսը, մամոնան գործածում են վաղանցիկ և անձնասիրական նպատակներով բարեկամներ շահելու, նույնը դուք արեք հոգևոր ու հավիտենական նպատակների համար: Նախ ներկայացնենք առակն իր ավետարանական պարզության մեջ:*

Հարուստ մեկը մի տնտես ունի: Տնտեսը հին աշխարհի մեծահարուստների բարձրագույն պաշտոնյան է: Տանտիրոջ լիազոր գործակալն է, ով տնօրինում է տան բոլոր գործերը՝ լինի արտում, այգում, թե առևտրի պարագայում: Նրանից պահանջվող հիմնական հատկությունները հավատարմությունը, հեղինակությունը և ուշիմությունն են, անշուշտ, տնտեսական բավարար գիտելիքներով: Տանտիրոջ ամբողջ հարստությունը և տնտեսական գործառնությունը նրա ձեռքում են: Տանտիրոջ գործերի բարվոք ընթացքը, բարգավաճումը կամ սնանկացումը կախված են տնտեսից: Արդ, առակի մեծահարուստի ականջին շշուկներ հասան, թե տնտեսը նրա ունեցվածքը վատնում է: Ճշտելուց և համոզվելուց հետո, որ ասվածները ճիշտ են, մի օր էլ հանկարծ տնտեսին կանչեց և ասաց. ***«Քեզ համար աննպաստ այս ի՞նչ լուրեր են, որ ստանում եմ, տնտեսությանդ առկախ հաշիվները տուր, որովհետև այլևս չես կարող տնտես մնալ»:*** *Մարդն անակնկալի եկավ, շփոթության մատնվեց, չփորձեց ճիգ անելինքն իրեն պաշտպանելու՝ վախենալով, որ դուռ կբացվի քննության համար, որից, գիտեր, որ անմեղ դուրս չի գա:* ***«Հնազանդ եմ հրամանիդ, տեր իմ, ինձ մի փոքր ժամանակ շնորհիր հաշիվս պատրաստելու»,*** *-կարողացավ ասել ու ակնածալից խոնարհությամբ դուրս սպրդեց: Սկսեց մտածել. ի՞նչ պետք է աներ գործից*

ազատվելուց հետո, ինչպե՞ս պիտի շահեր իր օրապահիկը: Ուրիշ աշխատանքի վարժված չէր. ոչ կարող էր արտ հերկել, ոչ էլ՝ պարտեզ փորել: Դրամ էլ չէր խնայել, որ գոնե որոշ ժամանակ ապրեր: Ձեռքն ընկածը վատնել էր կերուխումի և խաղամոլության մեջ: Ընտանիք էլ չէր կազմել, որպեսզի գլուխը դնելու տեղ ունենար. նրա նման եսասեր հաճոյամոլի համար ընտանիքը բեռ էր: Սրանից, նրանից դրամ խնդրելով ապրելն էլ ամոթ էր համարում: Օգնության հասավ նրա բնական ուշիմությունը. ***«Գիտեմ անելիքս, որ երբ տնտեսի իմ պաշտոնից հեռացվեմ, պարապ չմնամ»:*** *Եվ մեկիկ-մեկիկ մոտը կանչեց իր տիրոջ պարտապաններին ու նրանց պարտքերը քչացրեց: Առաջին կանչվածին հարցրեց.*

-Որքա՞ն է տիրոջս քո պարտքը:

-Հարյուր մար (շուրջ 4 հազար լիտր) ձեթ, -պատասխանեց մարդը:

-Պարտամուրհակդ վերցրու և անմիջապես գրիր հիսուն:

Երկրորդին հարցրեց.

-Դո՞ւ ինչ պարտք ունես տիրոջս:

-Հարյուր քոռ (շուրջ 40 հազար լիտր) ցորեն, -ասաց պարտապանը:

-Մուրհակդ վերցրու և գրիր ութսուն, -հրահանգեց տնտեսը:

Եվ այսպես մեկիկ-մեկիկ զեղչեց իր տիրոջ պարտապանների պարտքերը, ուրիշ խոսքով՝ նրանց բարոյապես պարտական դարձրեց իրեն և ապահովեց նրանց բարյացակամությունը, որ երբ աշխատանքից ազատվի, գեթ որոշ ժամանակ ապրի երբեմն՝ սրա, երբեմն՝ նրա մոտ:

Տանտերն իմացավ նաև այս խարդախության մասին և, ավելացնում է Ավետարանը, ***«գովեց անիրավ տնտեսին, որովհետև իմաստությամբ գործեց»,*** *այսինքն՝ տանտերը գովեց անիրավ տնտեսին, որովհետև խելացի էր վարվել: Ավետարանի այս խոսքն առակի հարուցած գայթակղությունն իր գագաթնակետին է բարձրացնում: Գործված խարդախությունները կարծես բավական չէին, այդ ամենին վրադիր դրանք գործողին գովում էլ են... Այս առումով աշխարհը տնտեսի առակից այս կողմ շատ քիչ է փոխվել: Մի պահ եթե անդրադարձ ակնարկ նետենք մեր շրջանակի առօրյա կյանքին, պիտի տեսնենք, որ սա աշխարհիկ շրջանակներում ամենաբնական «ռեակցիաներից» մեկն է նման երևույթներին: «Աշխարհի» մարդիկ գիտակից կամ անգիտակից ինչ-որ հիացում ունենն ամեն կարգի հաջողությունների հանդեպ, հոգ*

չէ, թե այդ հաջողություններն ինչ գնով են ձեռք բերված: Մարդիկ գիտակից կամ անգիտակից ինչ-որ համակրանք ունեն ճարպիկ գողերի հանդեպ:

«Վա՜յ, սատանի ձագ, սրանից էլ հաջող դուրս եկավ» և սրա նման ավելի գունագեղ դրվատական արտահայտություններ են ուղղվում նրանց հասցեին, ովքեր ամեն ստահակություն գործում, բայց իրենց օձիքն ազատում են: Արդարև, ինքնավստահ անզգամությունն էլ իր կախարդանքն ունի:

Աշխարհիկ շրջանակներում աղվեսությունն առաքինություն է համարվում և դրվատանքի արժանանում:

Աշխարհի որդիներ, լույսի որդիներ

Մեր Տերը, առակն այսպես օդից կախված թողնելով, ավելացնում է. **«Որովհետև այս աշխարհի որդիներն ավելի իմաստուն են, քան լույսի որդիներն իրենց սերնդի մեջ»:** Ասացինք, որ առակն ուղիղ հասկանալու բանալին այս խոսքի մեջ է: Ովքե՞ր են **«այս աշխարհի որդիներ»** և ովքե՞ր **«լույսի որդիներ»** կոչվածները:

Հիսուսի քարոզությամբ մեջտեղից վերացված են դասակարգային բոլոր խտրությունները: **«Ով որ մեծ է ձեր մեջ, թող լինի ինչպես կրտսերը, իսկ առաջնորդը՝ ինչպես սպասավորը»**, -ասաց Հիսուսը[34]: Իսկ Պողոս առաքյալն ավելի բացահայտեց այս տեսությունը. **«Բոլորդ էլ Աստծու որդիներ եք հավատով ի Հիսուս Քրիստոս: Դուք բոլորդ, որ ի Քրիստոս մկրտվեցիք, Քրիստոսով զգեստավորվեցիք. ուրեմն խտրություն չկա ո՛չ հրեայի և ո՛չ հեթանոսի, ո՛չ ծառայի և ո՛չ ազատի, ո՛չ արուի և ո՛չ էգի. որովհետև դուք ամենքդ մեկ եք ի Քրիստոս Հիսուս»** (Գաղ. Գ(3) 26-28): Սակայն, միաժամանակ, Ավետարանի չափանիշներով մարդկությունը բաժանված է երկու նոր դասակարգերի, որոնք կգոյատևեն մինչև աշխարհի կատարածը (վախճանը-թարգմ.): Այդ երկու դասակարգերը զուտ բարոյական և կրոնական են: Դրանցից մեկը նրանք են, ովքեր ապրում են միայն այս աշխարհի համար, այս աշխարհի չափանիշներով և այս աշխարհի պահանջների համաձայն: Սրանց համար հանդերձյալ կյանք, երկինք, դժոխք, վարձք, պատիժ և այլն գոյություն չունեն: Եթե անգամ տիեզերքը ստեղծող ինչ-որ Աստված կա, իրենցով չի հետաքրքրվում, հետևաբար, իրենք էլ չպետք է

Նրանով հետաքրքրվեն: Ինչ կա-չկա՝ մեր այս տեսանելի աշխարհն է և նրանում՝ իրենց սահմանավոր կյանքը, որը պետք է ապրեն՝ աշխարհից հնարավորինս համը հանելով: Օրենքներն օգտակար են այն չափով, որչափով նրանց շահին ու հաճույքին են ծառայում և որչափով ընկերության մեջ հավանական քասի առաջն առնում: Նրանց համար բարոյական օրենք գոյություն չունի: Իսկ մյուս դասակարգը նրանք են, ովքեր հավատում են անձնավոր Աստծո գոյությանը, Ով ոչ միայն Արարիչն է **«երկնքի և երկրի»**, այլ նաև տվիչը կյանքի, և Ով հետաքրքրվում է այդ կյանքի ուղիղ գործածությամբ: Կյանքի բարվոք գործածությունը ենթակային օգտակար է ոչ միայն այս աշխարհում, այլ նաև, ի վերջո, հավիտենական մի ուրիշ կյանք ապահովելու պայմանն է: Հետևաբար, այս դասակարգին պատկանող մարդիկ հավատում են տեսանելի այս աշխարհից այն կողմ անտեսանելի ինչ-որ կարգ ու սարքի գոյությանը, որտեղ նրանց գրավելիք դիրքը համապատասխան կլինի այս աշխարհում նրանց ապրած կյանքի տեսակին և որակին՝ ցորենի հատիկի նման, որը որչափ առողջ ու հասուն է, այնքան առատ և առողջ հասկ կտա, և որչափ նվազ ու վտիտ է մնացել, այնքան նվազ ու նիհար հասկ կտա, իսկ եթե հատիկն այս կամ այն պատճառով հասունացած չէ, ոչ մի արդյունք, ոչ մի ցորեն չի տա, նույնիսկ եթե որպես խոտ բուսած լինի: Ուստի, սրանց համար երկրավոր կյանքը կարևոր է այնչափով, որչափով այդ կյանքն ապահովում և արդյունավորում է հավիտենական կյանքը: Նրանք ունեն բարոյական օրենքի ըմբռնում՝ ոչ միայն խղճի տախտակին գրված, այլ նաև Ավետարանով իրենց տրված, որին պետք է հավատարիմ մնան մինչև վերջ, մինչև իսկ իրենց կյանքի գնով:

Դժբախտությունը կամ բարեբախտությունն այն է, որ այս երկու դասակարգերը կյանքում խառն են ապրում, միմյանց վրա ազդում և ազդվում են միմյանցից, մի խմբից մյուս խումբ անցնելը ոչ միայն հնարավոր, այլ նաև ամենօրյա երևույթ է:

Ավետարանի բառերով՝ առաջինները կոչվում են **«այս աշխարհի որդիներ»**, իսկ երկրորդ խումբը՝ **«լույսի որդիներ»**:

Տնտեսի առակով Հիսուսը մի օրինակ է բերում **«աշխարհի որդիների»** կյանքից՝ **«լույսի որդիներին»** թելադրանք տալու համար: Տնտեսը «տիպիկ» աշխարհի որդի է՝ ուշիմ, կարող և պաղարյուն մի մարդ, ով գիտի

բոլոր պատեհությունններն ի նպաստ իր անձնական շահի և օգուտի գործածելու ձևը: Նախ, չի քաշվում իր տրամադրության ներքո դրված հսկա հարստությունն անձնական հաճույքի համար կիրարկել: Եվ երբ նրա անհավատարմությունը երևան է գալիս, չի ընկճվում, վերջին՝ գրեթե անկարելի նկատված պատեհությունն էլ է օգտագործում իր ապագա ֆիզիկական ապահովության համար: Տնտեսի տերն էլ աշխարհի որդի է, կարող է հասկանալ և, հետևաբար, գնահատել ամեն ճարպկություն ու «աչքաբացություն», որը գործվում է դժվար կացություններում:

*Այս առակով Հիսուսը ցանկանում է ասել. «Եթե աշխարհի որդիներն ի գործ են դնում իրենց տրամադրության ներքո գտնվող բոլոր միջոցները, գործածում իրենց ամբողջ խելքը՝ երկրավոր կյանքն ապահովելու համար, ինչո՞ւ նույնը չանեն լույսի որդիները, ինչո՞ւ նրանք էլ իրենց խելքը չգործածեն, իրենց ընձեռված բոլոր առիթները չօգտագործեն և իրենց ձեռքում եղած բոլոր միջոցները չգործածեն ապահովելու համար մի կյանք, որն անբաղդատելիորեն բարձր ու արժեքավոր է երկրավոր կյանքից, որովհետև, նախ, հավիտենական է, ապա՝ անսահմանորեն երանական: Եվ Հիսուսն ավելացնում է. **«Եվ Ես ձեզ ասում եմ. անիրավ մամոնայից ձեզ համար բարեկամներ արեք, որպեսզի երբ այն պակասի, հավիտենական հարկերի տակ ընդունեն ձեզ»**[35]:*

Մամոնա

Մամոնան դրամն է, նյութական հարստությունը՝ իր բոլոր տեսակներով, որոնցով մարդիկ վայելում են այս աշխարհը և ապահովում իրենց ֆիզիկական գոյությունը. արտ, այգի, կալվածք, տուն, ոսկի և ամենը, ինչ կարող ենք հարստություն կոչել, մամոնա է: Ավետարանը դրամի և հարստության հանդեպ ոչ միայն անտարբեր է, այլ նաև արհամարհանք ունի, և բոլոր սրբերն էլ ունեցել են: Դրամն ահավոր բան է, նման է հրացանի, որը կարող ես գործածել ընդդեմ արշավող ավազակների՝ հայրենիքիդ փրկության համար, կամ ուրիշ ազգերի հարստահարելու: Կարող ես գործածել անիրավված ընկերոջդ և սպառնալիքի ենթարկված անձիդ պաշտպանության կամ ոճրագործություն անելու համար:

Դրամն «անիրավ» է կոչվել, քանզի գրեթե անխուսափելիորեն առաջնորդում է անիրավության և, առհասարակ, շահվում է (մանավանդ երբ դիզված է) անիրավությամբ: Երբ ապրանքը գնվում է դրամով, նրա վրա ավելացվում են գործառնության ծախսերն ու օրինավոր մի շահաբաժին՝ իբրև ծառայության վարձ, և վաճառվում է շահով՝ օրինավոր ու արդար է: Իսկ երբ այդ շահաբաժինն անցնում է օրինավորության սահմանները, այն ժամանակ մտնում է անիրավության և վաշխառության սահմանները:

Բացի այս, դրամն ահավոր է, որովհետև բոլորովին էլ ինչ-որ չեզոք տարր չէ, իր մեջ սաղայելական մի մագնիսականություն ունի, օժտված է ձգողական զորությամբ: Բնական օրենք է, որ բոլոր մարմինները ձգվում են երկրի կողմից, ձգողականության օրենքը հաղթահարելու և երկրի վրա «չընկնելու» համար հարկավոր է կիրարկել ուրիշ օրենքներ: Թռչունները և օդանավերն այդ օրենքը գտել և կիրարկում են:

Նույնքան բնական օրենք է, որ գրեթե բոլոր մարդիկ ձգվում են դրամի կողմից: Բարոյական կոչվող օրենքներն են, որ կարող են հաղթահարել դրամի ձգողականությունը, և միայն այդ օրենքները կիրարկողները գերի չեն դառնում դրան. իրենց ցանկացած ժամանակ, այսինքն՝ անհրաժեշտ պարագային, տեղի են տալիս այդ ձգողականությանը, ինչպես թռչունները՝ երկիր իջնելու ժամանակ, իսկ պետք եղած ժամանակ իրենց ձերբազատում են նրա ուժից, մի խոսքով՝ գերի չեն դառնում դրամի մագնիսականությանը:

Դրամը նաև օժտված է մարդու կյանքում և հոգեկան աշխարհում փոփոխություն առաջ բերելու կարողությամբ: Դրամն ինքնին կարողություն ու զորություն է և, բոլոր կարողությունների նման, կարող է վատնվել՝ չգործածվելով կամ սխալ, հոռի և ստորին նպատակներով գործածվելով, այսինքն՝ ի վնաս դրանից կախյալի և ընկերության: Կարող է նաև գործածվել բարի, ազնիվ ու օգտակար նպատակների համար: Եվ գործածության այս եղանակները կարող են փոփոխություններ առաջ բերել մարդու հոգեկան աշխարհում:

Դրամը վատնելը, մսխելը, անհաշիվ և չարաչար գործածելը մարդուն դարձնում է անառակ, այլասերում, բարի և ուրախ մարդուն վերածում մոլի ու անզգամ խլյակի: Դրամ կուտակելը խնայասեր ու աշխատասեր մարդուն դարձնում է կծծի, անբարտավան ու ագահ. երեքն էլ մահացու մեղքեր են,

որոնք բարոյապես մեռցնելուց հետո կաթվածի ու մտագարության են առաջնորդում մարդուն: Դրամն ընտանիքի բնական և բանական հանգստավետության համար կիրարկելը և մանավանդ դրանից ընկերային նպատակների, հատկապես դրամ չունեցողներին, մասնավոր ու մշտական բաժին հանելը մարդուն օժտում է մտավոր ու ֆիզիկական առողջությամբ, սրտի ու մտքի խաղաղությամբ, որոնք մարդու ամբողջական երջանկության հիմնական պայմաններն են:

Աղքատին տրված յուրաքանչյուր դրամ մի միջոց է բարեկամներ ձեռք բերելու թե՛ երկրում և թե՛ երկնքում: Գանձ դիզել է հավիտենականության բանկերում: Մինչև իսկ եթե բարերարյալները ապերախտ գտնվեն կամ «դժոխք» գնան ու չկարողանան «բարեխոսել» բարիք անողի համար, հավիտենական Տերը պիտի ասի. **«Անոթի էի՝ հաց տվեցիր, ծարավ էի՝ ջուր տվեցիր, նեղության մեջ էի՝ օգնության հասար... Քանի որ քո եղբայրների և Իմ զավակների համար արեցիր, Ինձ համար արեցիր. մտիր և մասնակից եղիր, ուրեմն, այն ուրախությանը, որը պատրաստված է նրանց համար, ովքեր արժանի կլինեն դրան՝ իրենց կյանքը, հարստությունը և կարողությունը ճիշտ տնօրինելով»**[36]: Ուրեմն, մեկ անգամ ևս ունկնդիր լինենք Հիսուսի խոսքերին, որոնք այս առակին իբրև եզրակացություն են տրվում. **«Եվ Ես ձեզ ասում եմ. անիրավ մամոնայից ձեզ համար բարեկամներ արեք, որպեսզի երբ այն պակասի, հավիտենական հարկերի տակ ընդունեն ձեզ: Քիչ բանի մեջ հավատարիմը շատի մեջ էլ հավատարիմ է. իսկ քչի մեջ անիրավը, շատի մեջ էլ անիրավ է: Արդ, եթե անիրավ մամոնայի մեջ հավատարիմ չեղաք, ձեզ ո՞վ կվստահի ճշմարիտը: Եվ եթե օտարինը եղող բանի մեջ հավատարիմ չեղաք, ձերը ո՞վ կտա ձեզ: Ոչ մի ծառա երկու տիրոջ ծառայել չի կարող. որովհետև եթե մեկին ատի, մյուսին կսիրի. կամ եթե մեկին մեծարի, մյուսին էլ կարհամարհի: Ձեք կարող և՛ Աստծուն ծառայել, և՛ մամոնային»**[37]:

Ուրեմն, այս կիրակիի թելադրանքը նաև **«անիրավ մամոնան»**, այսինքն՝ նյութական հարստությունը, մեր խելքը, մեր ժամանակը և մեզ ներկայացող բոլոր պատեհությունների ու մեր ամբողջ խնայողությունը «հավիտենական հարկեր» գնելու համար օգտագործելն է: **«Անիրավ»** մամոնան ճիշտ գործածելն ինքնին երաշխիք է, որ **«ճշմարիտը»**, այսինքն՝ Աստծո հոգևոր

և հավիտենական շնորհները, կկարողանանք ըստ արժանվույն վայելել: Եթե մեր բարոյական ու հոգեկան բնությանը «օտար» նյութը պետք եղած ձևով չենք կարող արժեցնել, «մերը», այսինքն՝ մարդուն վերապահված շնորհները, ոչ ոք մեզ չի տա:

Այս առակից բխած կենտրոնական թելադրանքը քաջալերական է նաև նրանց համար, ովքեր թեև **«հեռու չեն արքայությունից»**[38], բայց դաղձ քրիստոնյաներ լինելով՝ դեռ չեն մտել այնտեղ: Քրիստոնյաներ, ովքեր տարված լինելով աշխարհիկ մեծ ու փոքր հոգսերով, չեն կարող հետամուտ լինել հոգևոր գանձեր դիզելու: Նրանց տրված է գոնե բարեգործություններով երկնքում բարեկամներ շահելու կարելիությունը: Յուրաքանչյուր բարեգործություն Աստծո աթոռի առջև ինքնին բարեխոս է նվիրատուի համար: Ինչպես ճարպիկ տնտեսն իր կյանքի «ամենակրիտիկական» պահն անգամ օգտագործեց ֆիզիկական գոյության ու ապահովության համար, նույնպես և մարդիկ մահվան անկողնում անգամ կարող են իրենց հավիտենական երջանկությունն ապահովել սրտագեղ մի նվիրատվությամբ՝ դրան ընկերացնելով գործած մեծ կամ փոքր անիրավությունների համար անկեղծ զղջումը: Եթե ինչ-որ ավազակ մահվան գալարումներում «դրախտը» ժառանգեց՝ պարզապես իր կողքի անմեղ Խաչակցի հանդեպ անկեղծ համակրանք տածելով, Նրանում երկրի վրա Աստծո մարմնացումը ճանաչելով ու հայցելով նաև իրե՛ն հիշել Նրա հավիտենական փառքի մեջ, նույնն անելու հնարավորությամբ օժտված է յուրաքանչյուր «ավազակ», եթե իր խիղճը, խելքը և ունեցածը գործածի: **«Հավիտենական հարկերի»** մեջ ընդունվելու պայմաններից մեկն, ուրեմն, աշխարհիկ հարստության լավ տնօրինումն է, իսկ մյուսը՝ աղոթքը, որի մասին մեզ կհիշեցնի առաջիկա կիրակին:

Շարական Տնտեսի կիրակիի

Որ արարեր զօրութեամբ զիմանալեացն աշխարհ վերին
Եւ ի նմա հաստատեցեր տնտես զպետս հրեղինացն,
Օրհնեմք զանհասանելի զօրութիւնդ:
Որ տիրապէս Մեծատունդ ստեղծեր երկրորդ աշխարհ զգալի
Եւ ի դրախտն որ յադենի տնտես եդեալ զմարդ առաջին,
Օրհնեմք զանհասանելի զօրութիւնդ:

Որ շինեցեր բարձրագոյն զեկեղեցի Քո խորհրդեամբ
Եւ ի սմա կարգեալ տնտես զքարոզս բանին ճշմարտութեան,
Օրհնեմք զանհասանելի զօրութիւնդ:
Անտանելոյն Տաղաւար բարձող էիցս Բարձողին.
Որ ծնար զԱստուած մարմնով զանմարմնաբար Ծնունդն Հօր.
Բարեխօսեա վասն մեր, Աստուածածի՛ն Մարիամ:

Թարգմանություն.

Դու, ով Տեր, ստեղծեցիր իմանալի էակների վերին աշխարհը
Եվ նրանում իբրև տնտես հաստատեցիր հրեղենների պետերին,
Օրհնում ենք անճառելի զորությունդ:
Դու, որ իբրև մեծատուն ստեղծեցիր զգալի երկրորդ աշխարհը
Եվ Եդեմի դրախտին իբրև տնտես առաջին մարդուն կարգեցիր.
Օրհնում ենք անճառելի զորությունդ:

Դու, որ բարձրագույն իմաստությամբ Եկեղեցիդ կառուցեցիր
Եվ նրանում տնտես կարգեցիր ճշմարիտ խոսքի քարոզիչներին.
Օրհնում ենք անճառելի զորությունդ:
Տաղավար Նրա, Ում անհնար է կրել, Քո մեջ կրեցիր Նրան,
Ով էակներիս մեղքը կրեց. Դու Աստծուն մարմնով ծնեցիր,
Նա, Ով Հոր ծնունդն էր անմարմնաբար.
Բարեխոսի՛ր մեզ համար, Աստվածածի՛ն Մարիամ:

Ե. Դատավորի կիրակի
[Ղուկաս ԺԸ(18) 1-8]

ԳԼՈՒԽ Ը

Աղոթք

Աղոթքը երկրից երկինք սանդուղքն է, կյանքի ալեկոծված նավը խաղաղության նավահանգստին կապող պարանը

«Մի առակ էլ ասաց նրանց այն մասին, թե նրանք ամեն ժամ պետք է աղոթեն ու չձանձրանան»:
Ղուկ. ԺԸ(18) 1

Աղոթքի գաղափարին է ընծայված Մեծ պահքի հինգերորդ կիրակին: Աղոթքը կրոնի հոգին է, ուղնուծուծը, կյանքը: Կրոնն առանց աղոթքի աներևակայելի է, քանզի կրոնի առարկան նույն ինքն Աստված է և հոգևոր կյանքը, իսկ աղոթքն անպայմ ան ենթադրում է իր դիմաց աներևույթ հավիտենական էակին ունենալ, Ով Արարիչն է տիեզերքի և Տերը կյանքի: Իսկ հոգևոր կյանքը և աղոթքը գրեթե նույնն են, ինչպես ընտանեկան կյանքը և սերը: Ըստ այսմ, առանց աղոթքի քրիստոնյան թռչուն է առանց թևի, ձուկ՝ առանց լողակի:

*Այս իսկ պատճառով Ավետարանում զորավոր շեշտ է դրված աղոթքի վրա: Մեր Տերը թե՛ Իր խոսքով և թե՛ կյանքով է հաստատել դրա կարևորությունը: Երբ ցերեկները հատկացնում էր քարոզություններին ու գյուղեգյուղ ճամփորդություններին, հաճախ **«ամբողջ գիշերը»**[39] աղոթքով էր անցկացնում, երբեմն էլ **«խույս էր տալիս դեպի ամայի տեղեր և աղոթքի էր կանգնում»** (Ղուկ. Ե(5) 16): Ավետարաններում շատ են հիշատակությունները, ուր Հիսուսն աղոթում է. Մկրտությունից մինչև Գեթսեմանի, Պայծառակերպության լեռից մինչև Գողգոթայի բարձունքը:*

Ըստ երևույթին, մարդն ունի երկու տեսակ կյանք՝ անհատական և ընկերային: Նմանապես կա աղոթելու երկու ձև՝ հավաքական և առանձնական: Հիսուսը հավաքական աղոթքի մասին ոչինչ չի խոսել: Աղոթքի մասին Նրա ուսուցումը գրեթե ամբողջությամբ վերաբերում է առանձնականին: Եվ սա՝ կարևոր հոգեբանական պատճառով: Փաստված է, որ առանձնական աղոթքի նվիրված մարդն անպակաս կլինի նաև հավաքական աղոթքներից:

Փաստված է նաև, որ անհատական կյանքում շիտակ և առաքինի մարդն ավելի պիտանի ու օգտակար գործունեություն է ունենում ընկերային կյանքում:

Անհատական աղոթքում Աստծո ներկայության մեջ գտնվող մարդը հավաքական պաշտամունքից չի բացակայի: Անհատական աղոթքը կյանքի հոգևոր շենքի անտեսանելի հիմքն է, որը պահում է հավաքական աղոթքի տեսանելի կառույցը: Առանձնական աղոթքը կյանքի նավի՝ ծովի մեջ մխրճված մասն է, իսկ հավաքականը՝ ծովից վեր երևացող մասը: Երկուսն իրարից անբաժան են, երկուսը միասին կազմում են աղոթքի կյանքի ամբողջությունը: Ով հոգնել է առանձնական աղոթքից, անխուսափելիորեն պիտի հոգնի հավաքականից: Այդպիսին եթե ներկա իսկ լինի եկեղեցական պաշտամունքին, ապա՝ աղոթասացությանը մասնակցելուց տարբեր շարժառիթներով: Ուղիղ շարժառիթով հավաքական աղոթքին մասնակցողը փաստում է, որ անհատական աղոթքը կիրարկող մեկն է:

Ինչպես պետք չէ աղոթել

Ավետարանն այս մասին բացահայտ թելադրանքներ ունի: Նախ ասում է, որ ցուցադրելու, երևալու համար չպետք է աղոթել: Հիսուսը սովորեցնում է. **«Եվ երբ աղոթես, չլինես կեղծավորների նման, որոնք սիրում են ժողովարաններում և հրապարակների անկյուններում աղոթքի կանգնել, որպեսզի մարդկանց երևան. ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, ա՛յդ իսկ է նրանց վարձը»**, այսինքն՝ ցուցադրելու համար աղոթողների վարձը մարդկանցից գնահատվելն է, թե աղոթասեր են: Իսկ Աստծուց ոչ վարձ և ոչ էլ պատասխան են ստանում, քանի որ նրանց նպատակն Աստծուն աղոթելը չէր, այլ մարդկանց աղոթող երևալը: Փառք Աստծո, ենթադրում ենք, որ «հրապարակների անկյուններում» աղոթողները վաղուց վերացվել են հրապարակներից, քանի որ այնտեղ նրանց ապրանքն այլևս ոչ ոք չի գնում: Սակայն «ժողովարաններում» (աղոթավայրերում) ցուցադրելու համար աղոթողների սերունդը դեռ չի սպառվել:

Գրեթե յուրաքանչյուր պաշտամունքի ընթացքում հանդիպում ենք նրանց: Առհասարակ բոլորս էլ զգում ենք, թե ո՛վ է Աստծո առաջ ու

սրտանց աղոթում, և ո՛վ է մարդկանց առաջ ու երեսպաշտորեն աղոթում: Դարձյալ ենթադրում ենք, որ ոչ մի լուրջ մարդ որևէ ձևով չի գնահատում ցուցադրելու համար կատարվող այս շարժուձևերը, ընդհակառակը, միայն արգահատանք է ունենում այդպես աղոթողի հանդեպ: Եթե գնահատողներ կան, նրանք էլ կա՛մ նրանց նման երեսպաշտներ են, կա՛մ աղոթքի արհեստավորներ, որոնք աղոթքի ոգուց արդեն վաղուց են պարպված՝ լիովին պահելով հանդերձ և միատեղ պաշտոնապես կիրարկելով աղոթքի արտաքին ձևերը միայն:

Եթե աղոթք ցուցադրելու համար ծնկի եկողների և ձեռքերը բարձրացնողների վարձը մարդկային մակերեսային գնահատանքն է կամ գիտակից անձերի արգահատանքը, ի՞նչ պիտի լինի նրանց վարձը, ո՛վ Տեր, ովքեր, գիտես, որ հաճախ աղոթարան են գալիս իրենց կամ արդուզարդը ցուցադրելու համար...

Հիսուսն Իր հետևորդներին զգուշացնում է նաև աղոթքի մեկ ուրիշ սխալ ձևից: **«Աղոթք անելիս, -ասում է Նա,- շատախոս մի՛ լինեք ինչպես հեթանոսները, որովհետև նրանք կարծում են, թե իրենց շատ խոսքերի պատճառով լսելի կլինեն: Արդ, նրանց չնմանվե՛ք, որովհետև ձեր Հայրը գիտի, թե ինչ է ձեզ պետք, նախքան որ դուք Նրանից մի բան ուզեք»**[40]:

Այս կետի վերաբերյալ լուրջ և այժմեական հարց է առաջանում: Հավանաբար իրենց առանձնական աղոթքի մեջ «շատ խոսողներ» չեն մնացել, սակայն նույնը չենք կարող ասել հավաքական աղոթքի համար: Տարակույսից վեր է, որ մեր այժմեական պաշտամունքները չափազանց երկար են: Մեր հանդիսավոր կամ տոնական օրերի ժամերգությունները, ս. Պատարագով միատեղ, երեք կամ չորս ժամից պակաս չեն տևում: Մեծ տոներին հասնում և անցնում են հինգ ժամի սահմանը: Ուրեմն, արդյո՞ք մեր արածն էլ շատախոսություն չէ...

Զաճապարենք, սակայն, դրական կամ ժխտական եզրակացությունների հանգել և վճիռներ արձակել: Ընդհանուր մի ակնարկ նետենք խնդրի զանազան երեսներին:

Նախ չմոռանանք, որ Հիսուսի նկատողությունն առանձնական աղոթքի մասին է: Ընդդեմ փարիսեցիական այն սովորության, որով նրանք **«պատրվակներով երկարում են աղոթքը»**[41], այսինքն՝ Աստծուց զանազան

պարգևներ էին խնդրում, որովհետև դրանց պետքն ունեին, որպեսզի դրանք զանազան բարի նպատակների համար գործածեն... Եվ այսպես՝ որովհետևների և որպեսզիների անհատնում պատրվակներով ոչ միայն աղոթքն իր վերջին չէր բերվում, այլ նաև ոգուց պարպվում էր և, ի վերջո, նպատակին չէր ծառայում: Սրանից բացի, պատրվակներով երկարացված այս աղոթքով անուղղակիորեն և անգիտակցաբար Աստծուն անգետի տեղ դնելու ամբարշտությունն էր գործվում, որպես թե Նա լուր չուներ երկրի կամ աղոթողի ներաշխարհի անցուդարձից, և, հետևաբար, փարիսեցին պետք էր զգում դրանք պատճառաբանված բացատրությամբ Աստծուն հիշեցնելու:

Հետևաբար, Հիսուսի դատապարտածը այս դատարկ, եսասեր ու տգետ շատախոսությունն է, որն անպատճառ նույնը չէ ժամերով վերացած ու տարված աղոթելու հետ, ինչը կարող է **«հոգով և ճշմարտությամբ»** լինել:

Պետք է հիշել, որ Հիսուսն էլ, պատահել է, երբեմն ժամերով աղոթել է. **«Լեռ բարձրացավ աղոթելու և ամբողջ գիշերն անցկացրեց Աստծուն աղոթելով»** (Ղուկ. Զ(6) 12):

Պատահել է նաև, որ երբ Պողոս առաքյալը կատարել է հացի բեկանման պաշտամունքը, այսինքն՝ առաքելական ժամանակներին հատուկ ս. Պատարագի խորհուրդը, **«խոսքը երկարեց մինչև կեսգիշեր»**[42], այսինքն՝ պաշտամունքը և նրա խոսքը երկարել են մինչև կեսգիշեր: Այնպես որ, այս երկուսը, այսինքն՝ աղոթքի ընթացքում **«շատախոս լինելը»** և երկար ժամեր տարված աղոթելը, անպատճառ նույնը չեն:

Մյուս կողմից, մեր ժամերգությունները, առանձին առանձին վերցրած՝ Գիշերային, Առավոտյան, Արևագալի, Երեկոյան և այլն, երկար չեն: Ոչ մեկը մի ժամից ավելի չի տևում, մի քանիսը կես ժամ էլ չեն տևում: Սրանք միասին կատարելն է, որ ժամերգության երկարացման պատճառ է դառնում: Պետք է նաև գիտենալ, որ այս ժամերգությունները ստեղծված են այնպիսի մարդկանց կողմից և այնպիսի մարդկանց համար, ում գրեթե միակ նպատակը **«ամեն ժամ»**[43] աղոթելն էր, այսինքն՝ ստեղծված են կրոնավորների կողմից՝ հատկապես կրոնավորների կամ վանականների համար, ովքեր Եկեղեցու աղոթող բերաններն էին: Օրական յոթ կամ ինն անգամ աղոթելու վանական սովորությունը ժամանակի ընթացքում կամաց-կամաց

անցավ նաև հասարակ հավատացյալներին, նրանց շրջանում, սակայն, բնականաբար, օրական յոթ կամ ինն անջատ ժամերգությունների կատարումն անհնար եղավ, ուստի դրանք իրար միացվեցին և կազմվեցին այսօրվա բաղադրյալ ժամերգությունները: Բացի սրանից, մեր ժամերգությունները կարգավորվեցին այնպիսի ժամանակահատվածներում և այնպիսի հավատացյալների համար, ում ամենօրյա կյանքում աղոթքը կարևոր տեղ էր գրավում, և ովքեր իրենց առօրյա աշխատանքից ու աղոթքից զատ շատ քիչ բան ունեին անելու և իրենց ժամանակը դրան հատկացնելու: Ժամերով աղոթելը նրանց ոչ միայն տաղտուկ չէր պատճառում, այլ մինչև իսկ հոգեկան պահանջ և վայելք էր:

Ժամանակները փոխվեցին՝ շատ քիչ բան փոխելով հազար կամ ավելի տարիներ առաջ կազմավորված մեր ժամակարգությունից: Ներմուծված գլխավոր փոփոխությունը եղավ բազմաձայն գործիքավորված երգեցողությունը, հատկ ապես ս. Պատարագի, որն ինչքան էլ գրավիչ լինի, մյուս կողմից՝ գրեթե կրկնապատկեց նրա երգեցողության տևողությունը: Ս. Պատարագի միաձայն չափավոր երգեցողությունը մի ժամից ավելի չի տևում: Ուստի, եթե մեր ներկա պաշտամունքի վիճակը, հատկապես կիրակնօրյա հանդիսավոր ժամապաշտությունը, ակնկալվածից ավելի երկար է տևում, և երբեմն այդ պատճառով պահանջված չափով չի ծառայում իր նվիրական նպատակին, մեղավորը ոչ պաշտամունքն է և ոչ էլ այն ստեղծող սրբազան հայրերը, այլ այն ավանդապահներն ու կիրարկողները, ովքեր, նախ, վանքերում զանազան ժամերի կատարվող ժամերգություններն իրար կցելով համադրել և փոխադրել են գյուղերի ու քաղաքների եկեղեցիներ և, երկրորդ, չեն կարողացել կիրարկվող բարդ ու բաղադրյալ ժամերգությունը մի կերպ հաշտեցնել փոխվող ժամանակների հետ: Կաթոլիկ եկեղեցին ստեղծել է կես ժամանոց «լուռ պատարագը»՝ առանց ժամերգության, և դա՝ օրը մի քանի անգամ, որպեսզի ցանկացողն իր ուզած ժամին կարողանա գալ ու ս. Պատարագին մասնակցելու իր առաջնահերթ կրոնական պարտականությունը կատարած լինելու ներքին բավարարություն ունենալ: Իսկ բողոքականությունը, մյուս կողմից, իրեն ձերբազատել է «կանոնականացված» պաշտամունքի պարտադրությունից և որդեգրել ազատ աղոթաժողովներ կազմելու կարգը, երբ երգվում են ցանկացած երգերը՝ ցանկացած թվով,

ցանկացած ավետարանական հատված կարդացվում է ցանկացած կարճությամբ և քարոզի ցանկացած նյութը ընտրվում ու խոսվում է ցանկացած երկարությամբ: Սրանք հիշելով, չենք ուզում ասել, որ մեկ կամ մյուս կարգը որդեգրենք, քավ լիցի: Այլ մատնանշում ենք այս կամ այն եկեղեցում առկա իրողությունները, երբ ժամանակների պահանջին համաքայլ գնալու բացահայտ միջոցներ են ձեռք առնվել՝ հետևելով ավետարանական այն սկզբունքին, թե **«Շաբաթը եղավ մարդու համար և ոչ մարդը՝ շաբաթի»**[44]: Այս հարցի մեջ ավելի խորամուխ լինելը մեր նպատակից շեղում կլինի, քանի որ մեր առաջադրանքը լոկ Մեծ պահքի կիրակիների խորհուրդի շուրջ ընդհանուր խորհրդածություններ անելն է: Հարցի կապակցությամբ միայն կարող ենք ասել, որ ամբարշտություն կլինի մեր ժամերգությունները «հեթանոսական շատախոսություն» կոչել: Բայց դրանք այդ վտանգին են ենթարկվում, եթե լոկ մեքենայաբար ենք կատարում և թութակաբար ասում, առանց մեր միտքը և հոգին ընկերացնելու այն կենսատու ոգուն ու իմաստին, որ կա յուրաքանչյուր աղոթքում և յուրաքանչյուր շարականի գրեթե ամեն տողում:

Ինչպես պետք է աղոթել

Ավետարանում այս մասին էլ բացահայտ թելադրանքներ կան: Նախ՝ աղոթքը պետք է մարդկանց հետ հաշտված հոգեվիճակով լինի: **«Եթե սեղանի վրա քո ընծան մատուցելու լինես,-ասում է Հիսուսը, -և այնտեղ հիշես, թե քո եղբայրը քո դեմ մի ոխ ունի, քո ընծան թո՛ղ սեղանի առաջ և գնա՛ նախ հաշտվի՛ր քո եղբոր հետ և ապա ե՛կ քո ընծան մատուցի՛ր»**[45]:

«Ընծա մատուցելը» հին հրեաների համար այն էր, ինչ այսօր մեզ համար «ս. Պատարագ մատուցելը» կամ որևէ պաշտամունքի մասնակցելն է: Բացի այս, երբ մեր Տերը «Հայր մեր»-ն է սովորեցնում, հատկապես ծանրանում է նրա **«Թող մեզ մեր պարտքերը, ինչպես և մենք ենք թողնում մեր պարտապաններին»** խոսքի վրա: **«Եթե դուք մարդկանց ներեք նրանց հանցանքները, -ավելացնում է Հիսուսը, -ձեր երկնավոր Հայրն էլ ձեզ կների: Իսկ եթե դուք մարդկանց չներեք իրենց հանցանքները, ձեր Հայրն էլ ձե՛զ չիների ձեր հանցանքները»**[46]:

Աղոթքը պետք է նաև «հոգով և ճշմարտությամբ կատարել»: Մի անգամ Հիսուսն ասաց. **«Աստված Հոգի է և, հետևաբար, Նրան պետք է հոգով ու ճշմարտությամբ պաշտել»**[47]: Սա Հիսուսի անմատչելի և անմրցելի խոսքերից մեկն է, որը մի նոր դարաշրջան է բացում կրոնի և պաշտամունքի հասկացության մեջ: Այս խոսքով պաշտամունքը հանկարծ մի նոր և բարձրագույն մակարդակի վրա է դրվում, որին, դժբախտաբար, քչերն են կարող բարձրանալ, ինչպես քչերն են կարող լիովին իրագործել Հիսուսի բարոյական ու ընկերային ուսուցումները:

Հոգին հակադրված է նյութին, երկուսն էլ՝ նյութը և հոգին, իրական են, տարբերությունն այն է, որ մեկը ենթակա է մեր զգայարաններին, իսկ մյուսն ըմբռնելի և հասանելի է մեր բարձրագույն կարողություններով, իմացականությամբ ու երևակայությամբ: Կրոնը կամ աղոթքը, որոնց նպատակը մեր առջև հոգեկան աշխարհի դռները բանալն է, դժբախտաբար, երբեմն կարող են ճիշտ հակառակ դերը կատարել. դառնում են վարագույր մարդու և Աստծո միջև: Կան հավատացյալներ, ովքեր եկեղեցասեր են, հետաքրքրվում են եկեղեցու ծեսերով և լավ գիտեն դրանք, մինչև իսկ սրբագրում են պաշտամունքը կատարողներին, սակայն այնքան են տարված պաշտամունքի տառով և գիտությամբ, որ Աստծո հետ «հոգով ու ճշմարտությամբ» հաղորդակցության մեջ չեն կարող մտնել: Աստվածաբաններ կան, ովքեր այնքան շատ բան գիտեն Աստծո և Քրիստոսի մասին, որ իրենց ամբարած չոր գիտությունը արգելք է դառնում իրական Քրիստոսին և կյանք ունեցող ու կենսատու Աստծուն ճանաչելու: Մարդու պարագայում գործածվելիս «հոգին» նշանակում է նրա բարձրագույն էությունը, մարդու անձը, ինչ էլ այն իրականում լինի: «Հոգով պաշտել», ուրեմն, նշանակում է պաշտամունքի ընթացքում մարդու բարձրագույն էության, այսինքն՝ անձի ներկայությունը: Մարդն անձնապես, այսինքն՝ իր խորագույն գիտակցությամբ, ներկա պետք է լինի պաշտամունքին և, թափանցելով ծեսերի ու արարողությունն երի իմաստի, բառերի և եղանակների միջով, Աստծո ներկայությանը բարձրանա, Ով հատկապես այդ պահին ներկա է աղոթավայրում: Իսկ ի՞նչ է նշանակում «ճշմարտությամբ պաշտել»: Ճշմարտությունը նախ հակադրված է ստին, կեղծին և չեղածին և, հետևաբար, նույնացած «իրականության» հետ՝ իրերի հոգևոր մարզում:

«Ճշմարտությունը» իրերի բարոյական և հոգեկան մարզերում նույնն է: Աղոթքը կամ պաշտամունքը հիմնված պետք է լինի Աստծո «իրականության» վրա, քանզի աղոթքի և պաշտամունքի նպատակը մարդուն աստվածային «իրականության» հետ շփման և հաղորդակցության մեջ դնելն է: Իր վերոհիշյալ վսեմ խոսքը Հիսուսը եզրակացության է բերում. **«Աստված այսպիսի պաշտողների է փնտրում»**[48] Ինքն Իրեն նրանց հայտնի դարձնելու համար: Ուրեմն, պարտավոր ենք մեր գերագույն կարողությունները՝ միտքը և հոգին, ի գործ դնել իրագործելու համար աղոթքի գերագույն նպատակը՝ բարձրանալ Նրա «իրական» ներկայությանը, հոգով «զգալի» և ոչ «բարոյական» կամ «խորհրդանշական» ներկայությանը:

Աղոթել հարատև, ամեն ժամ և անձանձրույթ

Այս կետում մտնում ենք այն առակի կալվածքից ներս, որից կիրակին վերցրել է իր անունը:

Մի քաղաքում կար մի դատավոր: Արևելքի գրեթե բոլոր դատավորների նման **«ոչ Աստծուց էր վախենում, ոչ մարդկանցից ամաչում»**: Նույն քաղաքում կար նաև մի այրի կին, աղքատ՝ Արևելքի բոլոր այրիների նման: Այս կինը զոհ էր գնացել մի անիրավության, ուստի գրեթե ամեն օր գալիս էր դատավորի դուռը՝ վերջինի քարացած խղճմտանքը բախելու: Անօգուտ: Դատավոր ասված աղվեսը գիտեր, որ խեղճ կինը ուտվող հավ չէ. ոչ կարող է կաշառք տալ, ոչ էլ դատարանի «ծախսերը» հոգալ: Սպասավորներին հրամայում էր դուրս նետել նրան: Սակայն կինն ուներ ազդու մի զենք, որով անդադար ռմբակոծում էր դատարանը և դատավորի գլուխը: Դա հարատևությունն էր: Բարեբախտաբար, սա մի զենք է, որը ոչ ոք մարդու ձեռքից չի կարող առնել, եթե ինքն այն չհանձնի, և կինը վճռել էր ձեռքից բաց չթողնել այդ զենքը: Եվ դատավորը, որ լավ գիտեր սովորած կամ ունեցած ողջամտությունն իր անձի օգուտի համար գործածել, ի վերջո, ինքն իրեն ասաց. **«Թեև Աստծուց չեմ վախենում և մարդկանցից էլ չեմ ամաչում»**, գոնե օձիքս այս փորձանքից ազատելու համար այրու դատը տեսնեմ, որպեսզի այստեղ գալով՝ իր թախանձանքներով ինձ տաղտուկ չպատճառի: Եվ առակն այստեղ վերջանում է:

Անգամ ասելն ավելորդ է, որ դատավորն Աստծուն չի ներկայացնում: Առակները կենտրոնական մի պատգամ ունեն, որը տալիս են թափանցիկ ձևով, հետևաբար, պատմության յուրաքանչյուր դերակատարի մեջ կամ դրվագում ինչ-որ իմաստ դնելը նշանակում է մտնել այլաբանական մեկնաբանությունների բավիղները, ինչը, որքան էլ հետաքրքրական կողմեր ունենա, հաճախ կենտրոնական գաղափարը աչքից վրիպեցնելու վտանգին է ծառայում: Դատավորը, նախորդ կիրակիի առակում հիշված տնտեսի նման, «այս աշխարհի որդի» է, ով գիտի իր գործերը անձնական շահերի համաձայն դասավորել: Ըստ այսմ, անիրավ այս դատավորը նախապատվություն տալիս էր «հուսալի» դատերին, որոնցից կարող էր դրամ մտնել նրա գրպանը: Նրա ձեռքում դատավորությունը մի միջոց էր դրամ շահելու և ոչ՝ արդարություն իրականացնելու: Այս առումով անիրավ դատավորը Աստծո հակադիրն է: Այս առակը ցանկանում է ասել, որ եթե Աստծո հակադիրն անգամ ի վերջո զիջեց ինչ-որ այրու թախանձանքներին, Աստված, Ով բարության մարմնացումն է, չի՞ լսի ձեր աղոթքները:

Կյանքի դառը փորձառությունները, սակայն, տարբեր են առակների սփոփարար թելադրանքներից: Տարակույսից վեր է, որ արդարև կան բազմաթիվ երջանիկ հավատացյալներ, ովքեր այս կամ այն ձևով իրենց աղոթքների պատասխանը ստացել են: Սակայն, թերևս չենք սխալվի, եթե ասենք, որ ավելի շատ է թիվը այն աղոթողների, ովքեր անպատասխան են մնացել՝ հակառակ իրենց խնդրանքի արդարության և բարոյական ու հոգևոր օգտակարության (ըստ իրենց անկեղծ համոզումի): Սա կրոնի և աղոթքի ամենադժվար լուծելի խնդիրներից մեկն է. ինչո՞ւ մեր աղոթքները երբեմն չեն «լսվում»: Անշուշտ, հաշվից դուրս են մնում այն «աղոթքները» կամ խնդրանքները, որոնք հաճույքի կամ բախտախաղերում հաջողելու և նման այլ բազմաթիվ անլուրջ նպատակների համար են: Մեր հարցը խորապես և բարոյապես ընդգրկում է մարդկային ու հոգեկան պահանջների հանդեպ երկնքի երբեմն կարծեցյալ կամ իրական լռությունը:

Առաքյալներից մեկն իրեն հատուկ կտրուկ և մասամբ ստոիկյան պարզությամբ փորձում է այս հարցին պատասխանել. **«Խնդրում եք և չեք ստանում, որովհետև չարամտորեն եք խնդրում»** (Հակ. Դ(4) 3): **«Չարամտորեն խնդրել»** նշանակում է Աստծուն դիմել չար, եսասիրական ու

աշխարհիկ նպատակներով: Բնականաբար, չի կարելի դրանց պատասխան սպասել բարի, մարդասեր և Հոգի Աստծուց: Բայց ի՞նչ ասել այն աղոթքների մասին, որոնք իսկապես արդար և բարի դատաստանների, հիվանդների համար են, ովքեր կարող էին և պետք է դեռ երկար ապրեին, և, վերջապես, տագնապալի մի կացության մասին, որտեղ դրա հպատակը մաս ու բաժին չունի, այլ միջավայրը և մարդկային չարությունն են, որ այն մեջտեղ են բերել: Ինչպե՞ս կարելի է շարունակել աղոթել, երբ Հոբի վիճակին ես մատնված՝ հարստությունդ փչված է, զավակներդ կորած, բարեկամներդ՝ թշնամի դարձած, առողջությունդ՝ քայքայված, ընտանիքդ՝ քանդված: Այս վիճակում Աստծուն չուրանալը, չմերժելն ու չանիծելն այլևս անցնում է գրեթե գերմարդկային գործերի կարգը:

Հակառակ այս բոլորին, ամբողջ Նոր Կտակարանը ծայրից ծայր հաստատում է աղոթքի մեջ հարատևության անհրաժեշտությունը, մինչև իսկ նեղ և անկարելի նկատված կացություններում: Հիսուսը Գեթսեմանիում աղոթում էր, որպեսզի Իրեն մատուցվող չարչարանքների **«բաժակը հեռու անցնի»**[49], բայց **«բաժակը»** չհեռացավ Նրանից: Աղոթում էր, երբ մուրճի հարվածներն իջնում էին խաչին տարածված Նրա ափերը մխրճված գամերի գլխին. **«Հայր, ներիր դրանց, որովհետև չգիտեն՝ ինչ են անում»**[50]: Երբ ֆիզիկական կյանքը քամվում էր ձեռքերին ու քունքերին բացված արյան աղբյուրներից և մարմնական տառապանքը հասել էր իր գագաթնակետին, աղոթքն է, որ դարձյալ գալիս է Նրա շուրթերին՝ **«Ինչո՞ւ թողեցիր ինձ»**[51]: Նրա վերջին շունչը հաղթանակն է աղոթքի և Իր կյանքի. **«Հայր, քո ձեռքն եմ ավանդում իմ հոգին»**[52]: Նրա անմիջական հետևորդներից Ստեփանոսը, գլխին տեղացող քարերի տեղատարափի տակ կարողանում էր աղոթել. **«Տեր, սա մեղք մի՛ համարիր դրանց»**[53]:

Պողոս առաքյալը կարող էր բանտերն աղոթավայրի վերածել: Նույնը Ղևոնդյաններն արեցին իրենց արգելարանի խոնավ խավարում... Երկար է հոգևոր հերոսների շարքը, ովքեր կենսավորված էին Մեծ Կենսատուից, և ովքեր տագնապալի կացությունները դիմավորեցին բարձր ճակատով, լուսեղեն տրամադրությամբ ու աղոթքով: Քանզի նրանց համար աղոթքը լոկ աղերսանք կամ խնդրանք չէր, այլ հաղորդակցության միջոց զորության, ուժի, իմաստության ու հոգևոր կյանքի Աղբյուրի՝ Աստծո հետ, և այդ հա-

րաբերության ուժգնությունը կամ տկարությունը, մշտական կապը կամ խզումը երբեք կախում չունեին նրանց աղոթքների ընդունելի լինելուց կամ մերժվելուց, կամ դրանց ընդունման հապաղելուց:

Աստված երբեմն ուշացնում է մեր խնդրանքներին ընթացք տալը, որպեսզի ժամանակը մեր մտածումները մաքրի դրանց պարունակած զուտ մարդկային տարրերից, եսասիրությունից, շահասիրությունից ու փառասիրությունից:

Չի՞ պատահել, որ մենք որոշ ժամանակ հետո բոլորովին տարբեր լույսի տակ տեսնենք այն նույն խնդրանքը, որը ստացած չլինելու համար սրտնեղել էինք Աստծուց: Աստված մեր աղոթքներին պատասխանելը հաճախ ուշացնում է, որպեսզի մեր առողջ ու բարի փափագներն ավելի զորանան և արմատ բռնեն մեր մեջ, իսկ անօգուտները և վատառողջները՝ մշուշի նման աղոտանան ու անհայտանան:

Երբեմն էլ ուշացնում է՝ փորձելու համար մեր հարատևությունը և հավատքի ուժգնությունը: Մեր մեջ տոկալու, դիմանալու ու համբերելու սովորություն կերտելն անհրաժեշտ է ուժեղ կամք և հաստատ նկարագիր կազմելու համար: Համբերությունը հավատքի փորձաքարն է: Եվ հավատքն այնքան լայնորեն է տարածվում երկրի վրա, որքան մարդիկ հարատև են Աստծո հանդեպ ունեցած իրենց վստահության մեջ՝ հակառակ բոլոր վհատեցնող կացությունների:

Աստված ուշացնում է մեր աղոթքների կատարումը, որպեսզի, ի վերջո, կարողանանք տեսնել մեր որոշ խնդրանքների անհեթեթ և անհիմն, իսկ որոշների էլ՝ մեր իսկ ձեռքով իրականանալի լինելը: Հոգու, մտքի և աշխարհի խաղաղությունը որքան Աստծո պարգևը, նույնքան և ավելի մարդու գործն է: Որքան էլ մեծ փափագով աղոթենք, պատերազմները, սակայն, չեն դադարի, որովհետև դրանք մարդու ստեղծածներն են և մարդկանց ձեռքով էլ կարող են վերանալ: Եթե մարդը կամենա, կարող է: Եվ Աստված մարդու կամքին հակառակ ոչ մի շնորհ չի պարգևում:

Կրքերի և արտաքին բռնությունների դեմ անզոր մարդկությունը պետք է շարունակ բախի Աստծո գութի ու ամենակարողության դռները՝ այդ բռնությունների ու անօրենությունների ձեռքից օրերից մի օր ազատվելու հույսով ու հավատով: Աստված հաճախ միայն **«համբերատար է»**[54], որպես-

գի դիմացի, անարդար կողմն էլ դարձի գա և շտկի իր իսկ ստեղծած թնջուկը, ***«որովհետև Աստված չի կամենում մեղավորի մահը, այլ Նրա՝ չար ճանապարհից ետ դառնալը և ապրելը»***[55]*: Եվ այս պատճառով Աստված չի պատասխանում մեր աղոթքներին այնքան շուտ ու այն եղանակով, որը մենք ենք փափագում:*

Առակի բացահայտ թելադրանքը ***«չձանձրանալն»*** *է: Եթե անաստված ու անպատկառ դատավորը տեղի է տալիս այրի կնոջ հարատև թախանձանքներին, ապա Աստված, Ով բարության և արդարության մարմնացումն է, ի վերջո, չպիտի՞ լսի Իր ծառաներին, ովքեր գիշեր-ցերեկ Նրան են կանչում: Ուրեմն, մամոնայի, մեզ ընձայված կյանքի, ժամանակի և պատեհությունների բարվոք ու հավատարիմ տնօրինման հետ հարատև և թախանձագին աղոթքը հիմնական պայմաններից է այն հոգեվիճակն ու դիրքը պահելու, որին տիրացել է զղջացող, ապաշխարող և դարձի եկող մարդը: Առակի եզրակացնող մասի վերջին տողը կնքում է այդ կիրակիի խորհուրդը՝ մատնանշելով այն էական պայմանը, առանց որի աղոթքը երբեք իր նպատակին չի կարող ծառայել: Այդ էական պայմանը հավատքն է: Նույն այդ եզրակացնող նախադասությունը մյուս կողմից հաջորդ կիրակիի խորհրդի և անվան վարագույրն է բացում: Եվ այդ եզրափակիչ նախադասությունն է.* ***«Իսկ երբ Մարդու Որդին գա, արդյոք երկրի վրա հավատ կգտնի՞»***[56]*:*

Շարական Դատավորի կիրակիի

Որ պատուիրան ճշմարտութեան աւանդեցեր Եկեղեցւոյ Քում սրբոյ, Քրիստոս, անսահման ժամանակաւ աղօթել միշտ առ Աստուած հոգւով և մտօք:

Որ զբան քո օրինաց հաստատեցեր գործով՝ մեզ օրինակ հանելով զգիշերն ի գլուխս յաղօթս Աստուծոյ բնութեամբ մերով տնօրինաբար, Որում կրկնի ծունր ամենայն:

Վասն որոյ և մեք պաղատեսցուք առ Քեզ, Քրիստոս, շնորհեա մեզ յամենայն ժամ լինել քեզ յանդիման մաքուր աղօթիւք ըստ անմարմնոցն, որ յերկինս:

Աղաչմամբ Աստուածածնին՝ անապական Քում Ծնողին, զիմանալի զաչս սրտից մերոց բացցես ողորմութեամբ՝ հայիլ ի լոյս Քո, Քրիստոս:

Թարգմանություն.

Ճշմարիտ պատվիրանն ավանդեցիր Եկեղեցուդ,Քրիստոս, թե միշտ պետք է անսահման ժամանակով հոգով և մտքով աղոթել Աստծուն:

Օրենքիդ խոսքը գործովդ հաստատեցիր, երբ ամբողջ գիշերն Աստծուն աղոթելով անցկացրիր՝ իբրև մեզ օրինակ, երբ հատուկ տնօրինությամբ մեր բնությունն էիր առել, Որիդ առաջ իջնում են բոլոր ծնկները:

Ուստի, մենք էլ Քեզ ենք պաղատում,Քրիստո՛ս, շնորհի՛ր, որ ամբողջ ժամանակ Քեզ մաքուր աղոթքով ներկայանանք՝ երկնքի անմարմին էակների նման:

Աստվածածնի՝ անապական Քո Ծնողի աղաչանքով, Քո ողորմածությամբ բա՛ց մեր հոգու աչքերը, Քրիստոս, որպեսզի կարողանանք նայել Քո լույսին:

Զ. Գալստյան կիրակի

ԳԼՈՒԽ Թ
Քրիստոսի երկրորդ գալստյան խորհուրդը

«Բայց ձեզ ասում եմ, որ այսուհետև Ինձ այլևս չեք տեսնի, մինչև որ ասեք՝ օրհնյա՛լ է Նա, որ գալիս է Տիրոջ անունով»:
Մատթ. ԻԳ(23) 39

Մեծ պահքի կիրակիների ոսկե շղթայի վերջին օղակի համար ավելի պատշաճ և ավելի իմաստալից անուն չէր կարելի երևակայել: Կիրակիի խորհուրդը մեծանում և համապարփակ նշանակություն է ստանում Նրանով, որ այն նվիրված է Հիսուսի ոչ միայն երկրորդ, այլ նաև Նրա առաջին ԳԱԼՍՏՅԱՆԸ, ինչպես հաստատում է օրվա շարականը.

Որ զխորհուրդ Քո գալստեանդ
Յառաջագոյն գուշակեցեր,
Մարգարէիւքն Իսրայէլի,
Զօրս ընտրեցեր յետ Մովսեսի.

Որք խօսեցան Հոգւով Սրբով,
Բազմապատիկ օրինակօք:
Տո՛ւր մեզ, Փրկիչ, ողորմութիւն,
Եւ զմեղաց զթողութիւն:
Ի մերձենալ ամաց վերջին,
Զոր տեսանողքն ծանուցին,
Զհասանիլ մեր Փրկողիդ
Առ ի վախճան ժամանակի.
Երևեցար ի մէջ մարդկան
Զգեցեալ զկերպ ծառայական:
Տո՛ւր մեզ, Փրկիչ, ողորմութիւն,
Եւ զմեղաց զթողութիւն:
Ի վեցերորդ աւուր զԱդամ
Ստեղծեր ի տիպ Քո տիրական,
Որ ոչ պահեալ զպատուիրանն
Մերկացաւ զպատմուճանն:
Իսկ նոր Ադամդ ի վեց դարուն
Այց արարեր կորուսելոյն:
Տո՛ւր մեզ, Փրկիչ, ողորմութիւն,
Եւ զմեղաց զթողութիւն:

Թարգմանություն.

Քո գալստյան մեծ խորհուրդը
Դու նախապես հայտնեցիր
Իսրայելի մարգարեներին,
Ում ընտրեցիր Մովսեսից հետո,
Ովքեր Սուրբ Հոգով խոսեցին
Բազմապիսի պատգամներով:
Տո՛ւր մեզ, Փրկիչ, ողորմություն
Եվ մեղքերին մեր՝ թողություն:
Երբ մոտեցան այն տարիները,
Որ կանխատեսները ծանուցեցին,

Հասար մեզ, ո՛վ մեր Փրկիչ՝
Ժամանակնե՛րը լրացնող:
Երևացիր մարդկանց մեջ,
Ծառաներիդ հետ ապրեցիր:
Վեցերորդ օրը ստեղծեցիր
Քո պատկերով հին Ադամին,
Ով պատվիրանը չպահեց
Ու կորցրեց պատմուճանը:
Իսկ նոր Ադամդ վեցերորդ դարում
Այցելեցիր կորուսյալին:

Ինչպես բացահայտ երևում է, շարականի այս առաջին պատկերն ամբողջությամբ նվիրված է Հիսուսի Առաջին Գալստյանը: Շարականի երկրորդ պատկերում հանդիպում ենք նաև Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյան ակնարկությանը:

Ցնծամք և մեք ծառք անտառի
Ընդ գալուստ Տեառնդ կրկնակի:
....
Այժմ յուսով զուարճանալ
Եւ յԵրկրորդին ընդ Քեզ ցնծալ:
(տե՛ս գրվածքիս վերջում ամբողջական բնագիրը և թարգմանությունը):

Որպես ծանոթություն ավելացնենք, որ ուրիշ եկեղեցիներ էլ ունեն «Գալստյան» անունով կիրակի, որը, սակայն, նրանց տոնացույցում այլ տեղում է դրված: Արևմտյան Եկեղեցու համար այդ օրն ընկնում է Ծննդյան տոնը կանխող 4-րդ կիրակիին, իսկ Օրթոդոքս Եկեղեցու համար՝ Ծննդից առաջ 7-րդ կիրակիին, ինչը համապատասխանում է մեր «Հիսնակաց» կիրակիին, որը Ծննդից 50 օր առաջ է գալիս:

Երբ Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյան մասին խորհրդածություն ենք ձեռնարկում, գիտակցում ենք, որ շատ դժվար նյութի մեջ ենք մտնում: Նյութ, որը, նախ, միգամածային է, նյութ, որը դուրս է ժամանակի և միջոցի մեզ ծանոթ ըմբռնումներից: Մյուս կողմից, նյութ, որը սխալ է հասկացվել

մինչև իսկ Քրիստոսին ժամանակակից սերնդի կողմից:

Վերջապես, նյութ, որն ամենից ավելի է գայթակղության քար դարձել բոլոր նրանց համար, ովքեր հանդգնորեն են մոտեցել դրան: Ոմանք բոլորովին են այն մերժել՝ ընդունելով հանդերձ Ավետարանի մնացյալ ուսուցումները և պահելով քրիստոնյա անունը: Ոմանք միամիտ դյուրահավատությամբ ճշտել են Երկրորդ Գալստյան թվականները և պարտվել իրենց հաշիվները սխալ դուրս գալու պատճառով: Քրիստոնյա քարոզիչների և հավատացյալների մեծագույն մասը նախընտր ել է լուռ մնալ այս մասին՝ այն ոչ մերժել, ոչ էլ, սակայն, քարոզել կարողանալով:

Արդարև, բարոյական նյութ չէ, որ կարողանաս զարկել կյանքի փորձաքարին: Պատմական դեպք էլ չէ, որ, հիմնվելով կատարված լուրջ պրպտումների և փաստերի վրա, կարողանաս մերժել կամ ընդունել: Ոչ էլ կիրարկելի խորհուրդ, որը չհասկանալով հանդերձ կիրարկես՝ Հաղորդության, Մկրտության նման: Ապագայի վրա բացված հայտնություն է... Եվ մենք՝ սովորական մարդիկս, արտոնված ենք անցյալով ու ներկայով զբաղվելու: Ապագայի տերն Աստված է:

Ուստի մենք ընտրեցինք ապահովագույնը՝ Ավետարանի ճանապարհը. ուրիշ կերպ արդեն չէինք կարող անել: Ուրեմն, մեր առաջադրանքն այս մասին Ավետարանի ասածները համառոտել և ցույց տալն է, մեր ժամանակների նյութը կիրարկելը՝ եզրակացնելու համար, որ ինչպես յուրաքանչյուր սերունդ, մենք էլ «ժամանակների լրումի» ճանապարհին ենք և ուղիղ գծով, մինչև իսկ գահավիժորեն, գնում ենք դեպի Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյան արշալույսը:

Առաջին Գալուստը

Մեծ պահքի վերջին այս կիրակին «Գալստյան» կոչելով, եկեղեցին նախ հիշեցնում է Փրկչի Առաջին Գալուստը, այսինքն՝ մարդեղությունը, հավատացյալների մտքում թարմացնելու համար ավետարանական այն հիմնական ճշմարտությունը, թե մարդու վերականգնումը հնարավոր եղավ Քրիստոսի Առաջին Գալստյամբ, երբ Նա զանազան տնօրինություններ կատարեց, որոնցով մարդու հոգու փրկության կարելիությունը ստեղծվեց:

Հիսուսի Առաջին Գալուստը կատարվեց իբրև Ս. Գրքում խոստացված Մեսիայի հայտնություն: Եվ արդարև, այս կիրակի ավետարանական ընթերցվածքն սկսվում է Հիսուսի մեսիական հանգամանքը հաստատելով: «Մեսիան» հին մարգարեների կողմից կանխատեսված և բոլորի կողմից ակնկալված Փրկիչն էր, Ով, ըստ Ավետարանի և, հետևաբար, քրիստոնեական հավատի, աշխարհ եկել և մարմնացել էր Հիսուսի անձում («Մեսիա» բառի հունարենը «Քրիստոսն» է, որը թարգմանվում է «Օծյալ»): Կրոնական այս ճշմարտությունը Հիսուսն Իր քարոզության սկզբնական շրջանում քողարկված պահեց, բայց վերջին շրջանում հարկավոր նկատեց խոսքով բացահայտել թե՛ աշակերտներին և թե՛ հրեա հանրությանը:

Մի օր Հիսուսը հարցրեց հրեաների կրոնական առաջնորդներին.

-Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Մեսիայի մասին, ո՞ւմ որդին է:

Հարցը դյուրին էր, և գրեթե բոլորն անգիր գիտեին, ուստի պատասխանեցին.

-Դավթի:

-Սակայն ինչպե՞ս է, որ Դավիթը, Աստծո Հոգուց ներշնչված, Նրան հետևյալ սաղմոսում **«Տեր»** է կոչում. **«Տերն իմ Տիրոջը** (Մեսիային) **ասաց. նստիր իմ աջ կողմում, մինչև քո թշնամիներին ոտքերիդ համար պատվանդան դարձնեմ»**: Եթե Դավիթը Նրան Տեր է կոչում, -շարունակեց Հիսուսը, -ինչպե՞ս կարող է Նա նրա որդին լինել:

Բոլորը մնացին պապանձված: Այդ ժամանակ Հիսուսը բացեց Իր՝ բառացիորեն «օրհնյալ բերանը» և «վայերի» մի տեղատարափով տառացիորեն «լվաց» փարիսեցիների ու դպիրների դասակարգը՝ դուրս բերելով նրանց ներքին բրտացած տգիտությունն ու կեղծավորությունը[57]: Իր այս տիրական ու բարոյական մտրակահարությամբ Հիսուսը հաստատեց Իր՝ ո՛վ և ինչո՛ւ աշխարհ եկած լինելը: Եկել էր ոչ միայն մարդկանց փրկարար ապաշխարանքի հրավիրելու, նրանց մտքերը և սրտերը լուսավորելու, այլ նաև անզիջող մեղավորներին դատապարտելու. **«Դատելու համար եկա աշխարհ, որպեսզի չտեսնողները տեսնեն և տեսնողները կուրանան»: Փարիսեցիներից ոմանք, որ Նրա հետ էին, երբ այս լսեցին, ասացին. «Մի՞թե մենք էլ ենք կույր»: Հիսուսը պատասխանեց. «Եթե կույր լինեիք, հանցանք չէիք ունենա, բայց քանի որ ասում եք, թե տեսնում եք, դրանով ձեր**

մեղավոր լինելն եք հաստատում»[58]: Օրվա ավետարանական երկար հատվածի[59] միայն վերջին նախադասությունը կարելի է Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյան ակնարկ նկատել. **«Ձեզ ասում եմ, որ այսուհետև Ինձ այլևս չեք տեսնի, մինչև որ ասեք՝ օրհնյալ է Նա, Ով գալիս է Տիրոջ անունով»:**

Երկրորդ Գալուստը

Որ քրիստոնեական Եկեղեցին հավատում է Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյանը, այս մասին, նախ, տարակույսի ոչ մի նշույլ չի թողնված Ավետարաններում, ուր երկար հատվածներ կան, որոնցում պատկերավոր ձևով նկարագրվում է, թե ինչ հանգամանքներում պետք է տեղի ունենա այդ Գալուստը:

Երկրորդ՝ Պողոսի և մյուս առաքյալների թղթերը լի են այս մասին ակնարկներով, ուսուցումներով ու հորդորներով: Ապա, վերջապես, այս հավատքը Եկեղեցին մտցրել է իր Հավատո հանգանակ. «Գալոց է նովին մարմնովն և փառօք Հօր ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս»[60]: Նախնական Եկեղեցին հավատում էր, որ Հիսուսի Երկրորդ Գալուստը շատ չպիտի ուշանա: Մինչև իսկ աշակերտներն այնպես կարծեցին, որ Հիսուսի Երկրորդ Գալուստը Նրա Հարությամբ արդեն իսկ տեղի է ունեցել, ուստի հարցրեցին Հարուցյալին, երբ Նա տակավին իրենց հետ էր. **«Տե՛ր, Մեսիական Թագավորությունն ա՞յս ժամանակում պիտի վերահաստատես»**: Հիսուսի պատասխանը ոչ միայն Նրան շրջապատող առաքյալների համար էր, այլ նաև բոլոր ժամանակների բոլոր քրիստոնյա սերունդների համար. **«Ձեզ չի վերաբերում իմանալ այն ժամերը և ժամանակները, որոնք Հայրն Իրեն է վերապահել: Սակայն դուք պիտի զորություն ստանաք, երբ Սուրբ Հոգին ձեզ վրա իջնի, և Ինձ համար վկաներ պիտի լինեք Երուսաղեմում ու աշխարհի տարբեր ծայրերում»**[61]: Նույն գաղափարը Հիսուսը հայտնել էր նաև Իր երկրավոր կյանքի ընթացքում: Ակնարկելով վերստին Իր Գալուստը՝ ասել էր. **«Այդ օրվա և ժամի մասին ոչ ոք չգիտի. ոչ երկնքի հրեշտակն երը, ոչ էլ Մարդու Որդին** (ակնարկելով Իրեն)**, այլ միայն Հայրը»**[62]:

Հակառակ այս հստակ հայտնությանը, բոլոր դարերում և բոլոր ժամանակներում գտնվել են մարդիկ և քրիստոնեական խմբակներ, որոնք ճշտել

են Հիսուսի Երկրորդ Գալստյան օրը և թվականը: Օրինակ՝ փրկչական 1000 թվականն այդպիսի եռուզեռի մի շրջան է եղել, և մարդիկ ահավոր անձկությամբ են մատնվել Նրա վերադարձի ակնկալությամբ:

19-րդ դարում մեջտեղ եկան հատկապես «Գալստական» (ադվենտիստ) կոչված աղանդավորները, ովքեր 1840-ականթվականներին տակնուվրա արեցին մարդկանց ներաշխարհը:

Մինչև օրս էլ այս մարդկանց արմատը չի չորացել, ովքեր շեշտը դնում են Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյան վրա և խղճահար հոգիներին պահում հոգեկան տագնապի մեջ՝ շարունակ փողհարելով, թե «մոտ է» Տիրոջ Գալուստը: Եկեղեցին արդարև հավատում է, թե օրերից մի օր Քրիստոսը «գալոց է նովին մարմնով և փառօք Հօր ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս», այսինքն՝ պետք է գա և վերջ դնի ներկա կարգուսարքին և պետք է բացի փրկված մարդկության հարուցյալ ու փառավորյալ կյանքի վարագույրը, սակայն ոչ ոք չի կարող իմանալ Նրա վերըստին Գալստյան ստույգ թվականը: Հիսուսը զանազան պատկերներով բացատրում է Իր Գալստյան հանկարծակիությունը: Փայլակի նման կլինի, որը հանկարծ տեսանելի կդառնա երկնքում: Կնմանվի գողի, որի ժամանակը ոչ ոք չի կարող իմանալ, հեռու աշխարհ գնացած տանտիրոջ, ով օրերից մի օր հանկարծ վերադառնում է, երբ ոչ ոք չի ակնկալում Նրա վերադարձը[63]:

Երկրորդ Գալստյան նախանշանները Թեև Հիսուսը չի ասում, թե երբ պետք է տեղի ունենա Իր Գալուստը, բայց հաստատում է, թե ինչե՛ր պետք է պատահեն նախքան Իր վերադարձը: Հիսուսի Երկրորդ Գալուստից առաջ, ըստ Ավետարանի, բարոյական ու ֆիզիկական տագնապի և կործանումի դեպքերի շարք կլինի: Նախ կերևան **«սուտ մարգարեներ»**, ովքեր կքարոզեն և կհայտարարեն, թե՝ **«ես եմ Քրիստոսը և շատերին կմոլորեցնեն»**: Նրանց թակարդից ազատվողները Քրիստոսի թշնամիներից կենթարկվեն հալածանքների. **«Ձեզ նեղության պիտի մատնեն և պիտի սպանեն ձեզ... Անօրենության շատանալուց՝ շատերի սերը պիտի ցամաքի»**: Երրորդ՝ պատերազմներ և պատերազմական պատրաստություններ կլինեն. **«Ազգ ազգի դեմ պիտի ելնի... և պիտի լինեն համաճարակներ»**: Եվ, վերջապես, երկնքի վիճակը կխանգարվի. **«Արեգակը պիտի խավարի, և լուսինն իր լույսը չպիտի տա, և աստղերը երկնքից պիտի ընկնեն»**: Աշխարհը տակնուվրա պիտի

լինի, և մարդիկ ահավոր շվարումի ու շփոթմունքի պիտի մատնվեն[64]:

Այս նախանշաններից շատերը Եկեղեցու հիմնումից մինչև մեր օրերը պատահել և շարունակում են ու կշարունակեն պատահել մինչև աշխարհի վախճանը: Բոլոր հերետիկոսները, Ավետարանում հիշվածներից մինչև եկեղեցական պատմության մեջ ի հայտ եկած «հարյուր հիսունինը» հերձվածողներն ու աղանդավորները, ըստ մեր ձեռնադրության Մաշտոցի թվարկման, մինչև մեր օրերի եհովայականները, գալիս են «հանուն Քրիստոսի», և եթե նույնիսկ բացեիբաց չեն հայտարարում՝ ***«ես եմ Քրիստոսը»****, սակայն խոսքով ու գործով դրան են միտում: Քրիստոսն է* ***«ճանապարհը, ճշմարտությունը և կյանքը»****[65]: Եվ բոլոր հերետիկոսներն անխտիր հայտարարում են, թե իրենց քարոզածն է «ճշմարտությունը», իրենք է, որ ցույց են տալիս ուղիղ «ճանապարհը», և, վերջապես, իրենց ուսուցումն է, որ պարգևում է հավիտենական «կյանք»: Ուրիշ խոսքով՝ իրենք իրենց ուղղակի կամ անուղղակի հռչակել են «փրկության առաքյալ», ինչը նշանակում է գողանալ Քրիստոսի տեղը և դերը:*

Սրանց համար է, որ Քրիստոսն ասում է. ***«Զգո՛ւյշ եղեք, գուցե մեկը ձեզ խաբի, որովհետև շատերը կգան իմ անունով և շատերին կմոլորեցնեն. մի՛ հավատացեք նրանց»****[66]: Սրանք այն մարդիկ են, ովքեր շարունակ Ավետարանից են ճառում, սակայն իրականում շեշտում են իրենց հատուկ ինչ-ինչ ուսուցումները՝ մերժելով ավետարանական կամ ավանդական այլ ուսուցումներ, ամեն ինչ անում են* ***«մոլորեցնելու համար, եթե հնարավոր է, նաև ընտրյալներին: Մի՛ գնացեք նրանց ետևից»****, -եզրակացնում է Հիսուսը:*

Բացի սրանցից, բոլոր նրանք, ովքեր ասել և շարունակում են ասել, թե մարդու անհատական կամ ընկերության հավաքական փրկությունը Քրիստոսի քարոզած ավետարանական սկզբունքներից տարբեր միջոցների կիրառման մեջ է, գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար մոլորեցնող են: Պատմությունը այս հավաստման վկան է, որը ճշմարտված է գրեթե բոլոր հերետիկոսների կյանքում և քարոզության, ինչպես նաև բոլոր ընկերային նոր սկզբունքների ու նոր փիլիսոփայությունների կիրառման փորձերի ընթացքում:

Սխալ չհասկանանք: Չենք ցանկանում ասել, որ բոլոր հերետիկոսները և բոլոր ընկերային (սոցիալական-թարգմ.) նոր համակարգերի քարոզիչներն անպատճառ և, ի վերջո, ամբողջությամբ սխալվում են, ոչ: Հերետիկոսության էությունը մասնակի ինչ-որ ճշմարտության շեշտումն է՝ ի հեճուկս հիմնական ճշմարտությունների: Արիոսը կամ Նեստորը երբ շեշտը դնում էին Հիսուսի մարդկային բնության վրա, բոլորովին սխալ բան չէին քարոզում. նրանց մոլորությունը Քրիստոսի աստվածությունն ուրանալու մեջ էր: Նույնն է ընկերային նոր համակարգերի պարագան, որոնք Ավետարանից դուրս կամ ի հեճուկս Ավետարանի փորձում են մարդուն կամ ընկերությունը բարեկարգել: Ֆրանսիական հեղափոխությունը երբ «Հավասարություն, եղբայրություն, ազատություն» նշանաբանով ճանապարհ էր ընկնում, ավետարանական հիմնական սկզբունքներն էր, որ փորձում էր իրագործել ընկերության մեջ, բայց՝ առանց Աստծո գաղափարի: Իբրև տեսություն այնպես է թվում, թե առանց Աստծո գաղափարի կարելի է ընկերությունը բարեկարգել, և կարելի է «հավասարությունը, եղբայրությունը, ազատությունը» ընկերության մեջ իրագործել, սակայն փորձարարական ու պատմական իրողությունները գալիս են հաստատելու, որ դա անկարելի է՝ առանց ընկերությունը կազմող անհատների ներքին և հոգեկան փոփոխության: Եվ առանց Աստծո մասնավոր միջամտության, անկարելի է ներքին փոփոխություն: Դրա համար է, որ այդ հոյակապ նշանաբանը՝ «Հավասարություն, եղբայրություն, ազատություն», այսօր գրեթե միայն մնացել է դրամների վրա, որը բոլոր անհավասարությունների, բոլոր եղբայրադավ կռիվների և, վերջապես, բոլոր ազատությունների այլասերման ու կաշկանդման տևական խորհրդանշանն է:

Նույնն է մարքսիզմի և լենինիզմի պարագան: Երբ սրանք համայնավարություն (կոմունիզմ-թարգմ.) են քարոզում և փորձում այն կիրարկել՝ երբեմն իդեալիստի այնքան եռանդով, սխալ բան չէ, որ անում են, ընդհակառակը, քրիստոնեական եկեղեցու առաջին օրերի կիրարկած սկզբունքներից մեկն է, որ ընկերային վարդապետության և հասարակարգի են վերածում: Բայց մոռանում են, որ այդ սկզբունքը չի պարտադրվում, այլ գործադրվում է ինքնահոժար միմյանց հասկանալով: Պարտադրությամբ ճշմարիտ և իսկական համայնակեցություն հաստատել անկարելի է: Պարտադրությունը ենթադրում է բռնություն և անխուսափելիորեն առաջնորդում բռնակալության: Իսկ բռնակալությունը, ի վերջո, եղծում է ամեն ինչ՝ ամենից առաջ մարդու ազատությունը, որը բանականության հետ մարդուն մարդ դարձ-

նող հիմնական չափանիշն է: Իսկական համայնակեցությունն իբրև հիմք ունի ավետարանական այն վարդապետությունը, թե Աստված բոլորիս Հայրն է, մարդկությունը, առանց գույնի, ցեղի և լեզվի խտրության, Նրա զավակները, ամբողջ մարդկությունը կազմում է մեկ ընտանիք, և, հետևաբար, ինչպես նահապետական ընտանիքում ամեն ինչ՝ արտ, այգի, կահկարասի, տունուտեղ, պատկանում է ընտանիքին, և ոչ ոք մտքով չի անցկացնում ընտանիքի որևէ անդամի շահագործել, այլ բոլորը կան և աշխատում են բոլորի համար, այդպես պիտի լինի նաև ընկերության մեջ. այդ ժամանակ կտիրապետի իրական և ճշմարիտ համայնական հասարակարգը: Նման հասարակարգը, սակայն, չի իրականանա առանց Աստծո կամքի և մարդու կյանքում Նրա օրենքի տիրակալության: Հոգեկան իրողություններն ուրանալով՝ ընկերային բարեկարգ դրություն հաստատել անկարելի է: Նյութապաշտության վրա անկարելի է հիմնել իմացական և ոգեղեն բարձր քաղաքակրթություն: Այդ է պատճառը, որ քիչ տեղերում է անհավասարությունը, բռնակալությունը և ատելությունը այնքան դյուրին հող գտել, որքան, օրինակ, ստալինյան համայնավարական հասարակարգում: Քիչ տեղերում են ազատ շարժվելու, ազատ խոսելու, ազատ գրելու և սեփական քաղաքական ճակատագիրն անկաշկանդ որոշելու մարդկային տարրական իրավունքներն այնքան բրտորեն կոխկրտված, որքան մեր օրերի այն ընկերային հասարակարգերում, որոնք ասպարեզ էին իջել մարդուն Նրա երազած իրավակարգը՝ ազատությունը, հավասարությունը և եղբայրությունը պարգևելու... Ընկերային այս հասարակարգերն արդարև անուղղակի կերպով ասացին՝ «ես եմ», որ եկել եմ «մեսիական» թագավորությունը երկրի վրա հիմնելու: Հիսուսն ասում է. **«Նրանց պտուղից կճանաչեք նրանց»**[67]: Եվ ընկերային «բարի պտուղները» թվանշաններ չեն՝ քանի ֆաբրիկա, քանի գիտական ու տեխնիկական հաստատություններ և արտադրություններ, քանի օդանավ, մարտանավ ու տանկ ունի ընկերվարական (սոցիալիստական-թարգմ.) հասարակարգը: Այլևս չենք հիշում ատոմային զենքերը, հրթիռները, սուզանավերը և այլն, և այլն: Դրանցից որոշները զուտ վնաս են՝ ի հաշիվ մարդկանց ընկերային երջանկության, ուրիշները՝ կրակ, որով խաղում է ստեղծված նոր հասարակարգը: Էական հարցը, որը կարոտ է լուծումի, այն է, թե դրանք որչափով են նպաստում աշխարհի խաղաղու-

թյանը և մարդկանց երջանկությանը, այսինքն՝ մտքին, հոգուն և ընկերային առողջ ազատությանը:

Սակայն սա երբեք չի նշանակում, որ մեր ժամանակների «մեսիա» հասարակարգերին հակադրվածները՝ «կապիտալիզմը», «դեմոկրատիան» կամ «սոցիալիզմը» և այլ բազմաթիվ «իզմեր», դեղ ու դարման են տառապող, կեղեքվող ու կաշկանդված զանգվածներին: Տարակույսից վեր է, որ ամերիկյան, ֆրանսիական, շվեյցարական կամ անգլիական սահմանադրությունները մարդկային, ընկերային ու բարոյական առաջադիմության հոյակապ փաստաթղթեր են և բացահայտորեն հիմնված են ավետարանական սկզբունքների վրա: Բայց այդքանը բավական չէ, որ **«Աստծո թագավորությունը»** հիմնված հռչակվի երկրի վրա: Կարևորը այդ սահմանադրությունները գործադրելու կոչված մարդկանց հոգին է, որովհետև **«Հոգին է կենդանարարը, մարմինը մեծ օգտակարություն չունի»**[68]: Կամ՝ **«Հոգին է կյանք տալիս, իսկ տառը** [լոկ որին եթե մարդը կառչի] **սպանում է»**[69]:

Որպեսզի այդ սահմանադրությունները կարողանան իրենց նպատակին ծառայել, անհրաժեշտ է, որ դրանք գործածելու կանչված անհատները մշտապես Ավետարանի առողջ ուսուցումներով սնվեն և աճեն, որպեսզի այդ պետական փաստաթղթերը արդարև գործիքները լինեն Աստծո կամքի, որը տիրում է «երկնքում», տիրել տալու համար նաև «երկրի վրա»[70]: Անհավասարությունը և դասակարգային խտրականությունը, ցեղային անհանդուրժողականությունն ու օտարների հանդեպ արհամարհանքը գլուխ բարձրացրած՝ քայլում են լավագույն սահմանադրություններն ունեցող երկրներում: Այստեղ էլ կան ազատությունների բիրտ սանձարձակություններ և չարաչար գործածություններ, անդնդախոր անհավասարություններ՝ նման մեծ քաղաքների երկնաքերերի և հեռավոր գյուղերի սևամորթների քայքայված հյուղակների միջև եղած անկամրջելի տարբերություններին: Ատելության խարույկներ են մխում՝ սևամորթներին այրելու և դաշույններ շողում՝ սպիտակամորթների սրտերին մխվելու... Ուրեմն, իրականացած և իրականանալու վրա է մեր Փրկչի այն կանխատեսությունը, թե բոլոր նրանք, ովքեր խոսքով կամ գործով հայտարարում են՝ «ես եմ» մարդկանց փրկություն բերողը, մոլորվածներ և մոլորեցնողներ են, որովհետև մեր ընկերային հասարակարգում առանց Քրիստոսի կենդանի ներկայության,

*ոչ մի բարիք չի կարող գոյանալ. **«Որովհետև առանց Ինձ ոչինչ չեք կարող անել»**, -ասում է Քրիստոսը: Նրա կրոնական և ընկերային ուսուցումից դուրս մարդկության համար փրկություն չկա: Սրա վկան մարդկային ողջ պատմությունն է: Հերետիկոսները և ընկերային անաստված բարեկարգիչները եթե ճիշտ ու օգտակար ինչ-որ ուսուցում էլ ունեն, դա էլ է Ավետարանից ներշնչված: Դրա գործադրության միջոցները և մանրամասնությունները նրանց ստեղծագործությունն երն են. զուտ մարդկային հնարքներ՝ հակադրված աստվածային և բարոյական օրենքներին ու սկզբունքներին, և, հետևաբար, նաև մարդկային այդ անկատար մեթոդների մեջ են նրանց վրիպումների պատճառն ու գաղտնիքը:*

*Իսկ հալածա՞նքը... որը երկրորդ նշանը պետք է լիներ Քրիստոսի Գալուստը կանխող ժամանակաշրջանի: Ե՞րբ է, սակայն, եղել, որ քրիստոնեությունը, իսկական և իրական քրիստոնեությունը, չի հալածվել: Բոլորիս ծանոթ են «Գործք առաքելոցում» նկարագրված դեպքերը: Ծանոթ են առաջին երեք դարերի գրեթե անընդմեջ հալածանքները քրիստոնեական Եկեղեցու դեմ՝ Ներոնից մինչև Դիոկղետիանոս, Սանատրուկից մինչև Տրդատ: Ծանոթ են «երկաբնակների» հալածանքները «միաբնակների» դեմ: Պապական Եկեղեցու հավատաքննության հալածանքներն ազատ ու ավետարանական հիմքերի վրա խորհողների և գրողների դեմ: Կաթոլիկների՝ բողոքականների, բողոքականների՝ կաթոլիկների դեմ հալածանքները: Հեղափոխությունների և համայնավարության հալածանքներն ընդդեմ ընդհանրապես Եկեղեցու: Էլ չենք հիշում հեթանոսների և այլադավանների հալածանքները նրանց մեջ ցրված և նրանց իշխանությանը ենթարկված քրիստոնյաների դեմ... Հալածանքներ, որոնք մինչև այս վայրկյանը շարունակվում են Չինաստանում, Սուդանում կամ աշխարհի այլ երկրներում: **«Եթե Ինձ հալածեցին, ապա ձեզ էլ կհալածեն»**[71], -ասում է Տերը: **«Բոլոր նրանք, ովքեր ցանկանում են ապրել աստվածպաշտությամբ, ի Քրիստոս Հիսուս, պիտի հալածանքի ենթարկվեն»**[72], -պատգամում է Պողոս առաքյալը:*

Պատերազմնե՞րը... Եղե՞լ է, արդյոք, մի շրջան, երբ մարդկությունն ապրած լինի առանց պատերազմների՝ ավետարանական ժամանակների «հրեական պատերազմից» սկսած, երբ Երուսաղեմը հիմնահատակ կործանվեց, մինչև համամարդկային համայնակուլ երկու պատերազմները:

*Մարդն իր սուրը երբեք պատյան չի դրել: Սուր է վերցրել և սրից ընկել: **«Լսելու եք պատերազմների ձայներ և պատերազմների լուրեր»**[73],-ավելացնում է Հիսուսը: Ներկա սերնդի կյանքի ընթացքում տեսնված ու լսված պատերազմներն այսօր շարունակվում են Վիետնամում և Միջին Արևելքում:*

*Նաև հսկաների՝ Արևելքի ու Արևմուտքի միջև «պատերազմների լուրեր» ենք լսում և տակավին՝ փսփսուքներ «երրորդ համաշխարհայինի» մասին, որը բոլոր հնարավորություններն ունի երկրագնդի վրայից ամբողջ կյանքը, մարդկայինն էլ հետը, ոչնչացնելու: Եվ **«ազգ ազգի վրա ելնելը»**, **«սովը և սրածությունները»**, **«երկնքից աստղեր թափվելը»** տառացիորեն պիտի իրականանան ատոմային ռումբերի ու այլ դժոխային զենքերի պայթյունի և շողարձակման ձևով, որոնց արձակած միայն ճառագայթը համատարած մահ է սփռում՝ եթե նույնիսկ չհիշենք ամբողջ մթնոլորտի բռնկման հավանականության մասին:*

Այս բոլորից ցանկանում ենք հետևություն անել, որ աշխարհը դեպի Երկրորդ Գալուստ է ընթանում այն գծերով, որոնք նախատեսված են Ավետարանի հայտնութենական կանխասացության մեջ:

*Մնում է տիեզերական կարգի խանգարումը: Նրա էլ նախօրյակին չե՞նք արդյոք: Մարդու թափանցումն արտամթնոլորտային տարածություն, դեպի մոլորակներ նրա արշավանքները չնախատեսված ինչ-որ սխալի հետևանքով արեգակնային համակարգում տիրող ներդաշնակությունը խանգարելու պատճառ չե՞ն դառնա արդյոք... Մահկանացուներիս տրված չէ **«գիտենալ ժամերն ու ժամանակները»**[74] Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյան: Բայց բավական նախանշաններ են տրված, որոնց հիման վրա կարող ենք ասել, թե ժամանակների երկրորդ լրումից հեռու չենք: Չգիտենք, թե ամառը ո՞ր օրը կգա, բայց գիտենք, որ անպատճառ պիտի գա: Թզենու՝ տերևներ արձակելն ինքնին նշան է, որ ամառը մոտ է[75]:*

Հիսուսը գուշակեց նաև Երուսաղեմ քաղաքի «կատարածը» և կործանումը: Նրա խոսքերից շուրջ 40 տարիներ հետո Նրա ասածները տառացիորեն իրականացան: 70 թվականին հռոմեացիները հիմնահատակ կործանեցին այս ապստամբ քաղաքը, որը չիմացավ իր փրկության ժամը և սպանեց իրեն ընդառաջ եկած Փրկչին: Սա աշխարհի կործանման նախապատկերն էր: Պատմությունը պետք է կրկնվի ավելի լայն և համապարփակ չափերով:

Մեկի իրականացումը մյուսի իրականացման հավաստիքն է: Երկուսի կործանման պատճառներն էլ նույնն են լինելու. մարդու ապստամբությունն Աստծո դեմ:

«Խորհուրդ մեծ և սքանչելի» է Քրիստոսի Առաջին Հայտնությունը՝ Աստվածհայտնությունը: Նույնքան «մեծ», սակայն «սոսկալի» խորհուրդ է Քրիստոսի Երկրորդ Հայտնությունը:

Առաջին Հայտնությունը լավագույնս հասկանալի և ըմբռնելի է Ավետարանի առաջին էջերում պատմվող սրտագրավ ու պարզունակ դրվագներով: Երբ մտնում ենք աստվածաբանության բավիղները, երբ փորձում ենք ոտք դնել «բնությունների» և «փրկագործության» իմաստասիրական հասկացությունների լաբիրինթոս, տառացիորեն փակուղու ենք հանդիպում և դուռ բացում այնպիսի վեճերի, որոնք իրապես վերջ չունեն: Այդպես էլ, եթե փորձենք Երկրորդ Գալստյան «գիտական», «հոգեբանական» կամ «պատմական» որակվող մեկնաբանությունների մեջ մխրճվել, տառացիորեն փակուղու կհանգենք: Ավետարանում ասվածները բավական հստակ են և ավելի քան թափանցիկ՝ մեզ պատմության ներկա շրջանի վախճանը բացատրելու համար: Պատմության նոր շրջանն սկսվեց Քրիստոսի Առաջին Գալստյամբ, որից սկսած՝ հաշվում ենք պատմությունը թվագրող ներկա թվականը՝ «Յամի Տեառն»-ը[76]: Եվ այս շրջանն իր վախճանին կբերվի Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյամբ:

Ինչպես պատմության հին շրջանը՝ «Նախքան Քրիստոսը», նախապատրաստությունն է նոր շրջանի և նոր թվականի, այնպես էլ Քրիստոսի Ծննդյանը հաջորդող ամբողջ պատմությունը նախապատրաստությունն է Երկրորդ Գալստյան ու դրան հաջորդող շրջանի: Հետաքրքրական նմանություն կա պատմության երկու շրջանների առաջընթացների կերպերի մեջ: Որքան մոտենում ենք «ժամանակների լրումին», այնքան ավելի է արագանում պատմության առաջխաղացման «տեմպը»: Պատմության բեմի վրա մարդու երևալուց՝ նրա «ստեղծումից», մինչև իբրև բանական էակ ձևավորվելը և մինչև ընկերային կազմակերպություն հազարավոր, բյուրավոր և, թերևս, միլիոնավոր տարիներ անցան: Բայց մարդն իր կրոնական, մտավոր և վարչական նվաճումներն իրագործեց առավելաբար Քրիստոսի Առաջին Հայտնությունը կանխող հազար տարիների ընթացքում: Եբրայական միաստվածության կրոնը, որը «Մեսիային» ընդունելու և ըմբռնելու նախապատրաստությունն էր, անհիշելի ժամանակներ ապրեց իր նախնական վիճակում, բայց լիովին կազմավորվեց մարգարեներով, իմաստուններով ու քահանաներով, ովքեր հետզհետե, նախքան Քրիստոսը 1000-ական թվականներից մինչև առաջին դար, այս ժողովրդին տվեցին Աստծո Խոսքը, Իմաստությունը և Օրենքը: Հունական իմաստասիրությունը, գրականությունը և գեղարվեստը, խարխափումի երկար շրջան բոլորելուց հետո, իրենց գենիթին հասան նախքան Քրիստոսը 5-6-րդ դարերի ընթացքում:

Հռոմեական վարչական հոյակապ համակարգն իր կատարելությանը հասավ նախքան Քրիստոսի Ծնունդը 100 թվականին՝ եգիպտական, ասորաբաբելական, պարսկական և հունական կայսրությունների հազարավոր տարիների փորձերից հետո: Այս բոլորը նախապատրաստություն էր Աստծո ստեղծելիք նոր մարդկության՝ քրիստոնեական Եկեղեցու համար, որը հաստատվեց «առաքյալների և մարգարեների հիման վրա», գործածեց հունական իմաստասիրական եզրերը, գրական սեռերը և գեղարվեստը՝ ինքն իրեն, սեփական աստվածաբանությունն ու պաշտամունքը արտահայտելու համար, և իր եկեղեցական կազմակերպության համար որդեգրեց հռոմեական վարչական համակարգը:

Նույն երևույթը կրկնվում է «նոր» ժամանակներում: Անցնող 50 տարում շատ ավելի առաջադիմություն է եղել, քան նախորդ 1900 տարիների ընթացքում: Եվ այսօր, անցնող հինգ-տասը տարիների ընթացքում պատմությունն այնքան և ավելի ճանապարհ է կտրել, որքան՝ նախորդ 50 տարիների ընթացքում, որոնք պատմության ամենաարագավազ տարիներն էին: Այս բոլորը նշանակում է, որ մենք գահավիժորեն կամ տիեզերանավերի խելացնոր արագությամբ դիմում ենք դեպի ժամանակների վախճան...

Տիեզերքի մեծագույն դրամայի հիշատակումով է փակվում Մեծ պահքի կիրակիների այս՝ այնքան իմաստալից ոսկե շղթան: Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյամբ բացվում է մի նոր դարաշրջանի՝ **«Նոր երկնքի ու նոր երկրի»**[77] վարագույրը, ուր Մեծ պահք այլևս չպիտի գոյություն ունենա, ոչ էլ այն ժխտական երևույթները և պատճառները, որոնք անհրաժեշտ դարձրեցին Մեծ պահքը: Այս նոր միջավայրում ուրախությունը, ցնծությունը և **«արդարությունը պիտի բնակվեն»**[78]: Եվ նրա բնակիչները **«հաղթողները»**[79] պիտի լինեն...

Շարական Գալստյան կիրակիի (Բ պատկեր)

Ըստ աւետեաց մարգարէին,
Որ առ փրկեալքս արեամբ Գառինդ,
Ցնծամք և մեք՝ ծառք անտառի
Ընդ գալուստ Տեառնդ Կրկնակի.
Շնորհեա՛ մեզ, Տէր, ընդ արդարոցն
Ընդ առ ի Քէն տնկեալ ծառոցն,
Այժմ յուսով զուարճանալ
Եւ յԵրկրորդին ընդ Քեզ ցնծալ:
Սմին նման տայ աւետիս
Զաքարիաս Նոր Սիովնի,
Եթէ՝ ուրա՛խ լեր, ահա գայ
Առ Քեզ խոնարհ և հեզ Արքայ.
Նստեալ ի յէշ և յաւանակ՝
Կրկին ազանց զոլ օրինակ.
Նստեալդ յաթոռ Քերովբէից
Նիստ զթութեամբ ի մեր հոգիս:
Զահեղ փառաց Քոց երևումն,
Որ լինելոց է յԵրկրորդումն,
Ետես Դաւիթ յառաջագոյն,
Ծանոյց կանխաւ ազդմամբ Հոգւոյն,
Թէ յայտնապէս Աստուած գայցէ.
Հուր առաջի Իւր բորբոքէ.
Յայնժամ, Յիսո՛ւս, ի մեզ խնայեա՛,
Գթա՛, Քրիստոս և ողորմեա՛:
Աստուածածի՛ն անհարսնացեալ,
Յերկրէ յերկինս Հարսն ընծայեալ,
Յորժամ բազմիս լուսոյ նման,
Քո Միածնիդ յաջակողմեան,
Յայնժամ մաղթեա՛ ընդ մեր զնոյն՝
Փրկել զմեզ յահեղ բոցոյն,
Համադասիլ ընդ արդարոցն,
Երգել քեզ զփառս ընդ երկնայնոցն:

Թարգմանություն.

Մարգարեի ավետիսով
Փրկվածներս արյամբ Քո
Ցնծում ենք իբրև ծառ անտառի,
Գալուստովդ, Տե՛ր, վերստին.
Շնորհիր մեզ սրբերիդ՝
Քեզնից տնկված ծառերի հետ,
Այժմ հույսով ուրախանալ,
Իսկ Երկրորդին Քեզ հետ ցնծալ:
Սրա նման ավետիս է տալիս
Նոր Սիոնին հին Զաքարիան.
«Ուրա՛խ եղիր, ահա գալիս է
Դեպի Քեզ խոնարհ և հեզ արքան՝
Նստած էշին, ավանակին՝
*Օրինակները երկու ազգերի.**
Քերովբեական աթոռին Նստա՛ծդ,
Գթով բազմի՛ր մեր հոգուն:
Երևումը ահեղ փառքիդ,
Որ լինելու է Երկրորդ Գալուստիդ,
Տեսավ Դավիթը նախապես,
Հայտարարեց Հոգու ազդումով,
Թե հայտնապես Աստված է գալիս,
Հուրը Նրա առջևից բորբոքվում է,
Այնժամ, Հիսո՛ւս, գթա՛ մեզ,
Ողորմի՛ր, Տեր, և մեր մասին հոգա՛:
Աստվածածին անհարսնացյալ,
Երկրից երկինք Հարս տրվեցիր,
Երբ լույսի նման բազմես
Միածնիդ աջակողմում,
Այնժամ մաղթիր մեր փոխարեն,
Փրկելու մեզ ահեղ բոցից,
Դասելու արդարների հետ,
Ձայնակցելու հրեշտակներին:

....

* *Այսինքն՝ հրեաների և հեթանոսների (հեղ.):*

Ծանոթագրություններ

1. Այսինքն՝ 1936 թ., քանի որ սույն գիրքն արևմտահայերեն առաջին անգամ հրատարակվել է 1971 թ., որից և կատարվել է այս թարգմանությունը:
2. «Ջայնքաղ չարական», 1888 թ., Վաղարշապատ, էջ 88, 108:
3. Կանոնագիրք հայոց, հտ. Ա, Սահմանք և կանոնք զոր եդին աշակերտքն Քրիստոսի Եկեղեցւոյ Սրբոյ յետ վերանալոյ Տեառն, Ը, Երևան, 1964, էջ 32-33:
4. Իրականում 40 օր է միայն Բուն Բարեկենդանից՝ Մեծ պահքի առաջին կիրակիից, մինչև Ավագ շաբաթվա սկիզբը: Այլապես, Ավագ շաբաթն էլ ներառյալ, Մեծ պահքը 48 օր է: Այստեղ հեղինակը թերևս Ավագ շաբաթը Մեծ պահքից առանձին մի շաբաթապահք է դիտում:
5. Օգոստինոս Ավրելիոս (354-430 թթ.): Կաթոլիկ և Օրթոդոքս Եկեղեցիների կողմից կանոնացված սուրբ, աստվածաբան հայր: Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու կողմից պաշտոնապես սուրբ չի հռչակված, սակայն նրա անունն ու գործերը մեզանում ևս լայն տարածում են գտել:
6. Պահոց կերակուրներ, որոնք գործածական են պոլսահայ համայնքում:
7. Ծննդ. Ա(1) 28:
8. Ծննդ. Բ(2) 16-24:
9. Հայոց ժամագիրք, Գիշերային ժամ, երգ «Աշխարհ ամենայն»:
10. Սաղմ. ԾԲ(52) 4:
11. «Ադամ» թուրքերեն նշանակում է մարդ: Ծագում է եբրայերեն «ադամ» բառից, որը երկու նշանակություն ունի՝ հող և մարդ:
12.«Դրական» և «ժխտական» եզրերին համարժեք գործածական են «հանձնառելի» և «հրաժարելի» ձևերը:
13. Մատթ. ԻԲ(22) 37, 39, Ղուկ. Ժ(10) 27, Մատթ. ԺԲ(12) 30-31:
14. Հմմտ. Մատթ. Է(7) 12:
15. Ելք Ի(20) 12:
16. Ելք Ի(20) 3, 13-16:
17. Բ Օրենք ԻԲ(22) 13-30, Ղևտ. Ի(20) 10-21:
18. Ելք ԻԲ(22) 20:
19. Ծննդ. Ա(1) 3:
20. Ա Տիմ. Դ(4) 4:
21. Ծննդ. Գ(3) 15:

22. Ղուկ. Ե(5) 32:
23. Ղուկ. ԺԵ(15) 10: Այս համարը նախորդում է «Անառակ որդու» առակին, սակայն բնագրում այսպես է:
24. Խոսքը «Մեղայ Ամենասուրբ Երրորդութեանն» բառերով սկսվող ընդհանրական խոստովանության աղոթքի մասին է:
25. Հովհ. Զ(6) 12:
26. Բեկանել (գրաբ.)՝ ձեռքով կտրել, մասնատել, բրդել:
27. Սաղմ. ԻԳ(23) 1:
28. Հմմտ. Ծննդ. Ա(1) 29:
29. Հակոբ Ա(1) 17:
30. Տե՛ս Մատթ. ԻԵ(25) 14-30, Ղուկ. ԺԹ(19) 11-27:
31.Այժմ Ամերիկայում Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու Ամենայն Հայոց կաթողիկոսությանը ենթակա երկու թեմ կա՝ Արևելյան և Արևմտյան:
32. «Աչքի դիմաց՝ աչք» (Ելք ԻԱ(21) 24):
33. Մատթ. Ը(8) 11-12:
34. Ղուկ. ԻԲ(22) 26:
35. Ղուկ. ԺԶ(16) 9:
36. Հմմտ. Մատթ. ԻԵ(25) 35-40:
37. Ղուկ. ԺԶ(16) 9-13:
38. Հմմտ. Մարկ. ԺԲ(12) 34:
39. Տե՛ս Ղուկ. Զ(6) 12:
40. Մատթ. Զ(6) 7-8:
41. Ղուկ. Ի(20) 47: Սա բառացի թարգմանությունն է Ավետարանի գրաբար թարգմանության («պատճառանօք (պատրվակներով) երկարեն զաղօթս»):
42. Գործք Ի(20) 7:
43. Ղուկ. ԻԱ(21) 36:
44. Մարկ. Բ(2) 27:
45. Մատթ. Ե(5) 23-24:
46. Մատթ. Զ(6) 14-15:
47. Հովհ. Դ(4) 24:
48. Հովհ. Դ(4) 23:
49. Մատթ. ԻԶ(26) 39:
50. Ղուկ. ԻԳ(23) 34:

51. Մատթ. ԻԷ(27) 46:
52. Ղուկ. ԻԳ(23) 46:
53. Գործք Է(7) 59:
54. Հմմտ. Սաղմ. ՃԲ(102) 8, Բ Պետ. Գ(3) 9:
55. Հմմտ. Եզեկ. ԺԸ(18) 32:
56. Ղուկ. ԺԸ(18) 8:
57. Տե՛ս Մատթ. ԻԲ(22) 41-ԻԳ(23):
58. Հմմտ. Հովհ. Թ(9) 39-41:
59. Գալստյան կիրակիի ավետարանական հատվածներն են Ղուկ. ԻԱ(21) 5-38, Մատթ. ԻԲ(22) 34-ԻԳ(23) 39:
60. «Գալու է նույն մարմնով և Հոր փառքով՝ դատելու ողջերին և մեռյալներին»:
61. Հմմտ. Գործք Ա(1) 6-8:
62. Հմմտ. Մատթ. ԻԴ(24) 36:
63. Տե՛ս Մատթ. ԻԴ(24) 27, Ղուկ. ԺԲ(12) 39, 46, Մարկ. ԺԳ(13) 34-36:
64. Տե՛ս Մատթ. ԻԴ(24) 3-31:
65. Հովհ. ԺԴ(14) 6:
66. Հմմտ. Մարկ. ԺԳ(13) 5, Ղուկ. ԻԱ(21) 8:
67. Հմմտ. Մատթ. Է(7) 16-20:
68. Տե՛ս Հովհ. Զ(6) 64:
69. Տե՛ս Բ Կորնթ. Գ(3) 6:
70. Ակնարկ «Հայր մեր»-ի «Թող Քո կամքը լինի ինչպես երկնքում, այնպես էլ երկրի վրա» խոսքի:
71. Հովհ. ԺԵ(15) 20:
72. Հմմտ. Բ Տիմ. Գ(3) 12:
73. Մատթ. ԻԴ(24) 6:
74. Հմմտ. Մատթ. ԻԴ(24) 42, Մարկ. ԺԳ(13) 32:
75. Հմմտ. Մատթ. ԻԴ(24) 32-33:
76. Գրաբ.՝ Տիրոջ տարում (թվականին):
77. Բ Պետ. Գ(3) 13, Հայտն. ԻԱ(21) 1:
78. Հմմտ. Բ Պետ. Գ(3) 13:
79. Հմմտ. Հայտն. ԻԱ(21) 7:

Բովանդակություն

Երկու խոսք ---------- 4
Մուտք ---------- 6
Պահքի մասին ընդհանրապես ---------- 7
Բարեկենդան. երջանկություն ---------- 26
Արտաքսման կիրակի. դրախտի կորուստը ---------- 32
Անառակի կիրակի. դարձը ---------- 43
Անառակի կիրակի. փառնում ---------- 49
Անառակի կիրակի. ավագ անառակը ---------- 58
Տնտեսի կիրակի. նյութական հարստության տնօրինումը ---------- 66
Դատավորի կիրակի. աղոթք ----------76
Գալստյան կիրակի. Քրիստոսի Երկրորդ Գալստյան խորհուրդը ---------- 88
Ծանոթագրություններ ---------- 105

Շնորք պատրիարք
ԳԱԼՈՒՍՏՅԱՆ

Մեծ պահքի կիրակիների
ոսկե շղթան

Արևմտահայերենից փոխադրությունը,
համակարգչային ձևավորումը, էջադրումը և շապիկը՝
Գ. ԱՆՏՈՆՅԱՆԻ

Գլխավոր խմբագիր՝
Տեր Ղևոնդ քահանա ՄԱՅԻԼՅԱՆ

Խմբագիր՝ Ս. ՍՏԱՄԲՈԼՑՅԱՆ

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
2001